

A TÖRTÉNELEM FAGGATÁSA

Gyüre Lajos: Szeptemberi áhítat, Haragvó istenek <i>(versek)</i>	2
Turbók Attila: Az egyik vállán, A játszma szégyene, Háborgó vizeken <i>(versek)</i>	3
Oláh András: Kairóban, a szabadság harmadik napja, [lenyeltem volna] <i>(versek)</i>	6
Ébert Tibor: Papírfoszlány, Ágyam <i>(versek)</i>	7
Horkay Hörcher Ferenc: Kétsoros, Sanyí <i>(versek)</i>	8
Vajda Kornél: A gender studiesről: hideget és meleget fújva <i>(tanulmány)</i>	9
Ferenczi László: Hetvennégy, Nézőpontok, Remény, Megadás <i>(versek)</i>	16
Szenti Ernő: Összefirkált papírlap, Habozás nélkül, Nem minden úgy igaz <i>(versek)</i>	17
XX. SZÁZADI MAGYAR PRÓZAMŰVÉSZET ÚJRAFELFEDEZÉSE I.	
Kollarits Krisztina: Az <i>Ósi küldött</i> – egy élet(mű) lezárul I. <i>(tanulmány Tormay Cécile regényéről)</i>	18
WASS ALBERT EMLÉKEZETE LXXII. RÉSZ	
Turcsány Péter: Írói igazságtétel – Wass Albert: <i>Az asszony és az idegen</i> című abszurd dramolett előhangja	23
EGYÜTT JOBB! MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK ETNOKULTURÁLIS ROVATA IV. RÉSZ	
Konrad SutarSKI: Bevezető <i>(SutarSKI Szabolcs fordítása)</i>	25
Imrich SedláK: A magyarországi szlovák irodalomról <i>(tanulmány) (Zoltán B. Valkán fordítása)</i>	26
Imrich FuHL: A magyarországi szlovák irodalom, mint csoda (Széll szemben nem lehet... Vagy mégis?) <i>(tanulmány)</i>	27
Juraj Antal DolnozemySKy: Így van ez, Ezt ne feledd <i>(versek) (Imrich FuHL fordításai)</i>	29
Pavol Kondač: Elkészt visszaterés <i>(kisregényrészlet) (Zsembery Teréz fordítása)</i>	30
Michal HrivnáK: Akt, Új dalunk, Tél a völgyekben <i>(elbeszélés részlet, versek) (Eva Fábíánova fordítása)</i>	32
Gregor Papuček: A gondolatok konyhájából, Szülőfalumhoz, Valahol Európában, Álom, Esténként <i>(Imrich FuHL és a szerző fordítása)</i>	35
Oldrich Knichal: A határon, A jászolnál, Imperatívuszok, Életfogytiglan <i>(novella, versek)</i> <i>(Imrich FuHL, Alexander Kormoš és Eva Fábíánova fordításai)</i>	38
Zoltán Bárkányi Valkán: Ötven év <i>(naplótöredékek)</i>	40
Alexander Kormoš: Anyajegy, Dalaim, Zsákutcában, Ikercsillag <i>(Imrich FuHL fordításai)</i>	43
Imrich FuHL: Hozzád térek vissza, Csönd-szó, Befalazva, Allatkert, Staféta <i>(versek)</i>	45
Eva Fábíánova: Barátok, Öreg karácsonyok és fiatal újévek fényeinel <i>(versek)</i>	46
A magyarországi szlovák szerzők életrajzai <i>(Összeállította: Alexander Kormoš)</i>	47
Budaházi István: A magyarrá válás útjai <i>(tanulmány)</i>	49
Pátrovics Péter: Szláv pokol Pesten. Egy sokoldalú életmű nyomában – könyv Ján Kollár munkásságáról <i>(recenzió Kiss Szemán Róbert című kötetéről)</i>	52
Csontos Márta: Titkok haranga, Válaszfal <i>(versek)</i>	56

VILÁGBESZÉD

„KUTYAHATALOM” – orosz írók az ember-kutya kapcsolatról	
Szergej Jeszenyin: Bobij és Barátocskám <i>(novella) (Ortutay Péter fordítása)</i>	57
Anasztaszija Jermakova: Villám kutya két élete <i>(novella) (Ortutay Péter fordítása)</i>	59
Borisz Jevszejev: Kutyahatalom <i>(M. Nagy Miklós fordítása)</i>	66

MÉRÍTETT SZAVAK

Barcsa Dániel: Brúniszkáld <i>(beszély 3. rész)</i>	78
Szűcs István: Az álmok birodalma, Az élet értelme, Az Igazság, Az üzenetek <i>(versek)</i>	82
Turai Laura: Fekete mise, Sajgó változat, Olyannak lenni <i>(versek)</i>	83
Sonntag Gábor: fény-árnyék örök vonulása), (fecskéket sodor), (a létem mi nekifeszül) <i>(versek)</i>	84

TÁJOLÓ

Szűts Zoltán: Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban” <i>(recenzió Ujváry Gábor kötetéről)</i>	86
Major Zoltán: Az áldozat értelme a múlt időben, a Dunatáj viharverte földjén <i>(recenzió Borsi-Kálmán Béla könyvéről)</i>	89
Paulusz Richárd: Lederer Emma <i>Egyetemes művelődéstörténetéről</i> <i>(recenzió)</i>	92
Lukács János: Cser sógor <i>(recenzió)</i>	94
Kráter krónika	96

E lapszámunkat Imrich FuHL fotóival, Michal Klbač, Andrej Lehocky és Ondrej Lukoviczký grafikáival illusztráltuk. A borító belső oldalán Csontos Márta *Zsugorodás* című verse, a hátsó borítón Soltész Márton szerkesztői jegyzete olvasható.

Gyüre Lajos

Szeptemberi áhítat

Milyen csönd van ma, ünnepi,
búcsúzik a nyár, még bíztat,
lengeti tarka zászlaját
a szeptemberi áhítat.

Kisasszony-napi körmenet,
hervadó levelek útja,
hiába szólnak harangok,
kiszárad a könnyek kútja.

S hiába gyúl lángra a som,
hiába a szín, a pompa,
ágaskodik a vadkapor,
s törött fejjel hull a porba.

Már indul az elmúlás, de
még hagy néhány röpke órát,
idéz boldog déli verőt,
majd penitenciát ró rád.

Fecskék viszik a gyorspostát,
átrepülik a világot,
és hidegek a reggelek,
készíts melegebb kabátot.

Lusta felhők úsznak, s unott
eső napokig hull, száraz,
barom béget a szálláson,
nyugszik, hol az alom száraz.

Útrakész ördögszekerek
várják a fodrozó szelet,
s délábótot ír az égre,
játszik velünk a képzelet.

A nap még vissza-visszanéz,
bágyadtan mímel új nyarat,
fest a fákra tengernyi színt,
bordót, sárgát, és aranyat,

És gombát hizlal a nyír, ég,
lángol Jákob csipkebokra,
s kipirul a napkorong, míg
kaptat fénylő havasokra.

(Kassa, 2008. szeptember 6.)

Haragvó istenek

Bősz, haragvó istenek járnak
most mifelénk, tüzes nyilaik
a csillagoktól vesznek ágat,
s csapnak taszítnak faltól falig.

És még por se marad utánunk,
elsöprik a hajnali szelek,
az agyunkból kiég a velő,
s nem támasztnak fel az istenek.

Bősz, haragvó istenek járnak
most mifelénk, hangos a porta,
míves kertünkben rózsáinkat
pallosuk összekaszabolta.

És nem ér itt a szó, a beszéd,
a felelet kemény, és kurta,
itt az is bűn, ha megszületél,
s vétek nélkül nincs meaculpa.

Szivárvány-ragyogás, fénytörés,
itt görögtűz a hajnal, ha volt,
szócséplés, és sunyi átverés:
ennyi. Vétkes, ki mert, és dalolt.

Dalolt, és akart. És mi több: mert!
úgy, ahogy anyja, s minden őse,
a falka ha csaholva letepert,
máglyát rak, s már lángol a rőzse.

Harminc pénzre akad itt hóhér,
(magunk közül is), száz is, ha kell,
Füttyentenek, s már ömlik a vér.
Ó, semmi az egész, bagatell!

Turbók Attila

Az egyik vállán

*„Mert hol az angyal végződnék e nőben
ottan végződik ez a nő: csipőben.”*
(Babits Mihály)

Az egyik vállán angyal ül
a másikon torkos ördög
mindegy kedd jön vagy csütörtök
egyikőjük sem szenderül

Milyen arányban s mit kever
a jó a rossz a tűz a jég
a fecskedikkanású ég
a hangyaszorgalmú közel

Látszatra semmi dolguk ott
várnak csak mint sas a szirten
vért szimmantva vagy szelíden
e páros rég összeszokott

Nem érdekel a híg arány
kevercsékből álló könnycsepp
rácsai miként feszülnek
a kristályszerkezet falán

Amikor arca felderül
melyik vállával dől feléd
a mélypokol vagy hamvas ég
csengője csönget legbelül

Elég nekem ha érzem őt
vállain pokollal mennyel
láthatatlan mágnesekkel
taszít és vonz: ellenerőt

Amikor szikrát vet szeme
és válla gödre megfeszül
olvad kacérkodik hevül
mit rejt a villám vegyjele

tudom egyszer elhagy engem
ördögével angyalával
gyönyörfolttal fényhalállal
heget hagy mégis szívemben

A játszma szégyene

Fiamnak

Későn vetted észre,
elbuktál megint
a csapdákkal teli,
haszonelvű játszmán.
Émelygés maradt csak,
kisülés utáni égett szag,
a szégyen. Az átejtettség
maró füstje szemed árkainál,
a resztilikre szétcsapott önérzet
puzzle-játékának semmitmondó
darabkái, amiket csak te rakhatsz ki
újra türelmesen, hogy élni tudj tovább.
Mintha a nagy üresség pótolható lenne
bármivel, miközben tudod,
nem old meg semmit
a benned szétpattanó pánt
felismerése, a kémlelőluk: látod magad
kívülről, amint ismét átbuksz
a lábad elé hordott
újabb akadályon,
no és a beismerés szégyene:
berángatható vagy bármiféle
önveszélyes kuplé dallamába,
mert kockáztatsz és veszítesz szüntelenül,
ma is, holnap is, és nem tanulsz sosem,
védekezésül mit hozhatsz fel,
csak nem fordulsz
önmagad ellen,
de hát az lenne az utolsó,
a legeslegostobább játszma.

Háborgó vizeken

Tudtuk, tudjuk, halljuk ma is,
a hatalmi szó örvényhamis,
nem is az a fő baj vele,
hogy hiszékenységet húzna le
pikkelylő vízgyűrűibe,
inkább az, a hordalékkal együtt porlad
lőttmadárröpt, törtágkétely, uszadéktorlasz-remény,
süllyed a vízre cikkantott szép szándékkavics,
alábukva veszed csak észre,
unicum-reklám-csatakosan,
a fej, a melletted égre csattanó,
(delfinszelíd robajjal, sikogatva)
nem más, mint a hatalom másik,
frissen beretvált
kellemarca,
(sminkje alatt holnapi hullafoltok)
és kezdődik minden előlről:
az első bucskázó szó a köszöneté,
hálálja a semmit, természetes bizodalmodat,
másodjára elrebegi – prüszkölve orrából
a fölösleges vízcseppeket – ,
hogy érted, csakis éretted hánykódott háborgó
vizeken, nélküled egyetlen karcsapást se
többé, végezetül felölti talányos
napszemüvegét, messzire néz, a derengő
dombok mögé, nem látod többé
tekintetét,
te már csak
hivatkozási alap vagy,
miért kellett fürdőznöd hiábavalóan
ugyanabban az örvénytarajú folyóban.

Oláh András
Kairóban

ki melyik szónak fordított hátat
– összekuszálódtak vádak és vágyak

a lélek-börtönben nem történt semmi
a jövőt akarták csak színesre kenni

s felbomlott valami belső arány
tűnt időt temet a burjánzó talány

Kairóban győz a ráérő halál:
a morál a bűnben társakra talál

a tegnap hűlt teste földön hentereg
– egymást lövik a téren az emberek

a szabadság harmadik napja

kinyílt benne valami nyugtalanság
ahogy értelmezni próbálta a helyzetet
kereste a sarkon az utcanév táblát
de sarok sem volt vagy épp csak sejteni lehetett
maga elé képzelte a régi házakat
– a nem is oly régieket hiszen az utolsó
bombázás előtt még megvoltak mind –
akkor még anya is megvolt
s a húga is picinyke bársonyruhájában
jó lett volna ha segít valaki – egy járókelő –
de nem voltak járókelők sem csak romok
bolyongott hát lázas-félszegen
s ekkor kezdett először kételkedni abban
hogy mindegyik nap egy új remény kezdete

[lenyeltem volna]

lenyeltem volna a visszautasítást is
de nyelni sem tudtam
föl voltam készülve a gyors retirálásra
ám meglepetve láttam
csipetnyi hezitálásod hogy enged
pedig gyalázatos voltam

pulzáló tested árulója
de türelmed fordított a lapon
érdemtelenül kényeztetted
nem kérdeztem miért csinálod s miért épp velem
csak hagytam hogy testem újra és újra
árulónk legyen

Ébert Tibor

Papírfoszlány

A pozsonyi Duna-parton
alacsony, hálós kerítés,
rajta fennakadt
aprócska fehér papiros
ott lebeg 75 év óta.

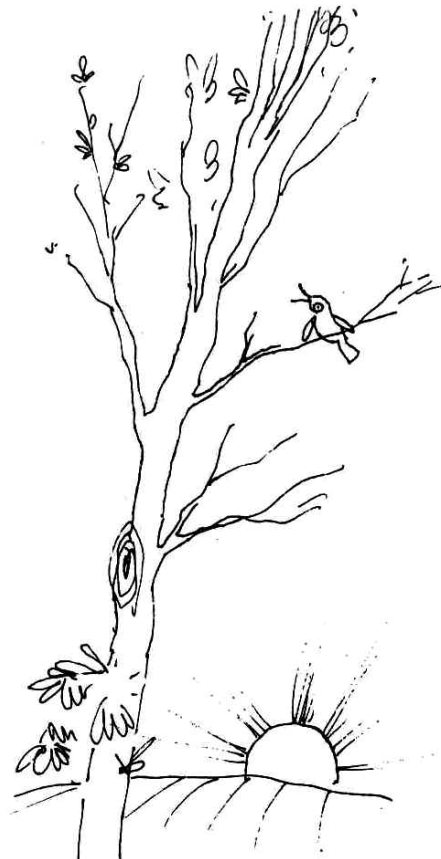
A pozsonyi Duna-parton
alacsony, hálós kerítés,
rajta a picinyke zászló,
integet a hajóknak, uszályoknak,
hallgatja a víz
csobbanásait, sustorgásait,
a felszín és mély dialógusát,
nem veszi el onnan senki.

Szemben a ligeti fák
történelmükkel üzennek még
meg a távoli harangszó,
macskahátú hegy
és Hainburg csonka gúlája.
A pozsonyi Duna-parton
ezeréves hálós kerítés,
rajta gondolatfoszlány,
fennakadt álmom, aprócska
fehér papiros.

ANDREJ LEHOCKY GRAFIKÁJA

Ágyam

Ki vetette meg ágyam?
Patkányaim.
Ki vetette meg ágyam?
A villamos pusztaság ráncain.
Ki vetette meg ágyam?
A megrövidülő szándék.
Ki vetette meg ágyam?
Süppedt árnyék, talán lát még.
Ki vetette meg ágyam?
Billentyűalkonyat.
Ki vetette meg ágyam?
Anyám,
széthajtogatva álmodomat.

Horkay Hörcher Ferenc

Kétsoros

Istenimádatból vagy eretnek,
nem szereted már, hogyha szeretnek.

Sanyi

Karácsonykor váratlanul meghalt Sanyi.
Mindenki így emlegette, pedig ötvenkét
évet élt templomunk hajléktalanja.
Karácsony táján az egyik este, a kutyával
épp sétára indultunk, látom: a templom
kapualjának mellvédjén egy szál mécses
lángja lobog. Azt hittem, meghitt ünnepi
fény, mely a távollevőt is megilleti.
A nagy hidegek beálltakor, úgy tudtam,
bevitték a melegedőre. Csak utóbb derült
ki, kórházba került, s Karácsonykor a láng
a templom mellvédjén már őt búcsúztatta.

Karácsonykor meghalt Sanyi,
aki úgy hozzátartozott a templom
rendjéhez, mint az orrhangú kántor,
vagy a farmeros pap, aki szemünk
láttára öregedett meg. Amikor a
szomszédos gimnáziumba jártunk,
még egy öreg pap misézett itt, akinek
púp volt a nyakán, hátul, ijesztő méretű.
Hol van már ő, hol a régi gimnázium,
s hol van már, a rendszerváltás után,
váratlanul, valahonnan előkerült Sanyi.

Karácsonykor halt meg.
Szakállas, torzonborz figura volt, egykor mérnök
tán, barátságosan köszöntöttük egymást,
ha épp az ital nem lett úrrá rajta,
vagy nem kellett tüvöltve birokra mennie egy
másik nyomorulttal, aki behúzódott mellé
a templom kapualjának fedezékébe.
Ősszel a levelet söpörte, télen a havat,
tavasszal kiült a padra, élvezte a márciusi
nap fényét, nyáron eltűnt, nem tudtuk, hová.

Hívók és hitetlenek hordták neki az ennivalót,
ő úgy fogadta, mint ami jár, nem volt
hálátlan, de hálásnak sem mondhatnám,
a túlélés kényszere sok mindenre megtanította.

Karácsonykor hagyott itt minket, mondom.
Egyszer lányom, aki ugyanabba a gimnáziumba
jár, mint én is és apa is, elhatározta,
most ő visz meleg ételt, de nem találta
őrhelyén Sanyit, hát letette a mellvédre az
elemóziát, ami hiba volt, utóbb kikapott
pártfogoltjától, hogy „Mér’nem a kezébe adta?”. Ez is
a múlté. Már egyedül mormolja varázsigeit reggel
fél hétkor a zavart férfi, aki a hétórás templom-
nyitást várva toporog a lépcsőn, s a pap a magáét,
ki vidáman köszönt, mikor a vonathoz rohanok.
Sanyi nem köszön többet, és én sem neki.

Vajda Kornél

A gender studiesről: hideget és meleget fújva

A gender studies szókapcsolat ma mindenki száján otthonos. Aki mit sem tud igazán róla, az is használja, szidja vagy dicséri, átkozza vagy gúnyolódik vele kapcsolatban. Csak angolul illik említeni, dzsender-sztádizként, mivel gyakorlatilag lefordíthatatlan szintagma, és nem csak éppen magyarul. A franciák és a németek is angolul szólnak róla, és bár a fordítási kísérleteknek se szeri se száma, igazán sikeres egyik világnyelven sem akadt még. Érthetően, hisz a nemi különbségek (szexuális különbségek) két fajtáját épp ez a diszciplína különbözteti meg, a biológiai nemtől, szexustól elkülönítve a társadalmi nemi szerepet. És e tanulmányok tárgya épp a társadalmi nemi szerep, amely – a szakma művelői szerint – élesen és alapvetően különbözik az egyszerű biológiai nemi szereptől, vagyis más, egészen más a szex és a gender. Ezúttal – természetesen – az utóbbival kapcsolatban szólnánk néhány szót.

Ennek a stúdiumnak az eredetét, kezdetét, igazi kibontakozásának megindulását a nyolcvanas évektől szokás számítani. Karrierje óriási volt. Ma – a nyugati világban (házánkat is ideértve) – alig akad egyetem, amelyen ne volna a gender studies-nak intézete, tanszéke, vagy legalábbis előadója, szemináriumja stb. (De a harmadik világ sem maradt mentes – teljesen – a gender-kutatásoktól, a gender studies-oktatástól.) A diszciplína folyóiratainak száma légió, a megfelelő bibliográfiák immáron sok ezer cikket, tanulmányt, monográfiák tucatjait sorolják, regisztrálják. Két dologra, két motívumra érdemes – szerintünk – ezzel kapcsolatban felfigyelni. Mindkét motívum alapvető szerepet játszik ab-

ban is, hogy a gender studied alapvetően fontos, „haladó”, felszabadító, társadalom- és emberformáló stúdiumként lehet, illik, kell felfogni, értelmezni, abban is, hogy oly sok – megengedem – népszerű, kevésbé tudományos, vagy éppen tudománytalan vád éri.

E motívumok egyike annak az eredetvizsgálatnak a folyamánya, hogy e diszciplína a feministák harcának „eredménye”, vagyis e szak eredendően nem tudományos, hanem ideologikus jellegű. Most tekintsünk el attól, hogy a feminizmust talán nem föltétlenül kell ideologikusként meghatározni (legalábbis nem minden vonatkozásban, teljes terjedelmét illetően), attól is, hogy a gender studies alapítói nem nők, hanem férfiak voltak (az alapító atyákat John Moneynek illetve Robert Stollernak és Ralph Greensonnak hívják), de attól is, hogy az eredet éppen nem garancia semmire. Az kétségkívül tény, hogy a feministák egy nagy része, legfőbb hangadók nem egy sztárja hatalmas támogatást vélt felfedezni ebben a diszciplínában, hogy a feminista szakirodalom sok szempontból egészen más, mióta támaszkodhat a gender studies eredményeire, mint korábban. De vannak – állítólag – sötétebb motivációi is a gender studies kibontakozásának, elterjedésének, „sikerének”. Ha bizonyos (nyugati) országok törvénybe iktatják, hogy a házasságkötések résztvevőit, alanyait nem férjnek és feleségnek, hanem szerződő feleknek kell – hivatalosan, kötelezően – meghatározni, nevezni, akkor nem feministákra, hanem – természetesen – homoszexuálisokra, a homoszexuális házasságokra gondol – joggal – mindenki, és így a gender studied mint a homoszexuális emancipáció egyik vezérdiszciplínáját kell – ünnepelni vagy elítélni.

A másik motiváció alighanem abban határozható meg, hogy a nemmel, szexualitással (és most mindegy, hogy genderrel, társadalmi értelemben vett nemiséggel, vagy szexszel, biológiai értelemben vett nemiséggel állunk szemben) kapcsolatban a gender studies alkotta meg, és tette mintegy kötelezővé, többé-kevésbé szigorúan ellenőrizhetővé és gyakorlatilag általánossá (no persze csak a „fejlett” nyugaton) a politically correct nemi megfelelőjét, megfelelőit. Aki úgy vélekedik – márpedig igen sokan vélekednek úgy az elitértelmiség, még a liberális elitértelmiség tagjai közül is, hogy a politically correct idiómája enyhén szólva is túlzás, hogy sokszor egyenesen nevetséges, máskor kifejezetten idiótaszamba megy, nem kevésbé tartják hasonlóknak a gender studies által javasolt, kívánt, megkövetelt (stb.) szóhasználatot.

Csakhogy...

Csakhogy igazán nem erről van szó. Nem ez a lényeg. Hanem micsoda?

Kezdjük talán az eredetvizsgálattal. A gender studies alapszakirodalma nem igazán szokott hivatkozni (tisztelet a kivételnek) két igen fontos, szerintünk meghatározó forrásvidékre. Az egyik a jórészt amerikai kulturális antropológia, a másik az osztrák-német-amerikai szociológia. Az elsőből két nevet említenénk. Margaret Meadét (a nagy self-kutató George Herbert Mead lányáét, aki már első művében (*Coming of Age in Samoa*, 1928.), de kivált főművében, a magyarul is megjelent *Férfi és nőben* (magyarul 1970.) határozottan állást foglalt amellett, hogy a nemi szerepek társadalmi (az ő esetében inkább törzsi) meghatározottságúak. Kutatásainak eredményeit (például annak leírását-elemzését, hogy bizonyos törzseknél a nők a harcosok, a férfiak a család szűk körére vannak szorítva) sokan vonták kétségbe, újabb és újabb terepfelmérések-kutatások némileg másként regisztrálták a dolgokat, ám alapkonceptióját alig érintették a részletekben, konkrétumokban való – nem mindig releváns – eltérések. Kulturális antro-

pológusként bizonyos sokkal jelentősebb társa, a lengyel-brit Malinowski (legfontosabb tanulmányai magyarul *Baloma* címmel jelentek meg 1972-ben, az eredeti dolgozatok 1922-től datálódhatnak) nagyon hasonló eredményekre jutott óceániai kutatásai során, ráadásul az ő eredményeit sokszorosan igazolta a későbbi kutatások hosszú sora. Nos, ezek a kulturális antropológiai eredmények – enyhén szólva – elégezték már szinte mindazt, amit a gender studies atyjai és későbbi, sőt mai kutatói prezentálnak. De van a gender studiesnak egy másik, nem kevésbé fontos forrásvidéke is. A zseniális osztrák–amerikai szociológus sokkal kevésbé zseniális társszerzőjével, Thomas Luckmannal együtt adta ki magyarul is megjelent, eredetiben persze sokkal korábbi munkáját, *A valóság társadalmi felépítése* címmel. Ez a mű, minden eredetisége ellenére, tulajdonképpen a nagymester, Alfred Schütz (osztrák–amerikai filozófus–szociológus) nagy munkáját tette közkinccsé. Az utóbbi fő műve, a *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt* először 1932-ben jelent meg Bécsben. Ha nem tévedünk, akkor úgy tűnik, hogy a gender studies minden alapvető felismerése már a húszas, kora harmincas évektől közkinccs volt. Nem kellett ehhez sem feminizmus, sem a homoszexuálisok emancipációja, sem a politically correct világvaditja.

De mi még egy, bizonyos meglepő forrásvidékre is utalnánk. Engedtessek meg a szerzőnek egy hosszabb idézet:

„A nemi differenciáltság biológiai értelme világos: morfológiai és fiziológiai tekintetben férfi és nő úgy van megalkotva, hogy a két csírasejt, a mag- és petesejt kialakulhasson és egyesülhessen... Ez merő anatómia és biológia, melynek analogonjait mutatják a magasabbrendű növények és állatok is. Hogy azonban az embernél a nemiség nem merő biológia, hanem csak biológiai alap egy lényegesen valláserkölcsei felelősség vonatkozás, a házasság számára, semmi sem igazolja oly csattanósan, mint az a tény, hogy a nemi differenciáltság gyökereiben belesugárzik a pszichébe, a jellembe, és ennél fogva átjárja az összes kultúrtelejesítményt és történelmi alakulást... sokan hajlandók az egész lelki életet bizonyos mirigyek és váladékok függvényének tartani. Ez a régi materializmus új kiadásban, mellyel szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni és értékesíteni a régi igazságot: Es ist der Geist, der sich den Körper baut. Egy karakterológiai irány figyelmeztet, hogy amit a lelkek nemi különbségének mondunk, az jöhet, legalább nagy részben, a nemek külön történelmi és társadalmi helyzetétől és földadataitól, vagyis lehet nem eredeti, hanem szerzett jelleg... Ennek a lehetőleg egyetemes és a valóság mélyére menő látásnak az az első megállapítása, hogy férfi és nő, a szembevető nagy különbség dacára, végre is elsősorban ember (*Kiemelés az eredetiben. A szerző.*), közös szellemkölcsei tőkének és tehetségeknek birtokosa. Ez egymagában elég annak a nemi pszichológiának elnémitására, mely a két nem közötti különbséget rang és érték különbségévé akarja kiélezni, és a nő inferioritásának jelszavába sűríti útszéli bölcsességét.”

Aki a fenti sorokat 1931-ben papírra vetette, Schütz Antal, szigorúan konzervatív neotomista filozófus–teológus. Sapienti sat.

Címünkben azt ígértük (vagy legalábbis jeleztük), hogy hideget és meleget óhajtunk fűjni a gender studiesra. Eleddig nem tettünk semmi ilyesmit. A továbbiakban igyekszünk megtenni.

Hideg és meleg: a tradíció

Tradícion itt és a továbbiakban nem a gender studies tradíciójára gondolunk. Nem arra, hogy gyökerei mélyebbek, mint nem egy képviselője (részint okkal és joggal) véli. Mint mindennek, ennek a stúdiumnak is sokkal régebbi gyökerei vannak, mint az köz-tudomású. Nem azt kérnénk számon a diszciplína képviselőitől, hogy nem ásnak le a gyökereikig. Annál is kevésbé ez a szándékunk, mivel kétségtelen, hogy a sok-sok gyökér ellenére azért bizonyos (szembeszökő, tagadhatatlan), hogy ez a tudományág valami radikálisan újat hozott. Egészen más a mi gondunk. Jelesül az, hogy újdonságaival, szinte az egész világtörténelmet átírni akaró, átírni kényszerülő hozzáállásával olyan tradíciókat is sért, rombol, gyengít, hatályon kívül helyez, amelyek szubsztantív értékek. Mire gondolunk?

Elsősorban arra, amit egy hasonlat világíthat meg talán a legjobban. Sokan és sokszor mondták (elsősorban Amerikában), hogy az egész világirodalom nem más, mint halott fehér férfiak munkája. Nem őhozzájuk kell, érdemes, szükséges, kívánatos ma – nekünk – fordulnunk. Hanem kihez, kikhez? Nyilván élő, ma élő színes bőrű nők alkotásaihoz. Ne higgyük, hogy ez csak idétlen szlogen. Az amerikai egyetemeken – sajnos – bevált, sűrű, dicsért gyakorlat is (persze nem az elitegyetemeken). Ilyen hülyeségeket persze a gender studies képviselői sohasem mondtak. De! Bizonyos átírási-átértelmezési szándék (néha düh) azért kisüt a legtöbb ilyen tárgyú monográfiából, szaktanulmányból, értekezésből, és ezeket felerősíti (amiért persze a gender-szakembereket felelősség aligha terheli) a népszerűsítők, a szaktanulmányokba épphogy belekóstoltak lelkesedése és/vagy felháborodása. Ha a gender studies alapján tekintjük át, értelmezzük a nagy hagyományt, a nagy tradíciót, akár a történelmet, akár a világirodalmat, akár a világművészetet, akár a mindennapi élet történetének az Annales-iskola óta szinte egyeduralkodó irányzatait, az sül ki, hogy minden, vagy csaknem minden hamis, a legújabb (gender-féle) szempontoknak nem megfelelő. Egy távolabbi példát hoznék. A magyar irodalom két – persze nem egyenlő szintű remekét, Arany János *A nagyidai cigányok*ját és Gárdonyi *Egri csillagok*ját egyaránt érte az a vád, hogy „romaellenesek”, rasszisták, a cigányokról nemcsak hamis és torz, de egyszerűen elfogadhatatlan képet festenek. Lehet, bár nem hiszem. Ám ha így lenne is. E két remekmű (az Aranyé bizonylyan az) akkor is „kötelező olvasmány” kell legyen, ha rasszistának bizonyul. E két mű, és számtalan társuk, amelyeket eddig még elkerült a vád, a nagy tradíció részei. E tradíciót pedig őrizni kell, őrizni muszáj. Hogy miért, csak célozhatunk – majd – rá, a későbbiekben.

A gender studies értelmében vett férfi és női szerepek értelmezésében a világirodalom és a világművészet – gender studies még nem lévén – kétségkívül hibát-hibára halmozott. A világ összes meséje (mármint a nem napjainkban születettek), a legrégebb népmeséktől a legművészibb műmesékig (a Grimm-testvérek gyűjteményétől Benedek Elekig vagy akár Illyés Gyuláig, Tiecktól Andersenig és tovább) szereptévesztések garmadáit követték el. Aligha méltóak e mesék arra, hogy mai (a gender-kor által nevelt) gyerekek kezébe adjuk őket. Hisz női (szexuális-biológiai értelemben női) szerepek hemzsegnék bennük, arról pedig halovány utalás sem esik, hogy mindez egészen másként nézne ki, ha nem a biológiát, hanem a társadalmi meghatározottságot is felfogták, ábrázolták, megjelenítették volna a szerzők. De nemcsak mesékről van szó. Az egész

világirodalom, vagy majdnem az egész bűnösnek bizonyulna. Miféle üzenetei vannak Shakespeare *Makrancos Katájának*, vagy akár *Hamletja* Ophéliájának, Flaubert *Bovárynéjének* vagy Tolsztoj *Kareninájának* egy gender studiesen átesett valaki számára? Olcsó dolog lenne parafrázálni ezeket a műveket a legújabb (gender studiesszerű) olvasatok kívánalmai szerint. Mi ezt nem tesszük, nem kívánjuk tenni. Pedig? Pedig érdekes lenne ilyenféle átírásokat olvasni. Azt hiszem, mindenki (majdnem mindenki) ismeri a *Piroska és a farkas*, vagy a *Hófehérke és hét törpe* történetének meglehetősen számos pornográf átíratát (igen szellemesek is akadnak köztük). Ezek számát gyarapítani gender-átíratokkal aligha lenne üdvös, kívánatos. Pedig a kísértés nagy. No, nem a gender studies nagygyúji műveinek olvasói számára (én csak a saját kedvenceim egyikét-másikat említeném: Judith Butler, Norbert Elias (igen, ő az, a szociológia egyik halhatatlana), Ulrich Enderwitz, Claudia Koppert, Ursula Pasero.) Hanem azok számára, akik a *minorum gentium* szerzőit olvassák és – joggal – háborognak.

De azért valamiben a legnagyobbak is bűnösök – szerintem. A tradíció, a nagy tradíció olyan átírását, átértelmezését követelik, sokszor igen radikálisan, amely e tradíció megszakítását eredményezheti. Más javasolnék, szerényebben szeretnék. Jelesül azt, hogy ne iktassuk ki e nagy tradíció – a világirodalom – egészéből a ma, valamilyen szempontból, a gender studies szempontjából elavultat, ellenszenveset, elfogadhatatlant hirtetöt, hanem...

Hanem építsük át, építsük újra ezt a tradíciót azáltal, hogy újraértelmezzük. Tudom, hogyne tudnám, hogy számos mesének, számos világirodalmi remekműnek is van immár – persze nem sok, sőt nagyonis kevés – gender-szempontú értelmezése, átértelmezése. Ám – bár így lenne – ez legyen a trend, a normálforma. Hol vagyunk még ettől, kivált a hazai szakirodalomban.

A tradíció kérdéskörében lehetetlen meg nem említeni a mai erkölcsfilozófia vezető irányzatának, az ún. kommunitarizmus képviselőinek nevét, működését. A szakirodalom szerint legjelentősebb képviselői, művei a következők: MacIntyre (az ő munkája, *Az erény nyomában* magyarul is olvasható), Michael J. Sandel (*Liberalism and the limits of Justice*), Michael Walzer (*Spheres of Justice*), Charles Taylor (*Sources of the Self*) és Amitnai Etzioni (*The Spirit of the Community*). Nos, aki akár MacIntyre, akár (de talán legfőképp) Charles Taylor könyvét olvasta, első hallásra nemigen érti meg, mi közük van a gender studieshoz. Pedig a kapcsolat – épp a tradíció vonalán – fundamentálisnak látszik, legalábbis e sorok szerzője számára. A kommunitarizmus képviselői (legalábbis a legfontosabbak, a fent felsoroltak, élükön Charles Taylорral) az én (a self) létét, mibenlétét, milyenlétét kutatják, és úgy vélik (persze sokszorosán dokumentálva, igazolva, bizonyítva – már amennyire az ilyen metafizikai kérdések bizonyíthatók), hogy az én, a self csak és kizárólag a tradícióban „jöhet létre”, ontológiai státusát csakis a tradíciónak köszönheti, csakis „abban” van. Az én pedig – nyilvánvaló – vagy női, vagy férfiúi én. Hogy női-e avagy férfiúi, a tradíció dönti el, illetve a tradícióhoz való viszony, a tradíciónak, az ilyen vagy olyan tradíciónak nem a vállalása, elfogadása, megengedése, hanem „léte”, megléte. Talán sikerült a gender studies kapcsán szólnunk arról, hogy valami ilyesmiről szól ez a diszciplína is. Muszáj, hogy ilyenről, erről (is) szóljon. Hogy a kapcsolat eleddig nem jött létre (legalábbis az én tudomásom szerint), az mindkét „tábor” hibája. De e hiányzó kapcsolat, e kapcsolat hiánya talán indícium lehet arra nézvést,

hogy merre kell keresnünk a gender studies és a legkorszerűbb mai trendek összefüggéseit. Első helyen a tradíció vonalán.

Hisz, ha igaz a kommunitaristák alapkonceptiója, az én (self) forrásainak meg- és kijelölése a tradícióban, méghozzá nem a tradícióban mint olyanban, az absztrakt tradícióban, hanem a családi, kisközösségi, szokásrendi, „népi”, lakóhelyi, korporatív, civil szerveződésű (a sort még hosszan folytathatnám), hagyományokban, hagyománynyalábokban, közösségi (a szó korszerűsített Tönnies-i értelmében) „tereiben”, akkor a női és a férfiúi ének, selfek is így, e módon épülnek ki (jönnek egyáltalán létre), alakulnak, módosulnak, válnak „egésszé”. Ezt a gender studies mesterei természetesen jól tudják. Csak épp – e tudás birtokában is – radikális újításokra adnak, persze nem utasításokat, de módot, lehetőséget, kívánalmakat, divatötleteket. A kettő együtt – bizonyonnan nem megy, nem mehet. Kívált, ha azzal is számolni kell, márpedig – sajnos – számolni kell, hogy a gender studiesnak is megvan a maga „gesunkenes Kulturgut”-ja. A népszerű, ismeretterjesztő cikkek, a nem szakértők által adott nyilatkozatok százai bizonyíthatják ezt. És – ez még sajnálatosabb – ezen a vonalon áll és dolgozik a – meglehetősen tájékozatlan és dilettáns – „jogszolgáltatás” is. Azok az előírások, amelyek nyugaton, de immár minálunk is meghatározzák, megszabják azt, hogy miként kell, lehet szólítani a tanító nénit és -bácsit, az óvó nénit és -bácsit, a szülőket, stb. pontosan azt az idiotizmust sugallják, amit a politically correct kapcsán említettünk. Csakhogy velük a baj még sokkal súlyosabb. Hisz hagyományokat, tradíciókat rombolnak – teljesen fölöslegesen, de hatalmas elánnal. Igaz, nem a megszólítások, megnevezések tradíciói a legfontosabbak. A női és férfi szerepek tradíciói az alapvetőek... De a fejsze éle már rájuk is ráhelyeződött.

Hideg és meleg: ahol legnagyobb a szükség

E sorok írója, ha a gender studiesról hall, olvas, vagy dolgairól mereng, első helyen arra gondol, hogy e stúdiumok ellenére jár mind a divat, mind a szokás, mind – legyünk nagyvonalúak – az egész világállapot. Szerző, lévén öregember, még jól emlékszik azokra az időkre, amikor gyakori újságcikk-téma volt, hogy megőrült a világ (persze a nyugati, de annak hatásai – sajnos – begyűrűznek), az uniszex a divat, a menő. Nem is olyan messziről nézvést – írták sokan – nem lehet megállapítani, hogy egy kézen fogva járó, vagy – ne adj’Isten – csókolózó párból melyik a fiú és melyik a lány. Néhány kommentátor, levélíró, „liberális” újdondász persze figyelmeztetett, hogy ez nem is olyan fontos. Miért kellene ezt a kívülálló szemlélőnek, pláne messziről tudnia. Nem elég, tették föl a kérdést, ha ők tudják? Kinek mi köze hozzá. Ám természetesen az ilyen vélemények messze kisebbségben maradtak, cinizmussal, nyugatmajmolással, miegyébbel vádolták őket, ami nem is volt teljesen veszélytelen. Mára a helyzet teljesen, radikálisan megváltozott. Nem mintha nem lennének ma is uniszex ruhadarabok, uniszex párok, uniszex viselkedésformák. Ám a trendi éppen nem ez. Hanem a tökéletes ellenkezője.

Fiúk, férfiak esetben ez a trend kevésbé látványos. Ám annál átütőbb erejű, intenzitású, méretű és elterjedtségű nők, lányok esetében. Annak bizonyonnan mindenki örvendezett, amikor szlogenné, frázissá kezdett válni annak kinyilvánítása, hogy nőnek lenni jó. Kívált, ha meggondoljuk, hogy nemcsak ősi, atavisztikus, de persze társadalmi okok

sokasága által indokolt „természetes” hozzáállás volt, hogy anyák és apák (igen, korántsem csupán apák, sőt!) mindenáron, vagy legalábbis sokkal nagyobb mértékben-arányban fiút szerettek volna és nem kislányt. Hozzátehetjük ehhez azt is, hogy – persze egészen bizonytalan, megbízhatatlan, de valamiről mégiscsak árulkodó felmérések arról tanúskodtak, hogy a lánygyerekek, ha talán nem is túlnyomó többsége, de azért nyilvánvaló többsége szívesebben vette volna, ha fiúnak születik. Ehhez képest óriási előrelépés volt a „jó nőnek lenni” jelszó. A nőiséget, nő mivoltot nemcsak elfogadó, de annak örvendező, azt szerencséinek tekintő és érző, belülről való vállalása. Am a „fejlődés” itt nem állt meg. Átment annak nemcsak túlzásába, de egyenesen hipertrófiájába is. Csak néhány példát hadd soroljak.

A futball-világbajnokságokat régebben szokás volt teljesen férfi-elfoglaltságnak tekinteni. Némileg később illetlően jölnevelt feleségnek, „csajsziának” magának is intenzíven érdeklődni a futball és persze a világbajnokság iránt. Ma – a napokban lehettünk tanúi – az a menő, a trendi, ha a csajok úgy vélekednek, végre csajos programjaik lehetnek. Most együtt lehetünk, nem zavarnak bele az ostoba, futballmániás férjek, partnerek, barátok. Ismeretesek a chippendale-programok. Amikor kizárhatjuk végre a férjeket, férfiakat, srácokat a köreinkből, és magunkban lehetünk (persze a mutatóanyagokkal együtt). Lehet, igaz van annak a programnak (programoknak), amely (amelyek) arról kívánják meggyőzni a lányokat, asszonyokat, hogy menstruálni kifejezetten jó, előnyös, szuper valami. Mert hisz (majd minden valamirevaló újságban olvasható volt), ha épp akkor jön meg a menses, amikor randevűm van, akkor nagyobbak látszik a mellem, és ez nagy hatással lesz a fiúra. Ha épp menstruálok, akkor nekivethetem magam az igazi csajszis programoknak, stb. Amikor először olvastam, egy apa szájából, pontosabban tollából értesülhettem róla, hogy nem szeretné, ha kislánya konzumfüggő plázacica lenne. Később e kitétel (valóban szellemes) önironikus megnyilvánulásokként hangzott el női szájából. Olyanokéből, akik minden voltak csak nem konzumfüggő plázacicák. Ma – ha jól tudom – egyenesen dicsőség konzumfüggő plázacicának lenni. Minden írónia nélkül.

Túlzások persze a fentiek, inkább csak jelzésnek szánom őket. Az azonban bizonynyal tagadhatatlan, hogy a társadalom ma nem a biológiai nemre épített, annak meg- és átformálását célzó hatásokkal bombázza a női nemet. Hanem – lehet, megint túlzok – minden társadalmi „meghatározó” a biológiai szexus kidomborítását, annak primátusát, egyedülvalóságát, egyedüli fontosságát hangsúlyozza, kívánja érvényesíteni, el a (persze női, hangsúlyozottan női) tetkódivatoktól, a szexis műkörömváriációig, a piercing persze hangsúlyozottan nem uniszex kombinációig. És tovább, de minek sorolni.

Mivel a gender studies épp azzal foglalkozik, azt kutatja és dokumentálja, miképp hat a társadalom, miként építi át, „alkotja meg” a szexből a gendert, a biológiaiból a társadalmat, talán – ez megint túlzás, nem talán, hanem bizonyosan – arra is használhatóvá lesz (ha már éppen nem az), hogy dokumentációival, tudományos érveléseivel, felméréseivel, koncepcióival és teóriáival a – talán rossz – társadalmi hatások ellenében is felhasználhatóvá lesz. Hogy nemcsak kissé nevetséges megszólítási módokban látszik majd a hatása, hanem sokkal mélyebben és átfogóbban és sokkal pozitívabban.

E sorokat, mint írtam, egy öregember vetette papírra. Nem biztos, hogy érdemes őket figyelemre méltatni. Talán bizonyosan nem.

Ferenczi László
Hetvennégy

Volt szép is, hogy mi jön, nem tudom,
esendő férfi, olykor etalon,
máskor pária, de többnyire
hasonlított bárkire.

Nézőpontok

Klee színei: piros, barna, kék,
majd tömör barna falak mértékre ismétlődő
őrtornyokkal,
majd megint Klee színei és formái,
majd megint tömör falak és őrtornyok.

Néma örömmel lesem az ultrahang ismerős képeit.

„Az operáció elkerülhetetlen” – szólal meg az orvos.

Remény

Tévedni emberi dolog,
a másiktól könnyű elfogadni –
ha bánt, ha sért, ha megaláz,
magadtól is elfogadni,

Tudod, senki sem csálhatatlan,
nehéz belátni: te sem,
magaddal is légy türelmes,
szamárfülekkel, szelíden.

Megadás

Sziszifusz még egyszer meglöki a követ
aztán vállat von, lebotorkál a hegyről
nincs esélye, hogy szakadékba hulljon
fáradt bár haja gyökeréig fáradt
a mocsár mellé ül, eszik, iszik valamit
hogy elaludjék, várja...

Szenti Ernő

Összefirkált papírlap

Erre itt mifelénk vígan éli világát
a rossz, mindent megkap a jótól.
Van hely, ahol értékesebb az összefirkált
papírlap a rajta olvasható mondatnál.
N. éjjel-nappal rettegésben él,
fél, önteltsége kártyavárként
omlik össze önsúlya alatt.
Amennyit adtál, neked csak annyi dukál.
A tanulmányútról visszatért nap,
most van lemenőben.
A szív a vér átjáró háza.
A minap mit keresett
a telihold emlékeid közt?
Vannak vidékek, ahol, ha meglát
a halál egy temetőt, a lélegzete is eláll.
Már fogalmazzák a lelkiismeretesség
kiáltványát az ország legzsúfoltabb börtönében.

Habozás nélkül

Ezt a folyót csak az órákig
tartó felhőszakadás tudná kihozni a sodrából.
Téglaporos felhő,
kiszikkadt napok,
féreg után kutakodó madár.
Menyasszonyi csokor mellett
összetört babakocsi.
Az ostobaság a tudás szemvesztesége.
A leány a hamisat is készpénznek vette,
ez lett a veszte.
Oda igyekezzetek kedveskéim,
ahol a hit életbiztosítása rendben van!
Oda menj, ahol a szó és a mondat is,
ha sürgős a munka, többletmunkát vállal!
A lélegzetek védőszárnya alatt
összebújt madárfiókák a múlt, a jelen és a jövő.
Ez a mai világ, habozás nélkül
önmagát teszi az első helyre.

Nem minden úgy igaz

Ahol a beszéd mindent visz,
ott neked semmi keresnivalód sincs!
Magába süppedt föld, találékony égbolt.
Az osztályt és az önmagát
folyton ismétlő egyazon személy.
Szájüregben lepedékes mérlegnyelv.
Az Úr az árnyakra
és a fényekre azonos sorsot osztott.
Leejtette, holott nem is volt nála.
Valaha a lelkét is kitette –
a minap, a szükség hozta így: eladta.
A vége mindent kezdetett előlről.
Nem minden úgy igaz,
ahogyan az életben veled is megtörtént.

XX. SZÁZADI MAGYAR PRÓZAMŰVÉSZET
ÚJRAFELFEDEZÉSE I.

Kollarits Krisztina

Az Ősi küldött – egy élet(mű) lezárul I.

Tanulmány Tormay Cécile regényéről

Mottó: „A magam könyveiről nem szívesen beszélek. Annyit azonban elmondok, hogy van közöttük egy könyv, amelyet mindig minden könyvnél jobban szeretek és ez a könyv az, amely még nincs meg, amelyet még csak ezután akarok megírni.

S ezt a könyvet azért szeretem, mert az Elérhetetlenség misztériuma játszik fölötte. Azért szeretem jobban a világ minden könyvéénél, mert talán soha sem fogom megírni.”¹

Előtanulmányok Az Ősi küldöthöz: a Fioretti és a Kis magyar legendárium

Az Ősi küldött alapötlete – az író nő saját bevallása szerint – 1924. február 4-én éjjel született meg, de csak 1929 telén tudott hozzáfogni munkájához. Kisebbségi nagyobb megszakításokkal haláláig dolgozott történelmi regénytrilógiáján: az első kötet, a *Csallóközi hattyú*, 1933 decemberében, a második, *A túlsó parton*, 1934-ben jelent meg. A harmadik részt, *A fehér barátot* azonban már nem tudta befejezni, az utolsó négy fejezetet az író nő vázlata alapján Kállay Miklós írta meg.²

Az ötlet és a megvalósulás közti sok év előnyére szolgált művének: 1926-tól valóságos középkori korszaka bontakozott ki: ekkor fordította le ugyanis olaszból Assisi Szent Ferenc *Fiorettijét*, 1930-ban pedig latinból Szent István, Szent Imre és Szent Gellért legendáját tartalmazó *Kis magyar legendáriumot* és az *Intelmeket*.

A *Fioretti* rendkívül nagy hatással volt lelki életére, különösen a szenvedéshez való viszonyára, ahogy ezt két Brisits Frigyeshez írt levelében is olvashatjuk.³ A középkori szövegekkel való foglalkozás ugyanakkor nemcsak lelki élményt jelentett számára, hanem ismeretei bővítését is. Valósággal elmerült a középkor világába, gondolkodásmódjába, a jó fordítás legfőbb előfeltételének ugyanis a művészi beleérző képességet tartotta.⁴ Még a külső szemlélőnek is feltűnt az a változás, amelyen az író nő átment: „Lehetetlen volt meg nem érezni rajta szent szolgálatának áhítatát, szívének szaporább verését. Lelkének melegebb áradását, egész valójában a megvesztegető bájú olasz kódex szeráfi szellemének fuvalmát.” – írta erről az időszakáról később Rédey Tivadar.⁵

A *Fioretti* lefordításának apropóját Szent Ferenc halálának 700. évfordulója adta, 1926 nyarán, mintegy egy hónapos megfeszített munka árán készült el az 50 fejezetből álló, Szent Ferenc életét és tanításait tartalmazó kis könyvecskével, amely októberben jelent meg a *Napkelet könyvtára* sorozatban. Néhány hét alatt az első kiadás elfogyott, s a közönségsiker mellett a korabeli kritika is egyöntetűen elismerőleg szólt a munkáról.

1930-ban jelent meg következő középkori tárgyú fordításkötete, a *Kis magyar legendárium és Intelmek*. A kötet Szent Imre herceg halálának 900. évfordulója alkalmából Kle-

belsberg felkérésére készült, ugyanis *Szent István Nagyobbik legendájának* egy XIX. századi fordítását leszámítva, magyar nyelven nem voltak ezek a szövegek hozzáférhetőek.⁶

A kétkötetnyi középkori szövegfordítás mintegy előtanulmányként szolgált történelmi regényéhez, hisz fordítói munkája közben nemcsak egy, a kornak megfelelő nyelvet dolgozott ki, hanem elmélyedt a középkor gondolkodásmódjában és hitében is.

A történelmi regény reneszánsza az 1920–30-as években

Az 1920-as években valóságos virágkorát élte a történelmi regény a magyar irodalomban. „A hazai és az erdélyi történelmi regények egyaránt a nemzeti élet kereteinek átalakulásával vetettek számot, a kegyetlen tapasztalatok történelmi okait és tanulságait keresték, és a nemzeti történelem folytonosságának helyreállítására tettek kísérletet.”⁷

A *Magyar Szemle* az 1930-as években többször is foglalkozott e jelenséggel. 1935 januárjában Deér József egy hosszabb tanulmányt írt *Újabb történelmi regények a mai történettudomány szempontjából* címmel, melyben a nemzeti öntudat és önismeret fontos eszközeinek nevezi ezeket a regényeket, amennyiben a történettudományra támaszkodva valós történet-szemléletet közvetítenek. Cikkében ebből a szempontból elemezte Kós Károly *Az országepítő* (1934), Harsányi Lajos *A nem porladó kezű király*, Tormay Cécile *Az ősi küldött* (1934), Szántó György *Bábel Tornya*, Farkas Jenő *Éda* és Makkai Sándor *Táltos király* (1934) című regényét.⁸ Kerecsényi Dezső *Az ősi küldött* első kötetéről írt 1934-es bírálatának bevezetésében szintén kiemeli, hogy a történelmi regények divatja még a 30-as évekre sem hagyott alább, s a közönség szívesen fogadja ezeket a különböző színvonalú és célkitűzésű műveket.⁹

Horváth János Tormay Cécile magyar történelem iránt feltámadó érdeklődését 1918–19 eseményeivel hozta összefüggésbe: „E nehéz idők benyomásait nem törölközték el az évek. Egész további költészetén megérzik akkori élményei mélységes hatása. Figyelme az addiginál még erősebben a múlt, a történelem tanításai felé fordult; a jelenhez párhuzamot keresett a múltban, s hitet és reményt a jövőre. Nemzete hivatásán és sorsán sokat elmélkedett; s hogy mely tájakon révedezett ihlete, azt már a Sorsfolyó¹⁰ látomása megmutatta. A keleti, pogány magyar belépése a nyugati, keresztyén civilizációba: a nemzeti történet e legnagyobb horderejű válsága foglalkoztatta gondolatát s nyűgözte le költői képzeletét. Hiszen ezt a civilizációt, ezt az ezeréves szerzeményünket fenyegette végpusztulással az elmúlt hónapok barbár erőszaka, úgy, mint a múltban a tatár, vagy a török. A múltbeli két nagy katasztrófa közül érthető okokból a tatárjárás rettentő éveit kötötték le inkább a figyelmét. Ez a veszedelem közelebb volt a Szent István-kori megtérés időpontjához, meglepőbben éreztethette tehát a magyarság európai hivatását: a nyugati civilizáció védelmét a keleti barbárság terjeszkedése ellen; meglepőbben, mert íme, e fiatal keresztyén nép, keleti eredete ellenére már ekkor nyugat védelmében ontotta véréit. De a nemzeti vonatkozásokon felül a pogány-keresztyén ellentét általánosabb érdekű témája is adva volt a jelzett időszak történelmi képében: a *Boldogasszony Árkádiában* írója annak itt újabb változatát figyelhette meg és formálhatta ki.”¹¹

A történelmi számvetés, a nemzeti identitás erősítésének igénye, a közönség megnövekedett érdeklődése mellett valószínűleg a klebelsbergi kultúrpolitika is nagyban hozzájárulhatott a történelmi regények reneszánszához. A kultuszminiszter ugyanis az „ország szellemi felépítésének”¹² egyik fontos elemének tartotta a történelmi ismeretek és tudat fejlesztését, s ehhez a történelmi szaktudományokat és a szépirodalmat egyaránt megfelelő eszköznek tekintette.

Történelmi regény-e Az ősi küldött?

Tormay, mielőtt munkához látott, alaposan tanulmányozta a tatárjárás korát. A történelmi hűségnek aggályosan igyekezett megfelelni, erről tanúskodik kora egyik legismertebb középkorkutatójával, Jakubovich Emillel folytatott levelezése. „Felhatalmazása értelmében elküldöm tehát: *Ősi küldött* c. regényem Ung vitézének elkövetkező útjára vonatkozó rossz kis vázlatomat, Komáromból kiindulón, fel a zólyomi vagy gömöri erdőig, majd a básti „pogányvárig”, aztán le a Torna völgyén, a Zagyvát követve Szolnokig s a Tisza folyása mentén délnek, végül át a Tisza-Duna közén, át a Dunán a Dráva déli partjára s át a Dráván, Pécsig. – Fontos lenne rám nézve, ha ennek az útnak mentén, néhány korbéli falu-, vár-, város-, patak-, monostor-, erdő-, mocsár-, apátság-, elnevezéssel tehetném hitelesebbé, illetve élőbbé a hátteret. Az is fontos lenne rám nézve, hogy a Vágdunától mennyi időt vehetett igénybe abban a korban lóháton az út a zólyomi vagy gömöri erdőig? Ha Ung vitéz 1241. április 12.-ének virradatán indult el a Vágduna partjáról, hozzávetőlegesen, mennyi idő múlva és körülbelül hol láthatta a menekülő királyt? Itt nincs „költői szabadság”, ezért fászsztom Méltóságodat!

Ezenkívül szeretném tudni, hogy – tegyük fel, ha 1241-ben két tanult ember a magyar könyv-író papokról beszélve, említené, hogy a régi magyar pogány hit hagyományairól semmit sem jegyeztek fel –, utalhatnának-e azok és hogyan, ama Magister Péterre? Említhetné-e a *Gesta*-írók között s milyen formán fejezhetné ezt ki, a XIII. századbeli művelt ember?

Ha erre mód kínálkozik, szeretném Méltóságod nagy felfedezését belevinni a mese szárnyain is a magyar lelkekbe. Végül, még egy kérésem lenne. Megengedné-e, amennyiben kételyeim támadnának, hogy a szorosán vett történelmi vonatkozású 2–3. fejezet kefelevonatát bemutassam nyomtatás előtt?”¹³

A középkori szerzetesek életével kapcsolatban a ciszter Brisits Frigyestől kért felvilágosítást: „szükségem lenne néhány adatra Boldog Özsébet, a pilisi Pálos-rend megalapítóját illetően. A második kérdés, amelyben segítségét kérem, a középkori szerzetes-testvérek felavatási szertartásával kapcsolatos. Nagyon lekötelezne, ha megbízható forrásmunkát nevezne meg számomra.”¹⁴

A tatárjárás korában játszódó *Ősi küldött* egyrészt beleillett a történelmi regények korabeli divathullámába, másrészt azonban el is különült tőlük. Különösen feltűnő ez, ha a másik két ebben a korban játszódó történelmi regénnyel, Makkai Sándor *Táltos királyával* (1934) és Kodolányi János *A vas fia* (1936) című regényével vetjük össze.

Makkai regényének középpontjában IV. Béla alakja áll, végig követi a király életútját, azt mutatja be, hogy hogyan válik a hat ujjal született, balsejtelmektől gyötört királyból második államalapítónk. Ennek a koncepciónak megfelelően az ábrázolt események szinte végig a királyi udvarban, illetve a király környezetéhez tartozó főurak (Tomaj Dénes, Apodfi Dénes, Sámuel ispán) birtokán játszódnak. Gyakoriak a környezetnek, a szokásoknak, a történelmi eseményeknek hosszú, részletező leírásai, magyarázatai.

Kodolányi főszereplői egyszerű szabad parasztok: három legénynek el kell menekülnie a falujából egy rosszul sikerült leányszöktetés miatt. Benét a kunok fogadják be, évekig köztük él, ez lehetővé teszi az írónak, hogy bemutassa életmódjukat, szokásaikat. Ernye a királyi lovászok közé kerül, általa a királyi udvart láttatja velünk Kodolányi, alulnézetből. A harmadik fiú, Döme beköborolja az országot, több udvarházban is szolgál,

kalandjai során a királyra haragvó, elégedetlen földbirtokosok világába nyerünk bepillantást. *A vas fiainak* első kötete nem más, mint egy hosszúra nyúlt bevezető a második kötethez, melynek középpontjában a tatárok elleni harc áll. Itt már természetesen a király és környezetéé, illetve Batu káné lesz a főszerep. Bár más nézőpontból közelítette meg a két író a tatárjárás korát, közösek a két regényben a hosszú leírások, a kor szokásainak, fontosabb szereplőinek, a történelmi eseményeknek részletező ismertetései.

Tormay regényének középpontjában egy kitalált, félig-meddig szimbolikus alak, Ung sorsa áll. Az első részben, a *Csallóközi hattyúban* elszökik a párizsi érseki iskolából, mert honvágy kínozza, s szeretné viszontlátni gyerekkori szerelmét, Kingát. Útközben megtudja, hogy Kinga férjét megölték a kunok, így már senki sem fog boldogságuk útjába állni. A Komáromban dühöngő pestisnek azonban az asszony is áldozatul esik, s Ung reményvesztetten menekül a városból.

A második rész címe *A túlsó parton*. A főszereplő valóban „odaát” jár: látva szerelme halálát és a tatárok pusztítását megtagadja kereszténységét és az ősi hit őrzőinek felkutatására indul. A régi hagyományok feltámasztásától reméli a magyarság önbizalmának és harci erejének visszatértét. Sok kaland után megtalálja az utolsó táltos szálláshelyét, de csalódnia kell, a nagy Ugur néma, nem tudja átadni neki tudományát.

A harmadik részben (*A fehér barát*) Ung visszatalál Istenhez, és nehéz belső küzdelmek után belép a pálos rendbe. Sok vándorlás és tévelygés után megtalálta azt a formát, mely lehetővé teszi számára, hogy küldetésének éljen, a magyarság újjászületésén fáradozzon. Bár saját magát sikerült legyőznie, s életét mások szolgálatába állította, nemcsak hála, de az eddigieknél még több rosszakarat, sőt üldözések kísérik munkáját, s csak miután mindezt lelkében el tudja fogadni, válik belőle igazi küldött.

Ahogy ebből a rövid tartalomból is látszik, Tormaynál a történelmi kor mindvégig a háttérben marad, csak lehetőséget ad általánosabb érvényű mondanivalója kifejtésére. Bár az író az igyekezett minél jobban megismerni a XIII. századi Magyarország világát, szokásait, a regényre nem jellemző a történelmi eseményeknek, illetve személyeknek részletező bemutatása. Ezek a történelmi regényben megszokott elemek szinte teljességgel hiányoznak: még a király is csak háromszor jelenik az egész trilógia során, a fontosabb történelmi eseményeket pedig általában egy-egy szereplő elbeszéléséből ismerhetjük meg. A muhi csatát Ung lekési, a menekülők számolnak be neki a történetekről, Frigyes cselszövéséről vagy a király hazatéréséről szintén csak hírmondók révén értesül. Hiányoznak a kor szokásainak, életmódjának hosszas leírásai is, ebből csak annyit kapunk, amennyi Ung személyes sorsának ábrázolásához elengedhetetlenül fontos. Találóan állapította meg Kardos László, hogy „*A történelem itt stílus és forma. Az író, hogy kimondhassa, ami a szívét nyomja, úgy nyúl a középkor után, mint némely modern lírikus az alkaiozsi strofa harmadfél évezredes ritmusáért.*”¹⁵

Az ősi küldött – a nagy szintézis

De mi az, „ami az író szívét nyomja”? A regény, nyugodtan mondhatjuk, hogy Tormay Cécile eszméinek és életfelfogásának szótára. Vissza-visszaköszönnek belőle már korábbi műveiből megismert gondolatok, motívumok, a főszereplő sorsába pedig belesűrítette személyes életének egyes epizódjait és a magyarság történelmi szerepéről vallott nézeteit egyaránt. Így Ung egyszerre válik az író alter egojává és a magyarságot megtestesítő szimbolikus figurává.

Semmi esetre sem szokványos történelmi regénnyel van tehát dolgunk, a figyelmes olvasó rögtön észreveheti, hogy a műben több szál fonódik össze. Az egyik magából a korválasztásból következik: a tatárjárás és a Trianon utáni Magyarország közti párhuzam kézenfekvő. Közös az ország elpusztulásának élménye, a keleti barbárok elleni harc és az újjáépítés szükségessége. Ung – Kerecsényi Dezső szavaival élve – „egész magyarságunk lelkiismeret-vizsgálatának nehéz útját” járja végig.¹⁶

A másik ilyen, a XX. század elején a magyar irodalomban gyakran megjelenő elem a magyarság kelet és nyugat közti köztes állapotának hangsúlyozása: István király óta Európához akar tartozni, de zsigereiben mindig megmaradt ázsiai. A honfoglalás 1000 éves évfordulója idején vált ez a gondolat ismét kedvelt témává, gondoljunk csak Ady Endre szállóigévé lett komország metaforájára vagy a *Góg és Magóg* című versére. De ezt a témát dolgozta fel Herczeg Ferenc is a *Pogányok* című regényében.¹⁷ A 30-as években pedig – az ún. turanizmus megjelenésével – újra teret nyert a magyarság ázsiai eredetével való foglalkozás. Ez az európaiság és ázsiaiság közti ellentét Tormay művében mint a pogányság és kereszténység ellentéte jelenik meg.

A harmadik, a regény folyamán egyre nagyobb jelentőséget nyerő szál, az Ung lelkében lejátszódó folyamatok ábrázolása, mely egyben az író saját lelki tapasztalatainak összegzését is adja. Személyes vallomás ez arról, hogy az ember: „Egyedül Istennek való szolgálatból merítheti az erőt az ország építéséhez.”¹⁸

(A tanulmány folytatását a következő számunkban közöljük)

Jegyzet:

1. Tormay Cécile nyilatkozata a *Magyar Újság* körkérdésére: Ki melyik művét szereti a legjobban?
2. Hankiss, János: *Tormay Cécile*. Singer és Wolfner, 1939, 259–62.
3. Brisits Frigyes ciszter szerzetes, irodalomtörténész, a Napkelet munkatársa. Tormay Cécile levele Brisits Frigyesnek, 1926. IX. 22. (MTA kéziratár Ms 6242/188) és 1926. IX. 25. (MTA kéziratár Ms 6242/189)
4. „vannak dolgok e világon, amelyeknek a zárjait nem a tudomány elméje, de a művészet szíve tudja csak felnyitni.” (*Tormay Cécile Művei IV, Magyar legendárium*, Singer és Wolfner, 1939, 134.)
5. Rédey Tivadar, *Napkelet*, 1937. ápr. 329.
6. *Legenda maior*. Szabó Károly. Pest. 1865.
7. Pomogáts Béla, 103.
8. Deér József, *Magyar Szemle*, 1935, XXIII. kötet 1. sz. 41–48.
9. „Szinte napról napra tanúi vagyunk a történelmi regény termése számszerű emelkedésének. A jelen megmagyarázására törekvő népszerű múltismeret az aktuális „történelmi idő” tudata folytán már két évtizede erősödőben van s a közízlésben megvan a hajlandóság arra, hogy az ebbeli igényét kielégítő szépirodalmat szívesen fogadja. A mai magyar történelmi regényt elsősorban e korszerűség táplálja. Az érdekes és változatos cselekvény uralmát biztosító olvasmánytól egészen a napi politikai problematika múltba vetítéséig, sőt az ugyanebbe az ízléskörbe tartozó regényes életrajzokig halad ez a korszerűség követelményeire való írói válaszadás.” (*Kerecsényi Dezső, Tormay Cécile új regénye, Magyar Szemle*, 1934. június, XXI. kötet, 2. sz., 186–87.)
10. Tormay Cécile *Sorsfolyó* című novellája először 1918-ban jelent meg a *Pesti Napló*-ban. *Megállt az óra*, 1924.
11. Horváth János: *Tormay Cécile írói pályája*, Napkelet, 1937, 300–01.
12. Klebelsberg Kunó levele Szekfű Gyulához, 1921. július 23., EKK
13. Az Anonymusról szóló párbeszéd valóban belekerült a regény második részének 6. fejezetébe. (Tormay Cécile levele Jakubovich Emilnek, 1934. I. 20. MTA kéziratár Ms 4820/160)
14. Tormay Cécile levele Brisits Frigyesnek, 1936. január 15. MTA kéziratár Ms 6242/212

15. Kardos László: *Tormay Cécile: Az ősi küldött*, Válasz, 1934. máj., I. évf. 1. sz.
16. Kerecsényi Dezső: *A hónap könyve. Az ősi küldött*, Magyar Szemle, 1938. 179.
17. Ady Endrénél az ázsiaiság az elmaradottság, a kulturálatlanság szinonimájaként szerepelt, közismert cikkében „kompország”-nak nevezte Magyarországot, mely ezer éve Nyugat-Európa és Ázsia közt ingadozik. (Ady Endre, *Ismeretlen Korvin-kódex margójára.*) Herczeg Ferenc *Pogányok* (1902) című regényének témája az István király elleni pogány lázadás.
18. Kerecsényi Dezső, *Magyar Szemle*, 1938, 179.

WASS ALBERT EMLÉKEZETE LXXII. RÉSZ

Turcsány Péter

Írói igazságtétel

Wass Albert: *Az asszony és az idegen* című abszurd dramolett előhangja

A főszereplő Asszony és az Idegen drámai találkozásának mintáját Wass Albert házasságának megromlása adja. Zseniális csúsztatással a fehér rózsával érkező idegen – mint az írói igazságtévés maga – leplezi le a gazdag szépasszony életének kiüresedését, férjéhez, gyermekeihez és szeretőjéhez fűződő kapcsolatainak álságait:

„Soha még annyi dolgom nem volt, mint éppen most” – mondja az Asszony. „A szálak, amik az élethez kötötték, lassan mind elszakadtak. Csak nem vette észre. Látja, az emberek sohasem veszik észre, ami fontos” – indokolja az Idegen az élete delén lévő asszony „halálának” eljövételét. Ez a metonimikusan értelmezett halál a kapcsolat lezárását, a férj és a gyermekek számára való élet „halálát” jelenti.

Az abszurd jelenetsor jelentőségét a könnyelmű, elvilágiasodott életmóddal való szembenézés radikalizmusa adja: a világi örömök hajszolása, a felületesség ideáinak megtestesítése bűnhődéssel jár. A szeretetben kiürült világ visszaköszön az Asszonnyal folytatott dialógusban.

Wass Albert választékos műfaji eleganciájára vall, hogy a klasszikus német szerzők mintájára szerkeszti meg a drámai jelenetet, és nem a műfaj karikatúrájára, a Karinthy Ferenc és Heltai Jenő által is nagy sikerrel alkalmazott kabaréműfajra hangolja írásművét. Mulattató csattanó helyett előkészített végkifejlet tartja izgalomban, és fokozza az utolsó pillanatig az olvasó figyelmét. Az abszurdítás fokozásával nyomatékosítja: egy házasság drámája ez, feloldás nélkül, de katartikus, átgondolható végkicsengéssel. A pszichózis-értékű dramolettben sem a szerető, sem a férj, sem a gyermekek nem jelennek már kapaszkodót az élethez. Üressé vált az asszony léte: maga tette azzá érzéketlenségével, rejtett közönyösségével.

Az elhangzó szerény párbeszédnek élet-meghatározó súlya van a szerző Wass Albert és felesége, Siemers Éva életében is:

„ASSZONY (...) Mit adott nekem eddig az élet? Gondot és vesződést. Most, hogy egy kicsit szabadon lélegezhetem, pénzem is van, fiatal is vagyok, most örvideni akarok az életnek! IDEGEN Örvideni csak gond és vesződés között lehet... csak akkor szabad...”

A klasszikus dramolett műfajt az abszurd felé megújító darabban a 2. világháborút megélt generáció súlyos válasza fogalmazódik meg. Wass Albert egy kristálytisztán felépített dramaturgiájú jelenetsorban mond ítéletet az európai felsőbb tízezer és az elkábított alsóbb osztályok „léhasága” felett. A humánium talpraállítással szemben – amit a távol lévő férj, maga a vélelmezett író kísérel meg – a felületes önzés és a hiúság sodrában elmerülő élet áll. Erről mond önjellemző, őszinte ítéletet a hősnő szavaival.

Könnyen egy személyre szabott ítéletnek, egy személyre szabott drámának vélhetnénk a darabot, ha nem lenne meggyőződésünk, hogy bizony helytől és időtől függetlenül fölismerhetők az abszurd jelenetsor által létezésünk boncasztalára helyezett szituációk és jellemvonások, akár ma is, akár a jövőben is. Egy kapcsolat végső romlása egyfelől, másfelől pedig a romlott társadalmi élet tükre is (Hamlet színjatszóinak örök mintája szerint).

Az író egy pillanatig sem hagy kétséget az olvasóban afelől, hogy az Asszony alakját feleségéről mintázta. Közel azonos időben tervezett *Hitevesztett nemzedék* címen egy regényt is, amelyből csak az *Istenkeresés* című töredék maradt fenn. Domaházy, a festő és a Grófné beszélgetése *Az asszony és az idegen*hez hasonló jelenetezésre utal, s hozzá kell tennünk: a férjre, az íróra Ferencként történt hivatkozása is dramolettünk Ferencére – az író távolmaradt alteregójára – utal. E munkában viszont kegyetlenebb a számvetés, metszőbb a logika, metszőbb a szó:

„Félek, grófné. Tudja miért? Mert ha igazán van Isten... ha mégiscsak van valahol valami, amit ezzel a szóval nevezni lehet... akkor, grófné, ennek a világnak semmi szüksége sincs reánk. Se reám, se magára, se a Simmons-Művekre... akkor mi csak üres szemét vagyunk, amit ide-oda söpör az özönvíz árja. Akkor csak a bárkaépítőkre van szükség, akik átmentik a jövődöt ebből a rom-világból egy újba. Ért engem, grófné?”

Ezek az írások Siemers Évától búcsúznak. Még életkorára is pontos utalás történik: „Mindig negyvenéves korukban szokta először meglátogatni az asszonyokat? Mikor a tükörben meglátják az első ráncot és az első ősz hajszálat?” – kérdezi az Asszony. „Nem. Köztem s a ráncok között nincs semmi összefüggés” – válaszolja kimérten az Idegen, növelve jelenléte súlyát.

A szerző felesége 1954-ben töltötte be a megnevezett kort. A dramolett megírásának pontos időpontját nem tudjuk, de az bizonyos, hogy az ábrázolt belső dráma még Németországban játszódik, a fiúk intézetbe adásának idején, amikor az író a felesége családjánál éjjeliőrként dolgozva is az utcára került gyerekek és az emigrációban helyüket nem találó emigránsok „lelkének megmentésével” foglalkozott: „Neki az a feladata, hogy kétezer család számára szükséges legyen, asszonyom. Nyújts-e még Ön a férjének valamit ehhez a munkához? Erőt? Kitartást? Hitet?” – kérdezi megfontoltan az Idegen.

A valóságban 1951 augusztusában hagyja el Őt és Európát Wass Albert, de léleken ez a metsző logikájú abszurd jelenti a kimondott és megfontolt elhatározást: a búcsúvételt egy életformától.

(Wass Albert: *Napsugár, Altatódal a szerelemhez, Az asszony és idegen című kötetében, Kráter, 2010.*)

EGYÜTT JOBB!
MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK
ETNOKULTURÁLIS ROVATA
IV. RÉSZ

Magyarországi szlovákok

Konrad Sutarski

Bevezető

A szlovák nemzetiség létszámát tekintve a harmadik legnagyobb Magyarországon, a cigány és a német nemzetiséget követően, saját számításaik szerint százezer fölött van. Egész falvakat, városokat, vidékeket találni, ahol olyan meghatározóan vannak jelen, hogy az emberek a mindennapi életben is használják anyanyelvüket. A nyelv ilyen használata feltétlenül szükséges ahhoz, hogy anyanyelvként maradjon meg, melynek segítségével mindent meg lehet fogalmazni, még a lélek finom rezdüléseit is. Ebben a helyzetben jogos a feltételezés: a szlovák nemzetiség bizonyosan olyan életerős Magyarországon, hogy újból és újból ki tudja termelni magából a saját értelmiségi rétegét, köztük a toll embereit, az irodalmárokat – költőket, írókat, irodalomkritikusokat –, vagyis képes megújulni nemzedékről nemzedékre. Ezzel szemben a szlovák nemzeti irodalomban érzékeltetni lehet a saját nemzeti életerővel kapcsolatos kételkedést, félelmet, amelyek mintegy a nemzetiségi lét apokaliptikusát vetítenék előre, kihalást, az önazonosság feladását, az akarat ellenére történő beleolvadást a többségi nemzetbe. Hiszen az anyaország, Szlovákia közelsége építő hatást kellene, hogy gyakoroljon: van kinek írni. Egyrészt az itteni szlovák anyanyelvűeknek, másrészt az anyaországi szlovákoknak. Így gondolom ezt, akár annak példáján is, hogy jómagam – mint Magyarországon élő lengyel író – egyaránt írok az itteni polóniának, a lengyelországi honfitársaimnak és a világban szétszóródott lengyeleknek. Teszem ezt attól függetlenül, hogy hányan érdeklődnek irásaim iránt, és hányan olvassák ezeket Magyarországon, Lengyelországban, vagy bárhol a világon. A PoLiSz által eddig bemutatott nemzetiségi irodalmak között eddig csak a szlovák nemzetiségi irodalom közegében merült fel ilyen erősen a nemzeti életerő elapadásától, leépülésétől való félelem. Vajon mit kellene tenni az ilyen érzések, az ilyen helyzetek megelőzésére? Ez még megválaszolatlan kérdés.

A szöveg-összeállítások előkészítésében köszönetemet fejezem ki mindenkinek előtt Papucsek Gregornak, Kormos Alexandernek, Fuhl Imrichnek és még több szívélyes közreműködőnek.

(Sutarski Szabolcs fordítása)

Imrich Sedlák

A magyarországi szlovák irodalomról

A múlt században a hajdan népes magyarországi szlovák közösségre nehezedett a legerősebb asszimilációs kényszer. Ez irodalmi alkotásaik számában és színvonalában is megmutatkozott. 1918 után az irodalmi folytonosságot elsősorban a népi költők (pl. Ján Gerči, a Korbel fivérek, Štefan Hudák) képviselték, akiket Ľubica Bartalská mutatott be az *Ozveny rovín* (A síkság hangjai, 1985) című kötetben. A komolyabb irodalmi kísérletekre néhány évtizedet még várni kellett. 1955-ben jelent meg a magyarországi szlovákok első irodalmi antológiája, a *Hrušky mamovky Špiakovvej* (Spiak néni körtéi), a 70-es években pedig kezdett kialakulni egy írócsoport a *Ludové noviny* című szlovák hetilap szerkesztősége mellett, amely a *Výhonky* (Sarjak, 1978) című kötetben mutatkozott be. Magyarországon nem volt olyan intézmény, amely támogathatta volna az irodalmi tevékenységet, és a *Ludové noviny*n kívül nem volt olyan fórum sem, ahol a szlovákok megfelelő publikációs lehetőséghez juthattak volna. Fordulópontot jelentett az 1976-os év, amikor a budapesti Tankönyvkiadóban létrehozták a nemzetiségi szerkesztőséget, amely megkezdte a magyarországi szlovák szerzők könyveinek kiadását.

A 70-es évek második felétől lehetővé vált a szlovák irodalmi alkotások rendszeres megjelentetése. Az első a *Výhonky* (1978) című antológia volt, amely három költő (G. Papuček, A. Kormoš, J. Marik) és két prózaíró (M. Hrivnák, P. Kondač) munkáit tartalmazta.

Ezt a kötetet újabbak követték: a gyermekek számára összeállított *Fialôčka, fiala* (Ibolyácska ibolya, 1980) című antológia, a *Pramene* (Források, 1981) novellakötet, továbbá a *Chodníky* (Ösvények, 1984), *Skutočnosti* (Valóságok, 1992), *Čo nás spája* (Ami összeköt, 1994) és a *Nádej držat* (Ébren tartani a reményt, 1994) versantológiák. A múlt század 80-as éveiben fellendült a magyarországi szlovákok irodalmi tevékenysége, kialakult a költők: Juraj Antal Dolnozemský, Gregor Papuček, Mária Fazekašová, Imrich Fuhl, Alexander Kormoš és a prózaírók: Michal Hrivnák, Oldřich Kníchal, Pavol Kondač és mások határozottabb egyéni művészi arculata.

A magyarországi szlovák szerzők közös motívuma az etnikai eltűnéstől való félelem, amely jelen van csaknem valamennyi szerző verseiben, a legerőteljesebben mégis Juraj Dolnozemský és Gregor Papuček költészetében, s ez utóbbi publicisztikájában és egész társadalmi tevékenységében is. A nemzetiségi problematika Imrich Fuhl költészetében is megjelenik, de egészen másképp szólal meg, mint Papučeknél, Kormošnál és a többi költőnél (Harpáň, M.: 2008, 187–188. l.)

1988 végén napvilágot látott a Magyarországi Szlovák Írók Egyesülete negyedéves folyóiratának, a *SME*-nek (Vagyunk) első száma. A kiemelkedő írók és teoretikusok – Alexander Kormoš, Michal Hrivnák, Oldřich Kníchal, Mária Fazekašová, Imrich Fuhl – kiváló szerkesztői munkájának köszönhetően a kiadvány olyan elméleti-kritikai folyóirattá vált, amely sokoldalú tartalmával túlmutatott a magyarországi szlovákság életének problematikáján. A határozott ideológiai irányultságú lap három év után pénzügyi fedezet hiánya miatt megszűnt.

A magyarországi szlovák költészet tipológialag nem olyan differenciált, mint a vajdasági. Az újvidéki egyetem tanárának, Michal Harpáňnak ezen megállapítása nem jelent

értékelést vagy ítéletet, ez a magyarországi szlovákság etnikai és kulturális környezetéből és kapcsolatrendszeréből következik. Csaknem valamennyi magyarországi szlovák irodalmár munkásságában jelen vannak az etnikai identitás megőrzésével kapcsolatos funkciók is.

[*Imrich Sedlák nyugdíjaztatott egyetemi tanár, irodalom- és kultúrtörténész, Martinban (Szentmártonban) él.*]

(Zoltán B. Valkán fordítása)

Imrich Fuhl

A magyarországi szlovák irodalom, mint csoda

(Széllal szemben nem lehet... Vagy mégis?)

Magyarországi szlovák irodalomról beszélni vagy írni egyre nehezebb. Évtizedekkel a nemzetiségi létünket alapjaiban megrengető, de reményeink szerint végérvényesen soha be nem fejeződő nyelváltás korszaka után, s egyben emberöltőnyivel túl irodalmunk aranykorán egyre jobban fáj minden őszinte önreflexió. A lehúzott redőnyök szimbolikája mögött lelkünkben halk rekviemek szólnak, pedig nem is olyan régen még mennyire tiltakoztunk az élő halott, eleve(nen) eltemetett státuszunk ellen. A miértekre és hogyanokra persze már akkor nagyban kerestük a válaszokat, amikor maroknyi hazai szlovák irodalmárunk kollektív alkotói válságáról még szó sem volt. A felgyorsult nyelv- és identitásvesztés fagypontja idején tavaszi fecskerajnak képzeltük magunkat; szembeszegülve az elemekkel és áramlatokkal szárnyaszegett vergődésünk rémképe csak valami valószínűtlen szürreális kísértetnek tűnt. Pedig tudhattuk (volna): „széllal szemben nem lehet”... Vagy mégis?

A hálátlan utókor sok rosszat elmondhat rólunk, titulálhat minket álmodozó örülteknek, a realitás talajáról elrugaszkodott, finom-lelkű firkászoknak, vagy akár izmusokkal nem eléggé beoltott, a korszellem hiper-szuper-post-poszt-pózolól modernitását meg sem közelítő, lelkes-jóhiszemű amatőröknek is, de azért azt, hogy mi legalább megpróbáltuk, nem vitathatja senki. Mint ahogyan azt sem, hogy messze túlmutatunk a kirakat-politikás majomparádén, a túlpúderozott, minden-nagyon-jó – minden-nagyon-szép nemzetiség-képen, és hogy a lényegre fókuszáltunk, ráirányítottuk a figyelmet minden nemzetiség megmaradásának alfájára és ómegájára: a nyelvre. Mindezt oly korban, amikor hamis proféták hada harsogta saját korlátoltságának, önfeladásának, bejedségének és áruulásainak önfelmentő igéjét: „Magyarul is lehetünk szlovákok, nem is igazán fontos, hogy tudjunk szlovákul, elég az, ha szlováknak érezzük magunkat, ha kötődünk a gyökereinkhez...” Persze, hogyne, naná, hogy ne/m/..., bizonyos szempontból, ha úgy vesszük... bizony, ők, sőt az elkövetők is áldozatok...

Ragozhatnánk tovább is a témát, a makro- és mikro társadalmi közeget, ecsetelhetnénk még a hazai szlovákok általános állapotát, közben okkal-joggal szidhatnánk az elmúlt évszázad politikai, oktatási és egyéb rendszereit, mai magyarországi szlovák iro-

dalmunkkal kapcsolatban azonban a legfontosabb, hogy minden eddig felemlgetett (és jó sok egyéb) nehézség ellenére létezik. Mondhatnánk csodával határos módon, ami per-se nem lenne teljesen igaz, mert a hazai szlovák irodalom pusztá léte is maga a csoda.

A hosszabb történelmi áttekintést most ugyan mellőznénk, de azért mégiscsak meg kell, hogy említsük: szlovákjaink irodalmi, illetve alkotótevékenysége jelentős hagyományokkal bír. Időben legalább 250–300 évet visszalépve, a szlovákság Alföldre való települése időszakából kiemelkedik a Szarvason tevékenykedő Matej Markovič. Gyökereinket felidézve nem feledkezhetünk meg az Európa-szerte ismert Samuel Tešedíkről, és a nyomdokaiban járó Štefan Jančovičről, valamint a műveit főleg latinul és bibliai cseh nyelven író Pavel Valaskýról sem.

Békéscsabán egy évszázaddal később, az első világháború után a szláv nyelvek és irodalmak szakértője Karol Straka (Ludovít Seberíni néven) mint a *Čabiansky kalendár* (Csabai Kalendár) kiadója írta be magát irodalmunk történetébe. Ebben az évkönyvben jelentek meg népi íróink (pl. Ján Gerči, Ján és Ondrej Korbel', Juraj Ondrej Markuš és Štefan Hudák) mind művészileg, mind pedig nyelvileg egyszerűnek, s mégis igen jelentősnek mondható versei és rövid prózái. A népi írók többsége a háború utáni csehszlovák-magyar lakosságcsere során elhagyta az országot. Sok „szakértő” szerint a lakosságcsere a fő oka minden későbbi bajunknak, ezzel magyarázzák azt is, hogy a hazai szlovák irodalmi élet évtizedekre megszakadt. Egyesek mintha szándékosan feledkeznének meg arról a tényről, hogy hazai szlovákságunknak az áttelepültekhez képest többszöröse itt maradt. Bajaink igazi forrása sokkal inkább az igazi, tehát nemcsak elnevezésében, hanem tartalmában és szellemiségében is szlovák (igen, egynyelvű szlovák) iskolák évszázados krónikus hiánya. A háború utáni időszakban az egyetlen fecskét a *Hrušky mamovky Špiakovej* (Spiak anyó körtéi) című irodalmi kiadvány jelentette 1955-ben, amelyik a szlovák szövetség által kiírt irodalmi pályázat díjazott műveit tartalmazta.

Több évtizednyi csend után, a XX. század hetvenes éveinek közepétől – a nemzetiségi könyvkiadói politika kedvezőbb légkörében – egy új, napjainkig meghatározó szerepet betöltő nemzedék antológiába gyűjtött első próbálkozásaival kezdtek kialakulni a művészileg igényesebb irodalmi élet alapjai. Az „antológiások” úttörését egy reményteli, meredeken felfelé ívelő pálya követte, rövid időn belül néhány további közös, illetve tucatnyinál is több önálló vers- és prózakötet jelent meg. A legutóbbi évtizedek néhány szerzőnk esetében a már említett alkotói válságot hozták magukkal, egyesek mintha elkedvetlenedtek volna, míg mások a publikálás és könyvkiadás nehézségeire panaszkodnak. Egyik neves szerzőnknek, az újkori hazai szlovák irodalmi élet talán legmeghatározóbb személyiségének például öt kézírata vár több évtizede kiadásra. Ha őszinte válaszokat várnánk arra a költői kérdésre, hogy egyesek miért csak az íróasztalfióknak írnak, az alkotói válság mellett vagy helyett a nemzetiségi könyvkiadói politika válságáról is szólnunk kellene. Túl egyszerű lenne ugyanis a megváltozott korszellemre, életérzésre és viszonyokra hárítani a felelősséget. Mint ahogyan az sem teljesen igaz, hogy manapság egyre kevésbé érzik fontosnak, hogy kiálljanak a szavak barikádjaira. Egy-két örvendetes kivételtől eltekintve újabb szerzők nem igazán jelentkeznek, de azért a hazai szlovák irodalom, mint csoda még tart. Félő, hogy már nem sokáig.

Juraj Antal Dolnozemsky

Így van ez

A nappalok rövidek
hosszúak az éjszakák
s te csak virrasztasz
a múlt csiripel füledbe
elfog a köhögés
tép a lelkiismeret
rádszakad minden fájdalom
fakul az identitás
ami tiéd volt
elmúlt már
az idő maga veszi
kezébe a rudat
morogsz káromkodsz
bár inkább imádkozni kéne...
őszülnek a csillagok
és szűkül a láthatár

(Imrich Fuhl fordítása)

Ezt ne feledd

Van józan kiút!?
Ezt ne feledd...

Már csak idő kérdése
a cél elérése.

Agyakban kavargó
ezernyi gondolat!

Minden napra jut
egy-egy parányi hódolat!

Sok a vágyakozás
- várakozás!
Ösztönös kivárás!

És-és bizony...
Kevés a számonkérés!

Szavakon túli
igazi tett!

Itt nem magadért
csatázol...
Ezt ne feledd!

IMRICH FUHL FOTÓJA

Pavol Kondač

Elkésett visszatérés

(részlet a kisregényből)

Juraj ősz fejében egyre erőszakosabban gyűltek, szaporodtak az emlékek. Versenyben a megtett kilométerekkel a suhanó Mercedesben. Gyermekéveire gondolt. Saját életének, sorsának elmúlására.

Nagyon jól emlékszik mindenre. Semmiben sem különbözött az élete a többi tanyasi gyerekéétől. 4-5 éves lehetett, amikor szülei rábízták a libák nyári őrzését. Legeltetni kellett őket. Jóllakásig, hogy kevesebb fogyjon a drága, zsákokban tárolt szemes takarmányból. Az őszi libatömésre kellett gondolni, amikor majd úgyis mélyen bele kell nyúlni a zsákokba, az aranyló kukoricaszemekért. A tömött libákért jól fizettek Weismannék minden évben. A májuk miatt. Tudták, hogy Májron néni májra tömi a libákat.

Mennyire eleven ez az emlék is. Mintha tegnap történt volna. Már gyerekkorában is szeretett jókedvében énekelni. Talán nem is azért, hogy hallja saját erős hangját, hanem azért, hogy elűzze a magányából fakadó unalmat.

A búzatábla gyér növényzete nem bővelkedett dús levelű harapnivalóval. Az eső nem esett, a gaz nem nőtt. Az éhes libák keresték a finom falatokat. A kétoldalt elterülő ringó, zöld kukoricatáblák felé erős volt a csábítás.

Egyszer sajnos megesett, hogy unalmában a tarló szélén elbóbiskolt, és akkor megtörtént a nagy baj. Az éhes libák, kihasználva az őrizetlenségüket, megrohmozták az égbe nyúló kukoricatöveket, és percek alatt keményre tömték begyüket. Mindent elpusztítottak, ami útjukba esett. Taroltak, mint a sáskák.

Emiatt még semmi különös nem történt volna, de most nem volt szerencséje. Apja szokása szerint mindig figyelte gyermekét. Szemét most is rajta tartotta. Kereste a kis libapásztort, de nem találta. Rosszat sejtett. Nem szólt senkinek semmit. Rohant a tarlóra, kereste a libákat és a fiát is. Csak nem történt valami komoly baj?

A látvány, amely eléje tárult, felháborító volt. A kopaszra rágott kukoricaszárak szomorúan meredtek a szikrázó égbolt felé. Itt-ott egy megtépázott levél búcsút integetett a gazdag termést ígérő érintetlen kukoricacsöveknek, amelyek termést már sohasem hoznak. Nyári jégverés tud hasonló csatateret hagyni maga után. Parasztembernek semmi nem okoz nagyobb fájdalmat, mint az, ha látja, hogy éves munkáját percek alatt tönkreteszi az emberi gondatlanság, vagy egy váratlan elemi csapás. Sokszor kellett ilyesmiket elszenvednie.

Iszonyú haragra gerjedt. Torkaszakadtából kiabálni kezdett. Egy kitépott kukoricaszárral ütötte-verte a tollas sereget. A libák éles gágogással, széles szárnycsapásokkal felverték a korábbi csendet, és egymást taposva hagyták el a lakoma színhelyét.

Riadtan ébredt a kiskondás. Egy futó pillantás rádöbentette kilátástalan helyzetére. Biztos volt a következményekben. Nagyon jól ismerte apja haragját.

Ha a kis pásztornak sajnó a fenéke, napokig zúg a füle a kemény pofonoktól, attól még lehet jó a kukoricatermés. De a lerágott kukoricatöveken sohasem fejlődik kukoricacső, egy elveszett libát sem lehet soha semmivel pótolni. A libapásztornak begyógyulnak a sebei... – mondogatták.

Nemcsak az ő apjának volt ilyen a gondolatvilága. Minden parasztembernek, aki szorgalmával gyarapodni próbált. Az ő apja sokra vitte. Tizennyolc holddal büszkélkedhetett. Ez

rangot jelentett a számára, de sok-sok lemondást is. A föld volt az Istene. Mindig mondogatta:

– Tudod fiam, akinek földje nincs, annak semmije sincs. De akinek földje van, annak, ha szívesen megy az eke után, mindene lehet.

Amit az elalvás után kapott tőle, azt soha nem felejtí el. A fájdalmat a mai napig érzi a testében, de főleg a lelke legmélyén, de emiatt soha nem haraggal gondolt dolgosa apjára, bármennyire furcsa is, inkább köszönettel, hálával. Ez a verés tanította meg egy életre, hogy csak erős akarattal, kitartó munkával érhető el a kitűzött cél. Az eredményre pedig úgy kell vigyázni, mint a szemünk fényére. Ez a számára örök tanulság úgy kísérté őt énekesi pályáján, mint a fényt az árnyék.

Hirtelen eszébe jutott glydenbourne-i fellépése Don Juan szerepében. Itthon fél évet készült erre olasz nyelven. A siker természetesen nem maradt el. Tizenhárom glydenbourne-i előadás után énekelte ezt a szerepét Londonban is, az Albert Hallban, nyolcezres közönség előtt. A felkészülésre szánt idő ma már hasonló feladatokra egyáltalán nem elegendő. A szerep tökéletes elsajátítása lehetetlen. Pedig ez a siker alapja.

Míndez a veréssel kapcsolatban jutott eszébe. Az esetet követően egyszer sem aludt el a búzatáblában. Soha. Ha fáradtságot érzett, ha olykor-olykor majdnem leragadtak a szemei, énekelni kezdett. A közelgő álom a dal édes szárnyán tovaszállt.

Apja mindig mondogatta:

– Ha elalszol fiam, nem lesz jó a kukoricatermés, vagy netán elkallódik egy-egy liba...

Ettől félt a legkevésbé. Tudta, tapasztalta, hogy a libák összetartoznak. Nekik is van vezérük, és azt mindenkor követik. Arra viszont soha nem tudott rájönni, hogyan választják a vezérgúnárt a többi gúnár közül. A legerősebb büszkén haladt, mindig a csapat előtt. Úgy látszik, a gúnárok között az erő dönti el az elsőbbséget.

De ebben mi az érdekes ennyi év után? Talán éppen az ének, amely végigkísérté őt egész életén? Vagy a kevés alvás, amely sokszor szinte fizikai fájdalmat okozott? Vagy egy harmadik dolog? A nyelv? Milyen érdekes. Gyermekkorában csak szlovákul énekelte. Később magyar operaénekes lett belőle. Szinte hihetetlen. És amire mindig büszke volt, talán a legbüszkébb, otthon a vitrinben őrizgeti a kitüntetését, amellyel rajta kívül egyetlen magyar operaénekes sem büszkélkedhet: Kazinczy-díj. A szép magyar beszédért, érthető szövegmondásért kapta.

Milyen érdekes! Szlovák fiúból magyar Kazinczy-díjas operaénekes lett. A szlovák népdal dallamvilága indította el az éneklés szeretete, öröme útján, nem a magyar. Nem is a német vagy az olasz. A francia sem, pedig mind a négy nyelvet beszéli. Nagyon jól tudta, hogy a nyelvek ismerete nélkül énekesi pályáján sohasem jutott volna el azokra a csúcokra, amelyek nélkül nincs nemzetközi elismertség. Igazi sikereket külföldön csak az adott ország nyelvén lehet elérni. Don Juan szerepét külföldi operákban legalább annyiszor énekelte olaszul, mint itthon magyarul.

Három világi, plusz a magyar nyelv. Ötödik a szlovák lenne, melyet szinte restell megemlíteni. De miért? Miért vannak benne még most is gátlások? Furcsa érzés! Nehéz megmagyarázni. De miért?

A sor végén az ötödik nyelv az ő édes anyanyelve. Édesanyjától tanulta, örökölte, akivel csak nagyon ritkán váltottak magyar szót. A mamához egyszerűen nem tudott magyarul szólani. Akkor sem, mikor már szépen fűzte a magyar szavakat, és álmában is magyarul beszélt.

Szegény megboldogult mama! A halála előtt már szidta, ha nagy ritkán meglátogatta:

– Édes fiam, te már keresed a szavakat abban a nyelvben, amelyre megtanítottalak.

Ráncos arcán, könnyes szemében megjelentek a szemrehányás és a fájdalom sugarai. Könyörögve kérte, változzon meg, legyen továbbra is hűséges gazdája édes anyanyelvének, amelyet a tanyák világában, úgy tűnik, örökre magába zárt.

Ezek a találkozások mindig mély nyomokat hagytak benne. Elhatározta, hogy valamilyen úton-módon gyakorolni fogja anyanyelvként a szlovákokat. Sajnos erre már soha nem került sor.

De vajon miért? – teszi fel a kérdést. Hisz annyira szerette a mamát, hogy bármit megtett volna érte. És mégis. Az ő élete, művészi sorsa egészen más irányba sodorta. Vajon ki vagy mi teher erről? Gyerekkorában milyen egyszerű volt az élet a tanyák magányos világában. Ott mindenki szlovákul beszélt. Otthon is, máshol is. Ez olyan természetes volt, minthogy minden reggel felkel a nap. Ha valaki szántott, szlovákul biztatta a lovakat. A templomban, a lakodalmakon, a téli disznótorokban szlovákul zengett az ének, a dal.

Vajon miért?

Ezen akkor senki sem törte a fejét. Még most eszébe jutnak azok a rigmusok, amelyek jókedve derítették a lakodalmas népet. A vőfély mindenhez tudott valamilyen hozzáillő mondókát, amely lakodalomról lakodalomra vándorolt. És nemcsak a mondóka volt változatlan, hanem az ételek is, amelyek szigorú rendben készültek.

Ma már ez a múlté. Hasonló lakodalmat már csak színpadon láthat az ember, amatórok előadásában. Ez ma már nem tud olyan hangulatot teremteni, nem olyan, mint otthon, a maguk természetességével, természetességében. És ezt nem lehet elfelejteni. A rigmusok elfelejtődnek, a nyelv kopik, de az emlék örök marad. Ez lenne az érzelmi kötődés? Úgy kötődik az emberhez, mint a kéz a testhez. Nem lehet elfelejteni, esetleg csak amputálni, ami nagyon fájdalmas lehet.

Vajon milyen mértékben amputálták nála? Pontos válasz sehonnan sem érkezett. Elnyomták a fel-felbukkanó, egymást kergető gondolatok, melyek a múltba repítették.

(a szerző fordítása)

Michal Hrivnák

Akt

(részlet az elbeszélésből)

A történet a műteremben éri el tetőfokát. A mester majdnem végiggondolta a teljes kompozíciót: a meztelen hölgy elfordított fejjel (a megfelelő testtartással) a tükör előtt. Azonban nem hagyományos tükörképet képzelt el, mert a gondolataiban élő elképzelés szerint az csak éppen hogy hasonlít az eredetire – vonzó tigrisként, fél arca asszonyként. A kompozíciós háromszög harmadik oldalára, pont a két alak figyelmének közép-pontjába álmódta meg a festő alakját ecsettel a kezében az állvány előtt; elhelyezését a további két kompozíciós elem tekintetében még végiggondolja... de meg is van! Ez az, ami hetek óta jár az agyában! Az, amit barátja szalonjának falára szánt! Hogy a nő alakot a tükör előtt álló vagy ülő helyzetben festi-e meg, illetve, hogy a tigris nyugalmi állapotban lesz, vagy éppen ugrani készül, még nem tudta (lehet, hogy mindkettőt mindkét

módon – a biztonság kedvéért a vállalkozónak legyen választási lehetősége. Mellesleg lehetne ez két külön mű is, variációk egy témára! – gondolkodott). Amikor mindkét lehetőséget végiggondolta, a tervek megvalósítására fókuszált, megfontolta az alakok megjelenítésének művészi technikai fortélyait. A meztelen nőt álló és ülő helyzetben a tükör előtt kitekeredett nyakkal, izomzatának reakcióit az anatómia szempontjából gondolta végig. Hogyan reagálnak az egyes mozdulatokra a nyak, a derék és a fenék izmai. Majd elképzelte, a megfelelő testrészek elmozdulását az egyes mozdulatok közben, a kerekded női formák, a mellek és a fenék, valamint a gerinc vonalát ebben a testhelyzetben. Eszébe ötlött, hogy mindezt nem tudja vakon, modell nélkül megfesteni. Angelának tehát le kellene vetkőznie! – tudatosult benne először és a gondolat annyira sokkolta, mint egy mekkéssett, váratlan felfedezés. Valami ellenállt benne legbelül. Bizonytalanság és szorongás vett rajta erőt. Más modellt kellene találnia... de ez nem lenne sportszerű! Hiszen lényegében nem is tudja, miért nem akarja Angelát... Mindent tökéletesen csinál... Kezddjen mindent előlről? ... Futkározzon a modellek után... Nincs hozzá semmi kedve sem ideje... Ráadásul hajtja a becsvágy, a vágy, hogy végre teljesítse kötelezettségeit, itt az ideje kiakasztani a barátja szalonjában a régóta várt festményt. Hiszen már minden megvan hozzá! Csak el ne rontsa! ... A cél pedig már karnyújtásnyira van... Alkotó türelmetlenség vett rajta erőt. Sietne, de fél, hogy valamiről lemarad, bárcsak ne lenne bizonytalan Angelával kapcsolatban. Tétovázott, hogyan tovább. Majd meglátja...

A nap végén megint úgy búcsúzott a modelltől el, hogy nem beszéltek meg újabb időpontot. De Angela mintha csak olvasott volna a festő gondolataiban, megérezte dilemmáját. Tisztában volt a munkafolyamatok sorrendjével, tudta, mi következik. Nem tűrte a bizonytalanságot, ebben a helyzetben főleg nem, nem bírná sokáig... Nem hagyta magát, szemtől-szemben megkérdezte, hogy aktra készüljön-e? Szemrehányóan kérdezte a küszöböt elhagyva. A férfi maga sem tudta, hogy zavarában vagy a tolakodó modell váratlan reakciója miatt, vagy az eddigi sikeres együttműködés miatt vagy más okból, igent mondott.

Angela távozása után a festőn apátia vett erőt, bizonytalanság és lelkiismeret-furdalás gyötörte. Úgy érezte, afelé a csapda felé menetel, amelyet maga állított. Félt, hogy nem bírja a terhet, le akarta tenni, hogy kicsit megpihenjen végre. Eldöntötte, hogy többet erre nem gondol. A műtermet messzire elkerülte.

Eltelt egy hét és a mester csak most, álmából felriadva, a holdfényvel terített város felett új lakásának ablakában elmélkedett a barátja szalonjába készülő festmény körüli gondokról. Tisztában volt azzal, hogy a kínlódásnak közel sincs vége, a randevú Angelával holnap esedékes. Angela akthoz áll neki modellt! Elviseli ezt? Biztos ebben? – bántotta... nem tudta, és lehet, hogy nem is akarta elképzelni, és még kevésbé tudta saját magát elképzelni ebben a felállásban... Talán ez az, ami nem hagy neki nyugtot, nyomja őt tudat alatt, csaknem egy hete zavarja az álmát, olyan álmokat és érzéseket hoz, amelyek a Sulekkel megélthéz hasonlóak! – mosolyodott el gúnyosan lélekben. A kocka azonban el van vetve, nincs választási lehetősége. Egész testében érezte a furcsa borzongást. A szemben lévő ház kivilágított ablakai arra emlékeztették, hogy még nincs késő. Van még idő megpihenni, erőt gyűjteni a további rabszolgamunka legyőzéséhez – gondolta nem kis öniróniával, amikor visszafeküdt az ágyba a bizonytalan várakozás érzésével.

(Eva Fábíánova fordítása)

Új dalunk

másfajta fény dereng
odafenn
lelkünkben
új reménység feszeng
ostorcsattogás
visszhangja
idelemn
bilincsbe veri hitünk
kitépott szárnyakkal
ingázunk
hétfőtől péntekig
torkunkat
görcs fojtogatja
s a kékre festett
szobákban
félve énekeljük
új dalunkat.

Tél a völgyekben

Vicsorgatja
fehér fogát
a tél
Csikorog a fagy
Sziklákat csihol
a metsző szél
Üvölt
a hóvihar
Az erdőkből
farkasok húznak
egyre lejjebb
Garázdálkodnak
a völgyekben
míg a vadászok
szeretőket ölelnek
a mezőkön túl
De jó is
meghitt fészek
kandallójánál
melegedni
Bor és nő mellett
cudar időket temetni
De mi lesz veletek
emberek
Ragadozók döngetik
pajtáitok falait

ONDREJ LUKOVICZKÝ GRAFIKÁJA

Gregor Papuček
A gondolatok konyhájából

Gyakorta járok el
gondolatokért
a tudat kitaposott
ösvényein,
ahogyan anyám járt egykor
tiszta vízért
fehér vödörrel,
rúddal a vállán.
Óvatosan merített
a forrás vizéből,
nehogy felkavarja.
Én is megfontoltan
lépkedek gondolataimmal.
Kár lenne őket kiloccsantani.
A nemes teher alatt
görnyedezve térek vissza
a zöldellő rétről konyhánkba.
Anyám hozta így a vödörket,
s miután letette,
kiegyenesedett derékka
felsóhajtott:
Vizem az már van,
hát, elkezdhetek főzni.
Érzelveim fűszerével szórom meg
a meghámozott szavakat,
tiszta gondolatokkal öntöm fel őket,
forró tűzre teszem,
majd hosszan kavargatom.
Lehet, hogy vers lesz belőle.
Ki tudja?
Anyámnak
sosem égett oda.

(Imrich Fuhl fordítása)

Szülőfalumhoz

Kicsúsznál
a lábam alól,
egyetlenem!
Csak én maradtam meg
kemény vigyázzban,
a zord időben,
lábam alatt
a puszta semmivel,
örökre fiatalon,
ott, ahol a fehér kövek folynak,
és ahol hull a víz.
Ilyesmi soha nem volt eddig itt.
Az a kakaskodó hegy
ott északon
elkukorékolta a nótádat!
Mit össze bámultam
azt a magányos tölgyet
a feje búbján!
És nem tudtam,
hogymagamat nézem.
Olykor már úgy vagyok veled,
mint Pazdera
a Zsivány-sziklák tetején:
csak még egyszer
meglátni arcodat...
aztán egyetlen vétkes mozdulattal...
Nehéz így nézni téged,
megőrlt voltodat
és nem férni bele
a pálosok
örökké őrlő
malmaiba.

Valahol Európában

A sötét világ rózsaszíneknek tetszik,
alakoskodik, nyelvet öltöget.
A Jánus-arcok országában ez sikk,
nehézagyúkból lőnek blöfföket.

Süvít a blöff és száll az éj honába,
ezerszínűre festi az eget.
Kisistenek e tarka délibábja
gyönyörű, bárha vést is rejteget.

Robban a blöff, szakad ezernyi rögre,
vésztjósón hull a földi blöffölőkre
sok üstökösként sikló fényrepezsz.

A Jánus-arcok furcsa országában
kit érdekel a baj?! Lent félhomály van,
s a tekintet a fénybe révedez.

Álom

Titok-lényeddel szemben ülni
szemed kékjében elmerülni
Te én legyél és ne egy másik
hevülni megbolondulásig
kutatni a csodát a szépet
kísérteni az öröklétet
szeretni úgy hogy szinte fájjon
hogy az elmúlás is megálljon
lenni barátod férjed társad
hogy mindenesed bennem lássad
és testi-lelki jóakaród...
s tudni hogy te is így akarsz.

(A szerző fordításai)

Esténként

Esténként,
mikor már töredeznek a gondolatok,
úgy raknám össze a szavakat,
hogy magukra találjanak,
akik nem tudják,
hogy ők már rég nem ők;
hogy levessék
az alattomos múltban megkopott,
kicsinyhitúségtől átázott ingüket.
Esténként,
mikor a fáradtság álomba süllyeszt,
szavaimmal beleharangozom
a sűrűsödő sötétségbe,
nehogy nekem örökre
elaludjatok.
Esténként,
mint fáklyák,
égjenek szavaim,
hogy borostyán fényüknél lássátok,
sötétségetek árnyékában
hogy álmodom
r ó l a t o k.

(Imrich Fuhl fordítása)

Oldrich Knichal

A határon

Ahogy körülnézett, úgy tűnt neki, hogy ott a folyó túlszéljén, ahonnan érkezett, valami fellobbant és a következő pillanatban az egész híd lángokban állt; hamarosan megrepednek a pillérek és az egész építmény a habokba zuhan.

A vonat egy ideje már benn állt, amikor elgondolkodva lépett ki a peronra, de az útját két vámőri uniformisban lévő férfi állta el. Arra – mutattak a másik irányba. A váróterem ajtaja engedett a huzat nyomásának. A mögötte lévő helyiség szinte üres volt, a sarokban vaskályha, tárva-nyitva hagyott ajtóval, a földön az elmúlt tél hamujának maradványai. Itt megvárja a következő csatlakozást.

Minden ott maradt, a folyón túl. Már túl van a barátoknak és ismerősöknek írt búcsúleveleken, az ingóságok már régen összepakolva várakoznak az egyetlen vagonban, és a kísérőveléssel együtt gondoskodott, hogy elküldjék a meghatározott hely teherpályaudvarára. Még mindig vissza-visszanéz. Látja az üres kis szobát az ötödik emeleten, a panelház udvarán a falakat vadszőlő borítja, az éjjeliszekrényen telefonkészülék. Lehet, hogy éppen most hívja valaki, lehet, hogy holnap is próbálkozik, de hiába, ő már lemondott a telefonhívásról. Személyes iratait még az állomásra érkezés előtt leadta, valamiféle igazolásért cserébe. Minden mást feltüntettek a többi nyomtatványon, amelyeket pánccsaszekrényekbe raktak. Valahol mélyen azokban az acélkazettákban ott áll feketén-fehéren, hogy be kellett mutatnia: semmilyen ingatlannal nem rendelkezik, hogy nem folytatnak ellene büntetőeljárást és büntetlen előéletű, hogy nem fizet hitelt, és azóta nincs munkaviszonya, tehát nem lett újabb hitele az áttelepítés során és azt is bizonyítania kellett, hogy a fegyveres erők elbocsátották kötelékükből. Minden tárgy, amely vele vándorolt a ruházaton kívül, amelyet viselt, bejegyzett és számozott volt, hogy ne legyenek felesleges komplikációk. A jegyzék, amelyet még ott, otthon készített, egy csomó tételt tartalmazott:

1 db szétnyitható kanapé, 1 db takaró, 1 db lepedő, 1 db falikép, 1 db falvédő, 14 db füzet, 10 db levél és újságkivágás, 5 db irattartó, 1 db fotóalbum, 2 doboz ajándéktárgy, 2 doboz kerámiatárgy, végül 117 db könyv.

Aztán alá kellett írnia valamilyen papírt, amelyen az állt, hogy tisztában van büntetőjogi felelősségével és kijelenti, hogy a tárgyak előtte is az ő tulajdonát képezték. Valóban így volt, az utolsó szóig. Azt a tulajdont teljesen egyedül szerezte, saját közreműködésével, és semmiképpen sem szerezte tisztességtelen módon. A szétnyitható kanapét a takaróval röviddel az esküvő előtt vásárolta, a falvédőt és a rajzot is szignóztatta a művésszel. A füzeteket már régóta gyűjtögette, mindenféle könyvből vett idézetekkel voltak tele. A sok éven át, amíg fotózott egy teljes archívumra való gyűlt össze. Nem akart megválni a levelektől és az ajándéktárgyaktól sem, azoktól a talizmánoktól, amelyek a feledéstől védnek. Csak pár dolgot vitt el már előre egy kis bőröndben, egyrészt, hogy megspórolja a postaköltséget, és tisztán praktikus szezonális okból: egy-két tartalék öltönyt, két pár félcipőt és tisztítószereket, egy télikabátot, két pulóvert és pár inget. Rajta csak egy könnyű nyári ing volt, alsó, nadrág és zakó. A többi holmijáért el kell hamarosan mennie az állomásra, ahol feltörik a pecsétet a vagonján.

Ez minden. Egy kevés aprót már megszámolt és elrakta a belső zsebébe. Odanyúlt és valami kemény kartonba akadt a keze. A képeslap, amelyet közvetlenül az indulás előtt kapott, és a sietségében későbbre rakta el. Először kicsit megijedt, hiszen az egyetlen olyan iromány volt, amelyet nem vezetett fel a levelezési listára, és nem jelentett be a vámőrségen. Egy üdvözetet a házassági évfordulójukra. „Ahogy a képen is látod” – olvasta a képeslap hátoldalán, olvasta, és nem győzött ámulni – „három rózsát küldök neked. Ha jobban megfigyeled, a két nagyobb egymáshoz simul, az te és én vagyunk, a kicsi pedig a mi kislányunk. Csókok, csókok, csókok. Türelmetlenül vár szerető feleséged.”

A vonat indulásáig már csak néhány perce volt hátra.

(Eva Fábíánova fordítása)

A jászolnál

feltűnt már
a csillag
dicsőségét
zengi az ég
a három király
összehordta
az ajándékokat
a pásztorok
meghozták a hírt

báránycák
kuporognak
a karámban
didergő Messiás
felsírt a szalmán

a határban
tévelygő farkasok
leselkednek
az ember fiára

(Imrich Fuhl fordítása)

IMRICH FUHL
FOTÓJA

Imperatívuszok

kidobálni a trójai lovakat
erősíteni őrséget várakat

sarkára lépni Achilleusznek
míg a kürt hangjai el nem alusznak

Sámson haját újra növeszteni
szakadjon le a ház és bilincsei

*

tűzben tartott kézzel vágyod
kinyögni az igazságot

Életfogytiglan

Életre vagy ítélve rég,
egy szűk cellában töltöd,
színpadot is kaptál hozzá,
s egy egész emberöltőt.

Ha meguntad már szereped,
s az élet meggyalázott,
fellebbezhetsz még a szelíd
kegyelmes halálhoz.

Utoljára visszanézel
az elmúlás küszöbéről
az arcra, mely egykor csókolta,
test a testből, vér a vérből.

(Alexander Kormoš fordításai)

Zoltán Bárkányi Valkán

Ötven év

(Naplótöredékek)

1941. április 4.

Ezen a napon születtem. De nem úgy ám, ahogy ma képzelik, mert engem még a golya hozott. Akkoriban, pontosan négy évvel hazánk felszabadulása előtt, az emberek világnézete még nem volt tudományosan úgy kimunkálva, mint manapság.

A golyák akkor még kis kosárral a csőrükben szabadon röpködtek, és senki sem zavarta őket, amikor bátran leereszkedtek a kiszemelt udvarban. Az én golyám is hegyek-völgyek fölött jó hosszan röpködött velem, majd egyszercsak megszólalt: „Itt most leteszlek”. A kosár résein át láttam, hogy a pilisi hegyekben, Egyháza fölött, a régi kolostorrom közelében vagyunk, és lassan, lágyan ereszkedünk lefelé a szüleim házának udvarára. (Legalábbis édesanyám így mesélte.)

1945. szeptember 5.

Anyám sürget, indulnunk kell az óvodába. Egyáltalán nincs kedvem hozzá, inkább otthon maradnék, vagy golyóznék a szomszédék Pistikéjével. „Muszáj menned, ott legalább enni kapsz. Itthon semmink sincs. Hiszen tudod, apa orosz fogságban van, nagyon messze.” Az óvodában szép sorban ülünk a hosszú padokon, mint fecskefiókák a villanydróton. Az óvó néni egy nagy konzerves dobozból édeskés főtt babot töm a szánkba. Mi meg tátogunk, mint a madárfiókák. „Egyétek, finom amerikai paszuly!” És tovább osztja, mindenkinek ugyanazzal a kanállal.

1952. március 9.

Tanítás után át kellett mennünk a szomszédos kultúrházba, ahol pompásan feldíszített terem fogadott minket. Tele volt művirágokkal és zászlókkal, a transzparenséken a hosszú jelszavak a béke, a szocializmus és a kommunizmus győzelmével lelkesítettek és könyörtelen harcra buzdítottak a külső és belső ellenség ellen. A dekoráció közepén a főhelyről, egy hatalmas fényképről kedvesen mosolygott ránk népünk nagy vezére, a lángelme, a dolgozó nép, a gyermekek és a tanulóifjúság jószágos atyja. A fénykép alatt egy 60-as szám vonta magára a tekintetünket, már csak azért is, mert aranypapírból volt kivágva. Én azonban meredten bámultam a képre: még életemben nem láttam ilyen fénylő kopasz fejet. Az igazgató bácsi hosszan szónokolt nagy vezérünkről, tanítónkról, atyánkról és jótevőnkről, akit mindannyiunk nevében végtelen hálával és határtalan szeretettel köszöntött, és akinek a lehető legjobbakat kívántuk hátralevő életére, egészen a végső állomásig. A kultúrműsorban én is szerepeltem, az *Óda a vezérhez* című verset szavaltam el.

Délután anyám kezembe nyomta a kenyérjegyet, s elküldött a boltba kenyérért. A sor már meglehetősen hosszú volt, de kenyérnek még se híre, se hamva. Két- vagy háromórás várakozás után végre bedöcögött egy kis teherautó, és a sofőr az eladónővel lerakott néhány kosár kenyeret. A sor megmozdult. Nem hagytam, hogy kiszorítsanak, minden erőmmel küzdöttem: eljutottam egészen az ajtóig, és onnan centiről centire nyomakodtam előre a pult felé. A falon a fényképről egész idő alatt bátorítóan mosolygott rám kopasz vezérünk. Hiába minden, kenyér már nem jutott nekem. Lógó orral, sírva mentem haza. Aznap este kecsketejet vacsoráztunk. Nekem, a nyalánknak, anyám egy kis szilvalekvárt is kevert bele.

1956. október 23–30.

Már egy budapesti kéttannyelvű középiskola diákja vagyok. A magam módján harcolok a szabadságért. A barátommal mindenütt ott vagyunk, ahol történik valami. „Új kormányt! Ruskik haza!” Ott vagyunk a rádiónál is. Az épületből beelönek a tömegbe. Hanyatt-homlok rohanunk el onnan, és csak a kollégiumban állunk meg. Nem bírjuk sokáig nyugton. Először a Nagykörúton kóborlunk, majd elindulunk a generalisszimusz, az emberiség legnagyobb lángelméjének, az egész haladó világ vezérének bajszos szobrához. Kíváncsian figyeljük, ahogy a munkaruhás embereknek végre nagynehezen hogyan sikerül ledönteniük a halhatatlan szobrát, azt a bronz monstrumot. A csizmájával nem is boldogultak, az ott maradt a gránit talapzaton. Később ezért neveztek a helyet találóan Csizma-térnek.

1964. július

Munkát keresek. Az egyetem egyáltalán nem veszi figyelembe az igényeimet. Valahol az isten háta mögött, egy eldugott porfészekben kínál állást. Én meg nem akarok elmenni a fővárosból. Minden ismerősöm munkát keres nekem, még annak a lánynak a szülei is, akivel járok. Végre ott állok a személyzeti osztályon egy káderes előtt. „Belépett már az elvtárs?” – ez az első kérdése. „Még nem” – mondom halkán, pironkodva. „Nálunk mindenki belépett” – néz szigorúan a szemembe. Én is belépek, papír szerint is elvtárs lettem.

1968. február–augusztus

Egy nagy gyárban vagyok mérnök. Nap, mint nap ugyanazt hallom: *áru, piac, tulajdonosi szemlélet. Le a szemellenzőkkel! Agilis, kezdeményező emberekre van szükségünk! Jó káderlap helyett tehetség kell!* Éppen az Alkotmány Napján nyaralni indulunk a feleségemmel. El akarom felejteni a nyuglódést, a munkahelyi gondokat, egyáltalán mindenről meg akarok feledkezni. Másnap a vállalati üdülőben majdnem ugyanolyan korán ébredek, mint otthon. A fülemhez szorítom a kis tranzisztoros szokolomat. „Csapataink az éjjel átlépték a magyar–csehszlovák államhatárt, hogy testvéri segítséget nyújtsanak a csehszlovák népnek, és teljesítsék internacionalista kötelességüket.” Nem hiszek a fülemnek. Miféle segítség? Miféle kötelesség? Fél óra múlva a rádió megismétli a hírt. Szó sincs félreértésről. A magyar hadsereg ott van a Csallóközben, Komáromban, Érsekújvárott, Losoncon és más városokban. Felfoghatatlan. Milyen szerencse, hogy nem vagyok katona, hogy nem vagyok azok között, akik tankkal mentek a szomszédba testvéri segítséget nyújtani. A mi ötvenhatunkra gondoltam, és mérhetetlenül szégyelltem magam, hogy a mi katonáink is elmentek szétverni a csehszlovák ötvenhatot. Még ott vagyok az üdülőben, de se látok, se hallok, a híreken kívül semmi más nem érdekel. A kis szokol folyton a fülemben van, Prágát hallgatom. „Az oroszok felfedezték minket, az adást befejezzük. Tizenöt perc múlva újra jelentkezünk!” Így megy ez két teljes napon át. A rádió folyton a fülemben, reggelinél, ebédnél és vacsoránál. A többiek meg nyugtatnak: „Mit mond? Te érted. Mit mond?” Harmadnap rosszkedvűen összecsomagolunk és haza indulunk. A rádió még mindig a fülemben. Soha többet nem kértem beutalót vállalati üdülőbe.

1991. december 24.

Szenteste van. Életemben pontosan az ötvenedik. Egyedül ülök a kis karácsonyfa előtt. Elfelejtettem említeni, hogy már rég elváltam. Álmaink és szerelmünk épülete nagyon hamar repedezni kezdett, míg a végén teljesen összedőlt. Nem volt más megoldás, gyilkos gyűlölettel egymás iránt elváltunk. Egyedül maradtam a szövetkezeti lakásban, amit nekem ítéltek. A karácsonyfa alá tettem a magamnak vett ajándékokat: egy inget és nyakkendőt (mint mindig), *Az 1956-os forradalom gyilkosai* című bestsellert és *A szexuális élet lexikonját*. A rádió karácsonyi énekeket játszik. Felbontom a levelet, amelyet reggel kaptam a kormányközeli lappal együtt. „Sajnálattal értesítjük Önt, hogy tekintettel termékeink értékesítési nehézségeire kénytelenek vagyunk leállítani gyártásukat, és egyúttal megszüntetni a munkahelyeket. December 31-ével meg kell szüntetnünk az Ön munkaviszonyát is. Üdvözlettel (olvashatatlan aláírás) vezérigazgató.” A lépcsőházban a vattaszakállas gyerekek lelkesen éneklnek: „A Kisjézus megszületett, örvendjünk...”

1992. január 1.

Boldog Újévet! Új életet kezdek én is: mától munkanélküli vagyok. Eszembe jut, hogy a szomszédék fia vállalkozó lett. Át kellene mennem hozzájuk, minden jót kívánni az új esztendőre, és csak úgy mellékesen megkérdezném a fiatalembert, hogy nem lenne-e számomra is valami munkája.

(Zsembery Teréz fordítása)

Alexander Kormoš

Anyajegy

Kitépett nyelvvel
nem látsz el messzire,
nem sokat hallasz meg.

Kitépett nyelvvel
túl sokat nem szónokolsz,
nem szavalsz.

Kitépett nyelvvel
nem írsz remekművet,
hírnévre nem teszel szert.

Kitépett nyelvvel
hiába kérded a halakat,
hogyan kell úszni

megkötött végtagokkal,
nyakadon sírköveddel.

Dalaim

megölt ifjúságom
véres mezején
tépett idegszálak
bizarr bokrétája

amit gondosan összekötöttem
mezeink virágzásába vetett
törtlen hitem
égszínkék szalagjával

(Imrich Fuhl fordításai)

IMRICH FUHL
FOTÓJA

Zsákutcában

*avagy fordított szonett
a nyelvváltás időszakából*

Mikor a bölcső élő sír,
mikor a költő holtan ír,
s a gyásznép élő sírba tart,

meddő jelen már a múlt,
az ördögi kör bezárult,
a kígyó öntestébe mart.

Zsákutcában hová tartasz,
halva született cél felé?
Az utca végén hátraarc,
a kiinduló pont felé.

Hol újból, s újból megfordulsz
halvaszületett cél felé,
közben százszor felfordulsz,
s megszületik a költemény.

Pilisszántó, 1982

Ikercsillag

Mottó: (Énekek éneke 8:8)

*„Tégy engem mintegy pecsétet a te szívedre,
mintegy pecsétet a te karodra,
mert erős a szeretet, mint a halál,
kemény, mint a sír a buzgó szerelem,
lángjai tűznek lángjai, az Úrnak lángjai.”*

Ajzó-zöld a csönd a fákon,
kánikulás
éjszakákon
kicsordul a telihold.

Szívdobogva tűzbe hívlak,
két maroknyi
ikercsillag,
ilyen tűz még sose volt.

Porrá égni szabadon,
hisz égni kell!
Tiszta tűzben szüless újjá,
tűzimádó két iker!

(Budapest, 1974)

(Imrich Fuhl fordításai)

Imrich Fuhl

Hozzád térek vissza

te megszelídült vers
erőért koldulva
hozzád térek vissza
te altató-halk zene
rossz tranzisztorokkal
hozzád térek vissza
te ezeréves friss patak
kicserepesedett szájjal
hozzád térek vissza

te napfelkelte-illat
várost magamba szívva
hozzád térek vissza
te melegülő kályha
napsütésben is fázva
hozzád térek vissza
te elernyedte ölelés
hozzád térek vissza
hófehér szerelmedért

Csönd-szó

mi legyen hát a szavakkal
hogyha mindent elmondtunk már

s mihez kezdünk a csennel
/ha/ kár már a szóért

mivé lesz így a csend s mivé a szavak
ha már egyszer s mindörökre bevégeztük

Befalazva

kinek mondjam el
hogy a falon túl
túl messze van
hogy magányomra
omlanak a falak
ha visszapofázik a semmi
ha körberöhög a csend
kinek mondjam el

Állatkert

körülálljátok ketrecem
röhögve etettek
piszkáltak hogyha lefekszem
csodáltak szerettek
csak egyvalamit feledtek
ti is vagytok bezárva
a ketrec-fonákba

Staféta

a csend szült minket
egy gyönyörű éjjelen
kézből kaptuk kézbe
mi is az életet

a készen kapott semmit
mi is átadnánk
nem kérdeznénk semmit
meg se szólalnánk

csodálkozva vettük át
a nagy stafétát
nem vagyunk hősök
istenek vagy proféták

tovább adnánk életünk
egy szép éjszakán
tovább adnánk mindent
ha valaki várna rá

Eva Fábíánova

Barátok

Egymással szemben ülünk
mármint magunkkal szemben
másról beszélünk
mármint te a te dolgodról
én a magaméról
jól megértjük egymást
kedveljük egymást
akkor viszlát a jövő héten
egy újabb kávé mellett.

Öreg karácsonyok és fiatal újévek fényeinél

Blik-blik – villog a piros és a fehér.
A sárga elveszett az emlékekben.
Mindig eltűnik valahová,
vagy szerelembe esik a kékkal,
hogy örömét lelje a zöld gyerekekben.
Hiszel a halál utáni életben?
Hiszel a földönkívüliekben?
Elhiszed, hogy egymagam elhordok egy hegyet?
Csupán az akaratom erejével?
Az egyetlen vagyok, aki erre képes.
Egyedül vagyok, de a csúcson.
Az öreg karácsonyok fényei újragyulladnak újévkor.

A magyarországi szlovák szerzők életrajzi

ZOLTAN BÁRKÁNYI VALKÁN

1941-ben született Kesztlöcön. A háború után Szlovákiában élt rokonainál. 1964-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–szlovák–cseh szakos középiskolai tanári diplomát szerzett. 1966-tól a *Ludové noviny*, szlovák hetilap munkatársa, később főszerkesztője lett. Innen ment nyugdíjba 2002-ben. Eddig 4 önálló kötete jelent meg: *Vzplanutie* (Fellángolás), *Návrat* (Vissza-térés), *Vianoce tetky Karovej* (Kara néni karácsonya) és *Pivnica* (Pince).

JURAJ ANTAL DOLNOZEMSKÝ

Költő, 1928-ban született Tótkomlóson. 1978 óta publikál verseket szlovákul és magyarul. Eddig 4 önálló verskötete jelent meg: *Večerný dážď* (Esti zápor), *Ťarcha páperia* (A pehely súlya), *November* (November), *Doma* (Otthon). J. A. Dolnozemský és Pavel Samuel költészete átmenetet képez a két háború közti időszakban publikáló szlovák népi költők és egyes mai szlovák modern költők költészete között.

EVA FÁBIÁNOVÁ

1975-ben született Budapesten. A budapesti szlovák gimnáziumban érettségizett, majd újságírói diplomát szerzett a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Első önálló verskötete 2004-ben jelent meg, címe: *Na margo slov* (A szavak margójára).

IMRICH FUHL

Költő, műfordító, prózaíró, újságíró 1961-ben született Pilisszentkereszten. A budapesti szlovák gimnáziumban érettségizett, majd újságírói diplomát szerzett a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán. 1983 óta a *Ludové noviny* munkatársa, később főszerkesztője lett, 2007-ig. Jelenleg szabadúszó. Szlovák anyanyelvén és magyarul is 16 éves kora óta publikál verseket, rövid prózát és egyéb írásokat. Eddig két önálló verskötete: *Čiernobiela mozaika* (Fekete-fehér mozaik), *Nemé slová* (Néma szavak) és két fordításkötete jelent meg: *Vyzliecť slová* (Levetköztetni a szavakat), *Világváltás* (Zmena sveta).

MICHAL HRIVNÁK

Prózaíró, publicista 1936-ban született Tótkomlóson. 1958-ban végzett a szegedi Pedagógiai Főiskolán, majd 1979-ben a budapesti ELTE Bölcsész Karán. Többéves tanári munka után a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének munkatársa lett, majd a *Ludové noviny* hetilapnál dolgozott. Irodalmi munkásságát 1974-ben kezdte. Eddig 3 önálló elbeszéléskötete: *V prúde času* (Az idő sodrában), *Tulipány* (Tulipánok) és *Nadišiel čas* (Eljött az idő). Az utóbbi időben versei is megjelentek.

OLDŘICH KNÍCHAL

Prózaíró, költő, műfordító, publicista. 1939-ben született Szlovákiában (Humenné). Eddig 5 önálló prózakötete: *Predjarie* (Tavaszelő), *Kráľovstvo z iného sveta* (Királyság egy másik világban), *Suterén na sever* (Északra néző suterén) és 3 fordításkötete: *More a čajka* (Tenger és sirály), *Achnaton v nebi* (Ekhnaton az égen), *Fudži a Górajgó* (Fudzsi és Górajgó) jelent meg. E köteteken kívül még 4 irodalmi tanulmányát publikálta: *Zvony dolnozemské* (Alföldi harangok), *Cestou k slovám* (Úton a szavak felé), *Od septembra do júna* (Szeptembertől júniusig), *Storčia slovenskej literatúry* (A szlovák irodalom évszázadai).

PAVOL KONDAČ

Prózaíró, 1931-ben született Szarvason. 1951-től a *Naša sloboda* című szlovák hetilap munkatársa (amely 1957 óta *Ludové noviny* címen jelenik meg), később, 1977-től főszerkesztője lett és innen ment nyugdíjba is. Eddig megjelent egy elbeszéléskötete *Onemelá izba* (Az elnémult szoba), egy kisregénye *Neskorý návrat* (Késői visszatérés), valamint egy regénye *Hrboľatá cesta* (Göröngyös út) címmel. Ő az első magyarországi szlovák regény szerzője.

ALEXANDER KORMOŠ

Költő, műfordító, szerkesztő, publicista, 1941-ben született Pilisszántón. Az ELTE Bölcsészettudományi karán szlovák–orosz szakos középiskolai tanári diplomát szerzett. Népművelői előadó volt, majd a *Ludové noviny* hetilap irodalmi rovatának szerkesztője, miközben a MÚOSZ esti tanfolyamán újságírói diplomát szerzett. Egy ideig pedagógus munkát végzett szülőfalujában, Budapesten és Békéscsabán, majd a Tankönyvkiadó Vállalatnál a szlovák nyelvű kiadványok felelős szerkesztője volt. 1990-ben a Magyarországi Szlovák Írók Egyesülete és a Szlovákok Szabad Szervezete megalakulásának kezdeményezője és elnöke volt. 1988-ban a SME (VAGYUNK) irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat társalapítója és később főszerkesztője volt. Eddig kilenc könyvet adott ki, ebből 6 verseskötetet: *Polyfónia* (Polifónia), *Plamene jazyka* (A nyelv lángjai), *Polyfónia II* (Polifónia II), *Ohnivá kytica* (Tűzcsokor), *Okrídľovanie kosou* (Lobogó szárnyam), *Rozduchať stlmený plameň* (Szítsuk a lefojtott lángot), egy aforizma gyűjteményt *Aforizmy* (Aforizmak) és két zenei kiadványt *Spievaj s nami* (Dalolj velünk), *F santofském Piliši* (A szántói Pilisben) címmel.

GREGOR PAPUČEK

Költő, műfordító, publicista 1938-ban született Pilisszentkereszten. A békéscsabai szlovák gimnáziumban érettségizett, majd hivatásos katonatiszt lett. Levelező tagozaton elvégezte a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának szlovák szakát. A *Ludové noviny* hetilap irodalmi pályázatán 1958-ban verseivel 1. díjat nyert. Eddig kiadott kilenc önálló verseskötetet: *Pilišske ozveny* (Pilisi visszhangok), *Ako mám ďalej žiť* (Hogyan éljek tovább), *Tvrde hrudy* (Kemény rögök), *Hrajme sa* (Játsszunk), *Dozvuky* (Utóhangok), *Nezabúdaj* (Ne feledd), *Dvoma chodníkami* (Két ösvényen), *Veselé epitaľy* (Komikus sírfeliratok), *Konvalinky* (Gyöngyvirágok, gyermekversek). Kiadott ezenkívül még egy fordításkötetet Weöres Sándor gyermekverseiből, címe: *Keby svet bol drozdom* (Ha a világ rigó lenne). Összegyűjtötte és kiadta szülőfaluja Pilisszentkereszt szlovák népdalait: *Zahučali hory* (Felzúgtak az erdők) címmel.

(Összeállította: Alexander Kormoš)

Budaházi István

A magyarrá válás útjai

Sok-sok meghatározás, tanulmány látott napvilágot a tír páksággal kapcsolatban. Még a néprajzosok körében is többé-kevésbé elfogadott az az állítás, hogy a Nyíregyháza környékén letelepedett szlovákságot nevezik tír pákoknak. A valóság azonban másként fest. Ennek történelmi hátterét is érdemes néhány mondatban megemlíteni.

A XVIII. század első felében Nyíregyháza és környéke a gróf Károlyi-család birtokában jut. Gróf Károlyi Ferenc a tulajdonába került birtokot szeretné benépesíteni. Átutazóban Szarvason találkozik Petrikovics János nemes származású csizmadiamesterrel. Tőle tudja meg, hogy Szarvason fölös számú gazda él. A fiatal gazdáknak nincs elegendő szántó- és legelőföld. Gróf Károlyi Ferenc megbízza a mestert, hogy toborozza össze a földnélkülieket, és vezesse őket kedvező letelepedési feltételek mellett a néptelen nyíregyházi és cserkeszi pusztájára. Szarvasról Tótkomlósról és Békéscsabáról 1754-ben több mint 300 család telepedett át, ám még ez is kevésnek bizonyult, ezért Petrikovics a gömöri, nógrádi és a zólyomi evangélikus gyülekezetekből is toboroz. A második, felvidéki betelepedési hullám 1755–60 között zajlott le. A Békés megyéből származók nem nézték jó szemmel az új telepéseket. Maguk családi, rokonai összefogással egy-egy helyre, 6–8 házhelyből álló tanyát létesítettek. Ezek lettek a későbbi bokortanyák. Az új jövevények is hasonló módon települnek. Bár közös a vallásuk, mindnyájan evangélikusok, mégis az újakra, a Békésből származókra a megkülönböztető „trpák” nevet ragasztják. Ez kifejezi azt, hogy a jövevények másként öltözködnek, s más nyelvjárásban beszélnek. Később a magyarok ezt a „tír pák” kifejezést úgy értelmezik, hogy aki rosszul beszél magyarul, az mind „tír pák”.

A betelepülteknek hatalmas erőfeszítések árán sikerült „belakni” a területeket. A homokdombok, a lefolyó vizes mocsarak lecsapolása izzadságos, verejtékes munkával volt csak termőföldre változtatható. *Mégis. Életet leheltek a tájba, s közismert evangélikus vallásosságuk már templom építésére sarkallta őket.*

Az első, még nádfedeleles „templom” 1755-ben elkészült. Később ezt és a helyette kapott „urasági” csúrt is a katolikusok nyomására, felsőbb rendelkezésre, le kellett bontani.

II. József alatt sikerült valódi templomot építeniük. Az alapkőletétel után két évre, 1786-ban Coronai Frigyes esperes felszentelte a nyíregyházi evangélikus templomát.

Az istentiszteletek sokáig a cseh nyelvű „biblictinán” és egyházi énekes könyvükön, a *Tranoscius*-on alapult. Ez utóbbi, feltehetően az 1722-ben Szarvason kiadott változatát hozták magukkal a betelepülők. Az idők folyamán a kétnyelvűség mellett a napi élet, az asszimilálódást is előre vetíti.

Jellemző adat, hogy míg az 1847-ben Nyíregyházán létesített evangélikus tanítóképző nyelve még a cseh biblikus nyelven alapult, *a későbbi, 1861-ben alapított evangélikus gimnázium nyelve már magyar!*

Nyíregyháza fejlődése, sőt a Nagykállótól 1876-ban átvett megyeszékhely szerep a környékbeli szlovákságra is jótékony hatással volt. Elmondható, hogy a bokortanyák a város éléskamrái lettek.

A napi: tej, tőr, vaj, tojás és baromfiak mellett zöldségfélékkel és gyümölcsökkel is ellátták a várost.

Amikor pedig Nyíregyháza „katonaváros” jellege is kialakult, (egy gyalog és egy huszár ezred állomásozott itt) szinte korlátlan felvevői voltak a környéken megtermelt babnak, burgonyának, káposztának. A szénának, szalmának és a takarmánynövényeknek is vásárlója lett a huszárság.

Ez anyagi biztonságot, jólétet teremtett. Nem csoda tehát, hogy az evangélikus egyház presbiterei (jómódú gazdák) a város életében kezdtek jelentős szerepet betölteni. Ezért bizonyos nyomás nehezedett az evangélikus egyházra, a kétnyelvű istentiszteletek tartására. Ennek bizonyítéka, hogy Vietórisz József a szlovákok egyházi énekeskönyvét, a *Tranosciust* – átültette magyar nyelvre! Így a nyíregyházi gyülekezet az országban egyetlenként az evangélikusok közül, már magyar nyelven énekelt.

Vietórisz József 1868-ban született Nyíregyházán. Középiskoláit Nyíregyházán és Rozsnyón végezte. Jól beszélt csehül és ismerte a Štur-féle szlovák irodalmi nyelvet is. Görög–latin szakos tanári diplomával közel négy évtizeden át Nyíregyháza szellemi életének meghatározó alakja volt. Ő alapította meg a Bessenyei Társaságot, majd a városi Kaszinó titkára lett. Tanította (pl. Krúdy Gyulát is) majd az evangélikus főgimnázium igazgatójának nevezték ki. Termékeny költő. Több verseskötete lát napvilágot, a *Senki Pál* című elbeszélő költeménye 1924-ben a Magyar Tudományos Akadémia Nádasy-díját nyeri el. A Kisfaludy Társaság 1937-ben választja tagjai közé.

Öccse, Vietórisz István 1879-ben Nyíregyházán született, itt végezte a középiskolát, majd Budapesten szerez jogi diplomát. Nyíregyházán tevékenykedik, Szabolcs vármegye főügyésze lesz. Vonzódik az irodalomhoz is. Tirpák származása kapcsán nem csodálkozhatunk azon, hogy *Tirpákok* címmel, *Életkép egy város hőskoráról* alcímmel, elbeszélő költeményt írt.

Hat énekből, elő- és utódhangból álló, hexameterben írt költemény méltó emléket állít a pusztá semmibe szekerező ősöknek. Az elbeszélő költemény 1939-ben Nyíregyházán látott napvilágot.

RÉSZLET AZ UTÓHANGBÓL:

Jó pár év beletelt, míg a vert hullámok elültek
És a nagy ünnep után a robot köznapij jöttek.
És ez a tirpák nép egyenesnek látja az útját,
Jár a nyomon, mit előbb atyái tapostak.
Mert ez a nyom biztos, nincs jobbra, se balra kilengés:
Istenfélelem és szorgalmas munka siriglan.
Ezt az utat jelző mértföldkövek is szegig itt-ott,
Mint az örökváltság, új rangemelés, amelyekkel
Terhes lesz a jövő. Megszületnek bizonyára.

A magyar irodalomban számos irodalmár található, aki származásilag „tirpák”, ám ők már csak magyar nyelven publikáltak, műfordításokkal sem foglalkoztak. Így többek között Váci Mihály is. Cseh és szlovák nyelvből az utóbbi időben a Nyíregyházán 1938-ban született, Debrecenben magyar-történelem szakos diplomát szerzett „tirpák” szár-

mazású tanár, Gabulya Pál fordított. Elsősorban a cseh irodalomból, amelyeket 1983-ban a Tiszatáj közölt. Fordítója: *Frentisek Halas versei* című kötetnek, amely 1988-ban az Európa kiadó gondozásában jelent meg. Josef Rybák, Iván Skala, Jiri Taufer, Jan Pilar, Miroslav Holub versfordításait a *Napjaink* és a *Nagyvilág* közölte.

FRANTISEK HALAS
DAL

Ismerlek szégyen bennem élsz	Sajgott az éj sajgott a nap
Ismerem torzult lakod	Nem volt se könnyem se sóhajom
Habzsoltam a szerelmet és	Se boldogságra akarát
Színlelt láng volt mi megkapott	Most részem csak a fájdalom

(1983)

(Gabulya Pál fordítása)

A nyugalmazott középiskolai tanár a műfordítások mellett saját verseivel a nyilvánosság elé lépett.

A „*Kicsoda vagyok én, Uram?*” címmel 1999-ben Nyíregyházán, a *Nyíri Múzsza* füzetorozatban megjelent verseskötete egyik versét közöljük:

GABULYA PÁL
AZ ÖRÖK TANÍTVÁNY

Örök tanítvány, én, mindig diák, ki tudna bár, de tanítani félszeg, kit megelőznek félig-kész merészek a kevésből teremtvé iskolát –	tán szólhatnék, de bajt minek keressek magamnak, úgysis letorkolna a középszer mindig tette kész hada, míg a tudás tudói szólni restek.
---	--

Amit tudok, ma sem elég, de ritkán
tölt el oly érzés könyv iránt, mint rég:
mestereimet megválogatom.

Már látom: én sem leszek soha készen.
És sokszor meghalad barát, tanítvány.
De amit *bírok*, szívvel átadom.

Újabb kötete, a *Személyes történelem* című verseskötete 2000-ben szintén Nyíregyházán látott napvilágot.

Tirpáknak vallja magát, akinek ősei e futóhomokos, mocsaras tájba életet leheltek. Utóda a verítékes munkának, a szorgalomnak. Ő pedig már, mint tanár, műfordító és költő, része a magyar kultúrának és az irodalmi életnek is.

Pátrovics Péter
Szláv pokol Pesten

Egy sokoldalú életmű nyomában – könyv Ján Kollár munkásságáról

A közép-európai kis népek sorsközösségének, az itt élő kultúrák rokonságának néha talán kissé erőltetett gondolata, amely visszatérő eleme a jelesebb ünnepnapok vagy a kerek évfordulók alkalmából elhangzó beszédeknek, sokak számára tűnik ma már üresnek és elkoptatottnak. Kiss Szemán Róbertnek évekig tartó minuciózus kutatás árán sikerült ezeket a nemegyszer kiüresedettnek ható gondolatokat gazdag tartalommal megtölteni. Itt ismertetett művében, mintegy 194 oldalon, széles történelmi-kultúrtörténeti kontextusban mutatja be a pesti szlovák evangélikus lelkész és költő, Ján Kollár pályájának 1819 és 1849 közötti, igen termékeny szakaszát. A szerző az egyéni vonatkozásokat sem nélkülöző bevezető (7–13. oldal) után fog hozzá a kollári életmű tárgyalásához, igen eredetien „anamnézisnek” nevezve azt a több mint harminc oldalas, a későbbiekben tárgyalt kollári oeuvre előzményeként szolgáló fejezetet (15–49.), amely a szlovák lelkipásztor működésének színtereit és sajátos pesti miliójét írja le.

Olvashatunk itt azokról a viszontagságokról, amelyeket Kollárnak lelkészi beiktatásával kapcsolatosan kellett elszenvednie, arról a sokrétű kapcsolatról, amely Kollár munkásságát a reformkor magyarországi tudományosságával összeköti, de a fiatal Kollár jénai útjáról és az akkor hatvannyolc éves költőfejedelemmél, Goethénél tett látogatásáról is.

A szlovák lelkipásztor munkásságának reformkori magyar vonatkozásait tárgyaló részben esik szó arról, hogy *A Szláv nemzet jó tulajdonságai* című kollári prédikáció-

okra milyen termékenyítőleg hatott Horváth János veszprémi kanonoknak a korban publikált, a régi magyarok vallásáról és erkölcséről szóló, nagy ívű tanulmánya. Kollár számos gondolatot vett át Horváthtól – különösen Horváth tanulmányának második részéből – s több helyen is, a kor szelleméhez híven „literátus-etimológus régiségi vitába szállt” a magyar szerzővel. A szlavisztikában – kiváltképp a szlovakisztikában – kevésbé járatos olvasók számára e helyütt mindenképpen fontos elmondani, hogy Ján Kollár fent említett prédikációi bibliai *cseh* nyelven fogalmazódtak, aminthogy egész életműve is e nyelven íródott. A bibliai *cseh* nyelv akkor már több évszázada volt a szlovákiai evangélikusok liturgikus nyelve, eltérően a szlovák katolikusok által használt *nyugatszlovák* irodalmi nyelvtől. 1943-ban, Kollár művészi és lelkipásztori pályájának csúcán történt az a változás, amely a szlovák irodalmi nyelv *középszlovák* nyelvjáráson alapuló megteremtéseként írható le, s amely döntően negatív hatással volt a teljes kollári életműre, hiszen az így a szlovák műveltségi kánon szélére szorult.

A mű második részét (50–74.) a szerző a szláv lelkipásztor méltán legjelentősebb költői teljesítményének ítélte *Szlávia leánya* (Slavy dcera) című műnek szenteli. Kiss Szemán ebben a fejezetben nemcsak a mű keletkezési körülményeit veszi számba, de feltárja a mű mögött megbúvó gazdag irodalmi-művelődéstörténeti háttérrel is. Szlavia leányát, a népe sorsán kesergő allegorikus nőalakot – Kollár költészetének egyik központi motívumát – Kiss Szemán e feje-

zetben a *Querela Hungariae/Pannoniae* toposz irodalmi korszakokon átívelő történetébe illeszti, s kifejti, hogy e toposz éppen Kollárnak köszönhetően találta meg a helyét a XIX. századi szlovák és cseh irodalomban. A *Szlávia leánya* egyúttal jó alapként szolgál Kis Szemánnak ahhoz is, hogy e fejezetben – mint mondja – kitekintést nyújtson „a XIX. századi cseh és szlovák emblematikus nemzetrájz forrásvidékére”.

A következő fejezetben (75–168. oldal) – amely egyben a munka legterjedelmesebb, mondhatni lényegi része – a szerző a *Szlávia leánya* túlvilági kibővítéseként létrejött szláv mennyország és pokol énekeit vonja vizsgálat alá. Az itt elénekelt anyag hihetetlenül szerteágazó és gazdag: a recenziens hüledezve olvassa a különböző történelmi korokra utaló nevek hosszú, csaknem végeláthatatlan listáját, miközben azon tűnődik, hogyan lehetne mindezt valamiképpen összefoglalni az olvasó számára, amit ugyanis itt tapasztal, az valósággal a bőség zavara. Hisz kerül itt szó a saját véreiket gyilkoló szlávokról: Popiel lengyel fejedelemtől és feleségéről; a cseh Tumanról és Kumanról, akik Szent Ludmilla meggyilkolásáért lakolnak; Borisz és Gleb orosz szentek gyilkosairól, csakúgy, mint a pártoskodás bűnébe esett Szvatopluk-fiakról vagy az Ál-Dmitrijekről; a buja Rettenetes Iván orosz cárról és II. Szász Ágost királyról; a szlovákat elnyomó salzburgi érsekekről; a magyaroknak hízélgő Anonymusról; a lausitzi szlovákat leigázó I. Gero szász őrgrófról; a felvidéki hadjárata során a szlovákoknak sok szenvedést okozó Damaszkuszi Izmail basáról; a háromszáz szlovák leányt halálra kínzó Báthory Erzsébetről; a vendellenes intézkedéseikért vezeklő Hanza-városok polgáraitól; a lengyeleket mocskoló Casanováról, és a szlávanyargató tetteiért jégpalotában bűnhődő Napóleonnól, hogy csak a legil-

lusztrisabbakat említsük. A szerző a szláv poklot bemutató elemzés során áttekintést nyújt azokról a szlovák ellen elkövetett bűnökről, amelyek miatt az illető személyek pokolra kerültek, de meglehetősen részletességgel tárgyalja a bűnökért kirótt büntetést is. A leírás alapján nyilvánvaló, hogy a nemzetek sorában a leginkább bűnösnek (ahogy az már lenni szokott) a németek és a magyarok találhatnak, őket követik aztán csökkenő sorrendben a franciák, az olaszok, a bizánciak és az angolok. Kiss Szemán ebben a részben (és másutt is) lelkiismeretesen feltárja az egyes szonettekben előforduló történelmi személyekhez kapcsolódó filológiai forrásokat, s részletesen számba veszi a magához Kollárhoz, vagy a költő kortársaihoz kötődő ismereteket és tényeket. Ilyen gazdagságról tételesen beszámolni egy rövid ismertetés keretein belül csaknem lehetetlen. Ezért itt most mindössze két – a szláv pokol leírására *általában* jellemző, hol bizarr, hol egyenesen horrorisztikus képektől mentes, ámde történelmi szempontból fölöttébb érdekes – személyt ragadunk ki a hosszú névsorból. Az egyik ilyen személy Mátyás király, akinek Kollár egy egész szonettet (530) szentel, s akivel a szlovák lelkész igen elnézőnek bizonyul. Mátyás trónja Kollár szonettjében ugyanis üresen áll a tisztítótűz közepén, ami azt jelenti, hogy Mátyás már megszabadult a purgatórium kínjaitól, csupán egy általa írt, lengyeleket szidalmazó levél szorul megtisztulásra. A szerző Kollárnak Mátyás királlyal szembeni „humoros engedékenységet” egyrészt a magyarországi népek kultúrájában meglévő Mátyás-kultusszal, másrészt a magyar király többnyelvűségével magyarázza. (Mátyás ez utóbbi tulajdonsága nyilvánvalóan igen imponáló lehetett Kollár számára.) Ezzel együtt számunkra mégis érdekes a Mátyás iránt megnyilvánuló kollári jóindulat, hi-

szen a történelemből tudjuk, hogy Mátyás hadban állott a magyar trónt magának követelő lengyel Jagelló Kázmérral. Sőt, tulajdonképpen Mátyás egész uralkodását végigkísérték a lengyelekkel folytatott küzdelmek, s a Jagellók vezette egyesült lengyel-cseh hadakra a magyarok királya Boroszlónál mért döntő csapást. Ez egyébként azon meglehetősen ritka momentumok egyike, amelyekről nemigen szokás szót ejteni az évezredes lengyel-magyar barátságot éltető ünnepeken.

A másik általunk választott személy a legismertebb szlovák betyár, Jánošík, akinek alakja – több kevésbé ismert szláv betyárral együtt egy páros szonettben (578, 579) tűnik föl. Ezek a betyárok a pokol utcáin kóborolnak céltalanul, kezükben kard helyett gereblyét tartanak, lovak helyett pedig kecskéken lovagolnak. Jánošík az 579. szonett központi figurája, akinek öltözékéről Kollár igen részletes leírást ad: a betyár zöld inget visel piros nadrággal, a lábain sárga csizma, a fején pedig strucc-tollas kalap van, nadrágjának öve aranyból készült, pallosát pedig gyöngyök díszítik. Kollár említést tesz Jánošík csodálatos képességéről, amely abban nyilvánult meg, hogy a betyár képes volt fákat (pl. fenyőket, bükkfákat) is átugrani. (A nagyotmondás, az ún. *tall talk* egyébiránt igen jellemző a csodás képességekkel rendelkező hősökre, akik gyakori szereplői az egyes népek folklórjának. Az amerikai folklórban például jól ismert Mike Fink alakja, aki a legenda szerint folyókon ugrált keresztül.) Jánošíknak e fentebb említett csodás képessége lesz büntetésének is az alapja: szünet nélküli ugrós hajdútáncot kell járnia az idők végezetéig.

Úgy tűnik, Kollár művében Jánošík (csakúgy mint a többi szláv betyár) zsvány volta miatt nem juthatott be a szláv meny-

nyországba, ezért kell a pokolban sínylődni. Ez Kollár lelkész mivoltát figyelembe véve – végül is – érthető. S bár előbb a folklórra, a legendákra hivatkoztunk, annyit mindenképpen el kell mondanunk, hogy Juraj Jánošík valós történelmi személy volt, aki a felvidéki Trencsén vármegye Terhely községében született 1688-ban, Rákóczi kuruc seregében szolgált, majd betyárnak állt, és egészen a zsványkapitányi „rangig” vitte. Nem sokkal később azonban elfogták, és fosztogatás, illetve a Rákóczi-szabadságharcban való részvétel miatt 1713 tavaszán Liptószentmiklóson halálra ítélték és kivégezték. A betyár a népi kultúrából jócskán merítő szlovák nemzeti öntudat ébredésével került újra előtérbe, alakja rövidesen fölértékelődött, s Jánošík megkérdőjelezhetlenül a szlovák kultúra egyik legemblemikusabb képviselőjévé, igazi nemzeti hőssé vált. Ezért érdekes, hogy Kollárnál Jánošíkot mégiscsak a pokolban találjuk.

A tudós lelkész-költő egyházi okok által motivált, ám tudatos, nemzeti célokat szolgáló kivonulásának témáját dolgozza fel Kiss Szemán könyvének következő, *Ki Egyiptomból! A nemzeti exodus állomásai* című fejezete (169–189. oldal). A szerző a kollári életmű *kivonulás* fenomenjának bemutatásához-értelmezéséhez a legautentikusabb személyt, magát a költőt hívja segítségül, amikor Kollár *Emlékeiből* idéz. Kollár *Emlékei* szolgáltatják ugyanis – mint Kiss Szemán mondja – „a legkoherensebb, pszichológiai vizsgálódásra is alkalmas anyagot [...] Ezekben Kollár sorra veszi életútjának legfontosabb szakaszait, mindenütt kitér gondolkodásmódjának, egyéni ízlésének fejlődési állomásaira, felsorolja nemcsak életének legfontosabb színtereit, hanem azon személyek részletes jellemrajzával is szolgál, akik pályájára nagy hatást

gyakoroltak, és mindeközben nagy teret szentel az őt ért élmények, benyomások megragadásának” (op. cit. 169.).

E fejezetből tudjuk meg azt is, hogy Kollár esetében *kivonulás* helyett helyénvalóbb lenne talán *kivonulásokról* beszélni, hisz az apjával történt konfliktus után bekövetkezett első kivonulás után ezek az aktusok a költő és lelkész Kollár egész életét végigkísérték. E nemzeti exodushoz /kivonuláshoz kötődik Kollár életpályájának utolsó szakasza, néhány éves bécsi tartózkodása is, amelyről Kiss Szemán művének utolsó, rövidebb lélegzetvételi, záró fejezete (*Utójáték Bécsben – és ami utána következik*, 190–194. oldal) szól.

Kollár 1849-ben költözik a Habsburg császárvárosba, ahol is a szláv régiségek professzoraként tölti utolsó éveit a bécsi egyetemen. Itt éri a halál 1852. január 24-én, és ezzel kezdetét veszi igen sokrétű életművének lassú erodálódása, eszméi-

nek marginalizálódása is. Teljesen egyet lehet érteni a szerzővel, amikor így ír: „Amikor Kollárt temették 1852 tavaszán, akkor vele vitték ki a bécsi temetőbe az utolsó szláv szlovákot” (op. cit. 42).

Kiss Szemán érdeme nemcsak abban áll, hogy a kollári életműhöz kapcsolódó gazdag irodalmi anyagot komoly filológiai szaktudással összegyűjti, rendszerezi és az olvasó elé tárja, hanem abban is, hogy úgy tárja föl az életmű eróziójának összetett történelmi-politikai okait, hogy valójában mindvégig az oeuvre teljességéről, megbonthatatlanságáról beszél. Bízvást elmondható tehát, hogy a szerző jelen munkájával hozzájárult közös dolgaink rendezéséhez, mégpedig nem is kevésel...

(Kiss Szemán Róbert: *Szláv pokol Pesten. Ján Kollár munkássága 1819 és 1849 között.*

Cathedra Philologiae Slavicae, Balassi Kiadó, Budapest, 2010. 227 o.)

MICHAL KLBAČ
GRAFIKÁJA

Csontos Márta
Titkok harangja

Dali képei előtt

Törékeny formákba
oltott színek, lesben
álló sóhaj, szent rémület.

Milyen kaland
fürdőzik olajos árnyak
sötét kínjában, s milyen
messzire nyúlik a látszat
portyázó keze? Hol van
az eretnek-szédület?

Lángot lobbant a tél,
gyertyát gyújt a Hold
tisztá éjszakán, s a
titkok nehéz harangja
alatt megfullad a
maradék mámor.
Feltálatad lelked
a döbbenet asztalán.

S a ledőlt rendben
új világot teremt a zűrzavar.

Válaszfal

(Kosztolányi)

Csak a meztelen éjszaka
ölelkezik velem, csak
a semmibe táguló
érintés lehet enyém.

Lánkra vert helyzet
vonszol az idő körmenetén.

Én megmaradni akarok,
s ha faladra faragom a betűket,
színeimben megtisztul a mocsok.

Csak a semmi kegyelme lehet
enyém, magamat égetve zuhanok.

Úgy szeretsz, mondd, s te vagy
önmagad bizonyosságának zsarnoka.

Talpig feketében szülöm
újjá a Napot.

„KUTYAHATALOM”

Orosz írók az ember–kutya kapcsolatról

Szergej Jeszenyin

Szergej Alekszandrovics Jeszenyin (1895–1925) lírai költő. A rövid életű irodalmi irányzat, az imazsinizmus képviselői közé tartozott, de korai költészete az impresszionizmushoz is közel áll, a benyomásokon alapuló gazdag szín- és képvilága miatt. Magánélete zaklatott volt, élete harminc éve alatt többször is nősült, négy gyermeke született. Isadora Duncan világhírű amerikai táncosnővel való viharos házasságáról és alkoholfüggőségéről lett először ismert Nyugaton. Oroszországban legalább akkora hírnév övezi, mint a „nemzet költőjét”, Puszkint; számos versét megzenésítették, életéről tévésorozat készült, országszerte szobrokat emeltek a tiszteletére, külön irodalmi társaság foglalkozik élete kutatásával és költészete elemzésével. Jeszenyin életének utolsó két évét folyamatos tévelygés és részegség jellemezte, ugyanakkor megalkotta költészetének legjobb darabjait. 1925 tavaszán Jeszenyin megismerkedett Lev Tolsztoj unokájával, Szofja Andrejevna Tolsztajával, aki az ötödik felesége lett. Házassága nem segítette súlyosbodó depresszióján, felerősödött paranoiája, hallucinációk gyötörték. Ekkor írhatta A fekete ember című versét is: „Fekete ember,/feketén fekete, /fekete ember/ telepszik mellém az ágyra,/ fekete ember/ nem hagy aludni éjeken át.” (Fodor András ford.)

1925 novemberében teljes idegösszeomlással kórházba került, ahol egy hónapig kezelték. December 28-án találták meg holttestét egy szállodai szobában, a jegyzőkönyv szerint a fűtőcsövekre akasztotta fel magát. A szobában megtalálták saját vérével írt búcsúversét. Jóllehet Oroszország egyik legkedveltebb költője volt, és pompás állami temetést kapott, Sztálin és Hruscsov alatt a legtöbb művének kiadását felfüggesztették. Csak 1966-ban adták ki ismét műveit.

Az itt közölt elbeszélés 1917-ből a nem sok, de gyönyörű prózai művei egyike. Magyar fordításban először jelenik meg. (A ford.)

Bobij és Barátocskám

Katyusa nővéremnek

Élt a faluban egy öregember, úgy hívtak, hogy Bobij. Volt az öregnek egy viskója, no meg egy kutyája. Járt a Bobij a környéket, kéregetett, és ha kapott valakitől egy darabka kenyeret, megette. A világ minden pénzéért sem vált volna meg a kutyájától, melyet ő mindig úgy hívott szívélyesen, hogy Barátocskám. Ha elment az öreg a faluba, s bekopogott valamelyik ablakon, Barátocskám mindig ott állt mellette, és a farkát csóválta. Mintha csak ő is alamizsnára várna. Mondták is az emberek az öregnek: „Hallod-e, Bobij, miért nem kergeted el azt a kutyát, hisz neked sincs mit enned...” Ilyenkor az öreg csak ránézett szomorúan a beszélőre, ránézett... de nem mondott semmit. Szólítja Barátocskámát, elmegy az ablaktól, és nem veszi el a kenyeret. Nem volt bőbeszédű az öreg Bobij, ritkán állt szóba valakivel. Megjött a tél, süvítve, sírva, sepri a havat maga

előtt a hóvihar, egyik buckát hányja a másik után. Botjára támaszkodva küzd az öreg Bobij a buckákkal, az egyik tanyától a másikig vánszorog, és Barátocskám ott fut mellette. Odadörgölődzik az öreghez, felnéz rá hűséges kutyaszemével, mintha csak azt mondaná: – Senkinek nem kellünk, ugye, senkinek, senki sem hív be minket a házba melegedni, lám, egyedül vagyunk, mi ketten, egészen egyedül. Ránéz a kutyára az öreg, rátekin, és mintha kitalálná gondolatait, válaszol is neki csendesen:– Így van, Barátocskám, így van, de te soha ne hagyj el engem, maradj csak mellettem.

Megy, mendegél Bobij a kutyával, kinkeservesen eljut a viskóig, mely az övé, de régi és rozoga, és fűtve sincs. Ránéz az öreg a kemencére, körbenéz, keresgél, kutatgat, hátha befűthet, de fát – egy szálát sem talál. Ránéz Bobij Barátocskámra, a kutya csak áll, várja, mit mond a gazdi. Azt mondja neki halkán, de bátorítóan:

– Befoglak téged, Barátocskám, a szánkóba, és elmegyünk veled az erdőbe, szedünk ott sok rőzsét és száraz harasztot, elhozzuk, jól befűtünk vele a kemencébe, leheveredünk melléje, és melegedni fogunk mellette. Befogja Bobij Barátocskámát a szánkóba, hoz rőzsét és száraz harasztot, befűt a kemencébe, átöleli Barátocskámát a kemencénél, bundáját simogatja. Gondolataiba merül Bobij a kemencénél, eszébe jut minden, ami volt, szomorú mesét regél, elmond mindent végig, és fájdalom remeg a hangjában:– Lám, Barátocskám, te egy szót sem szólsz, a szemed szürke és... okos, de tudom... tudom, hogy mindent értesz.

Abbahagyta a sírás-rívást a szél és a hóvihar, már sokkal ritkábban fúj megveszekegetten, és egyszer csak csengve koppan a vízcsepp a tetőről. Olvad a hó, mind kevesebb lesz belőle.

Látja Bobij, múlik a tél, látja, és azt mondja Barátocskámnak:

– Gyöngy lesz az életünk, Barátocskám, ha megjön a tavasz.

Kisütött a fényes napocska, csörgedezni és zenélni kezd a patak. Kinézett Bobij viskójának kis ablakán, és látja, a föld sem fehér már.

Vastag zöld rügyeket látni a fákon, tavaszi illat szállt felőlük. Csakhogy becsapták Bobijt az évei, és a tavaszi latyak megfogta az öreget.

A lába többször is összecsukslott, ha menni akart, köhögés fojtogatta a torkát, fáj a dereka és a háta, és egészen zavaros lett a tekintete.

Elolvadt a hó. Lombos lett az orgona az ablak előtt. Csakhogy az öreg mind ritkábban hagyta el a viskót. Fekszik a rongyain, s nem bír felállni.

Aztán mégiscsak felkászálódott nagy nehezen, felállt, köhögött, szomorú lett. Azt mondja Barátocskámnak:

– Sajnos, korai volt az örömünk, Barátocskám. Úgy látszik, eljön értem hamarosan a halál, csakhogy nincs kedvem meghalni... és téged itt hagyni.

Beteg lett Bobij, nem kel fel, nem áll fel rongyairól, Barátocskám pedig nem megy el mellőle, érzi az öreg, közel a halál – érzi, ölelgeti Barátocskámát, és sír keservesen.

– Kire hagyjalak, Barátocskám? Az emberek mind kőszívűek, ridegek, idegenek. Jól megvoltunk veled, elégedtünk, de lám, a halál elválaszt bennünket egymástól. Isten veled, Barátocskám, kedves barátom, érzem, közel a halál, már levegőt is alig tudok venni. Isten veled... majd gyere ki a síromhoz néha, és ne feledd öreg barátodat!... Bobij átölelte Barátocskámát a nyakánál, erősen magához szorította, megvonaglott a teste – és elszállt a lelke.

Ott fekszik az öreg Bobij a rongyain holtan. Megértette Barátocskám, hogy a gazdája meghalt. Járkál a viskóban Barátocskám – az egyik sarokból a másikba szomorúan. Odamegy hozzá Barátocskám, megszagolja a halottat – megszagolja, és panaszosan vonítani kezd.

Kérdegetik egymástól az emberek, hol van Bobij, miért nem jön ki a házából. Elhátározta, megnézik – megnézték, meglátták – megdöböntek. A megholt Bobij ott fekszik rongyain, a viskóban hullaszag – bűz van. A rongyok mellett ott ül a kutya, ül – búsan, szomorúan.

Fogták az emberek a halottat, kivitték, megmosdatták, felöltöztették – koporsóba tették, de a kutya is ott van a halott mellett. Viszik a halottat a templomba. A kutya nem tágit mellőlük. El akarják kergetni a kutyát – nem akarják beengedni a templomba. Barátocskám is be akar menni a templomba, a csukott templomajtót ostromolja, vonít, alig áll a lábán az éhségtől és a bánattól.

Kivitték a halottat a temetőbe, kivitték – és földbe tették. Meghalt Bobij, nem kell ő senkinek, és könnyet sem ejt érte senki.

Vonít a hant felett Barátocskám, csak vonít – mancsával a földet kaparja. Ki akarja hantolni öreg barátját, ki akarja hantolni, hogy mellé feküdjön. Nem mozdul a kutya a sír mellől, nem eszik, csak bánkódik. Elfogytak Barátocskám erői, nem akar felállni, és már nem is tud felállni. Nézi a sírt, nézi, és vonít panaszosan. A földet kaparná mancsával, de már nem tudja a mancsát emelni. Elszorult Barátocskámnak a szíve... remegés fut végig a hátán, lógatja a fejét Barátocskám, lógatja, teste megrándul... és kimúlik a sírnál...

Suttogni kezdtek a sír felett a virágok, elsuttoztak egy csodamesét a madaraknak a barátságáról. Odarepült a sírhoz a kakukk, és a szomorúfűzre szállt. Ott ül a kakukk a szomorúfűzfán, és kakukkol bánatosan a sír fölött.

Anasztaszija Jermakova

Anasztaszija Jermakova (1974) prózaíró, költő és kritikus. A Moszkvai Kohászati Főiskolán szerezte első diplomáját, aztán elvégezte a Gorkij Irodalmi Főiskolát is. Jelenleg a Lityeraternaja Gazeta című irodalmi lap rovatvezetője, az Oroszországi Írók Szövetségének tagja. Moszkvában él. Kisregényeit, novelláit, verseit népszerű orosz irodalmi lapok közlik. 2006-ban látott napvilágot Vigyázat, törékeny című verseskötete. Kisregényeket, elbeszéléseket tartalmazó első könyve, Az öröm forrása arról szól, hogy az embernek szeretnie kell embertársát, még ha elesett is, segítenie kell neki, mert adni mindig nagyobb öröm, mint kapni. Ezért a művéért Lermontov-díjat kapott. Az itt közölt elbeszélést is ebből a kötetből vettük.

Villám kutya két élete

1

„Jó kan, és erős” – ezek voltak az első szavak, melyeket életemben először megjegyeztem. Felfogtam, hogy ezt nekem és szeretettel mondják, és hogy valamilyen érthetetlen, de mindenképpen létező viszonyban van azzal az óriási kézzel, mely megvakart a fülem tövével, és beledugta az orromat az evőtálcába. Aztán megtudtam, hogy ennek a kéznek

a tulajdonosa a gazdám, és hogy kora reggel elmegy valahová, és csak este jön meg, és hogy van neki egy pár szürke bolyhos papucs, és egy rettenetesen nehéz természete.

„Veled nem lehet kijönni. Rettenetesen nehéz a természeted” – mondta neki a nő a hajcsavarokkal a fején, aki állandóan tett-vett valamit a konyhában, csodálatos illatokat teremtve benne, és amikor jött az este, bement a gazdával a szobába. „Nehogy ez a dög bejőjön” – mondta, és becsapta az ajtót. Hogy mi az a „dög”, nem tudtam, mint ahogy azt sem, hogy mit érez a nő iránta, de a hangja nem volt különösebben mérges, de kedves sem.

Azt a szót, hogy „hajcsavarok”, valahogy rögtön megértettem, mint ahogy azt is, hogy azért van rá szükség, hogy a nő szőre a fején hullámos legyen, és hogy a nő, akit a gazda „feleség”-nek hívott, szép legyen. Bár ha engem kérdeznek, akkor őszintén megvallom, nekem sokkal jobban tetszik a sima szőrű fajta, és szép pedig ez a nő, akárhogy igyekezett, sehogy sem lett. Van a szomszédban is egy nő egy pudlival – az igen! ... De a gazda a szomszédnőt sosem hívta feleségnek, és még csak rá sem nézett.

Életemnek már első napjaiban is sok mindent megtudtam. Például, hogy az a szerelem, amikor a gazdi liheg a másik szobában, és nyikorog az ágy. Ilyenkor én, mivel furdalt a kíváncsiság, odalopóztam az ajtóhoz, s az orromat az ajtórésbe dugtam, hogy megérezsem, milyen szaga van a szerelemnek. Ó! Ilyen szaga egyetlen egy lötynek sem volt, amit a gazditól kaptam. Ez a szag borzasztóan vonzott, de ugyanakkor félelemmel is eltöltött. A sötétség szagát, az éhség szagát éreztem, az éhségét, mely soha semmivel sem csillapítható. Annyira felizgatott, hogy elkezdtem panaszosan nyüsztíteni a számomra érthetetlen titokzatos vágy miatt, amiért a feleség egyszer jól pofán vágott a seprűvel. Ezt pedig, mindenki tudhatja, mi, kutyák, kimondottan utáljuk. „Te szégyentelen! Takarodj” – kiáltott rám a nő. Ami a „takarodj” szót illeti, azt jól ismertem, és büszke vagyok rá, mert a gazdám is gyakran szólít így, amikor – ahogy ő mondja – „túl hangos vagy.” Ez egyik legfőbb jó tulajdonságom. De az a szó, hogy „szégyentelen,” örökre érthetetlen maradt számomra, és mindig összefügg a sötétséggel, az ágynyikor-gással és a lihegéssel. De amit végképp sohasem értettem, az idő volt. „Nincs időm”, mondta elég gyakran a gazdám a feleségnek. Ez hogy lehet? A gazdinak épp az nincs, ami a legfontosabb? ... A legszükségesebb? ... Hisz az idő az öröm, amikor a gazdi veled van, és a szomorúság, amikor nincs.

Az idő, amikor a gazdi elment, volt „a reggel.” Amikor megjött, „az este,” a sötétség és szégyentelenség ideje pedig „az éjszaka.” S mindez állandóan ismétlődött. Minden, a gazdin kívül. Ő mindig más és más volt, sohasem ugyanaz. Tegnap például egész nap komor volt, eszébe sem jutott, hogy játsszon velem, ma pedig, lám, azt játszotta, amit a legjobban szeretek: a „hozd ide”-játékot. Ez abból áll, hogy a gazdi eldobja a botot, és én visszaviszem neki, majd ismét eldobja, és én megint visszaviszem, s tart ez egészen addig, míg a gazdi nem mondja, hogy „Villám, mára elég! Hazamegyünk.” Nekem viszont ebből a játékból sohasem elég. Különösen akkor nem, ha esik a hó. A világ ilyenkor fehéren kéklik, könnyű és nedves. Köröskörül fehér és leheletkönnyű pillangók szállingóznak a lében, melyeket sohasem sikerül elkapnom. Amint hozzájuk érek az orrommal, azonnal eltűnnek, és helyükbe sok új és ugyanolyan fehér pillangó kerül. S ezt a fogócskát a fehér pillangókkal télnék hívják. Sohasem voltam olyan vidám, mint télen. Ha futottam, egyszer csak azon kaptam magam, hogy – zsupsz! – mind a négy lábam szétcsúszik, s ott fekszem a hátamon a hideg és szúrós jégen! S ez olyan jó! ... De a gazdi valahogy nem szerette

ezt a játékot. Ha elesett, mindig valami olyan érthetetlen szavakat dünnyögött, hogy a „krrr... va anyád”, meg hogy „az atyaúú... rrristen...”, melyekkel, azt hiszem, mélységes elégedetlenségét fejezte ki. Egyszer, mikor így elesett, még a sapkáját is elveszítette, s aztán sokáig kerestük, és amikor én végül megtaláltam valahol a bokrok között, a gazdi nagyon örült, és azt mondta: „Ügyes kutya vagy, Villám, nagyon ügyes!”

Nemrég még nevetni is megtanultam. Amikor megértettem, hogy a gazdi nevet, ha jól érzi magát, én is, amikor jól éreztem magam, próbáltam ezt hasonló módon kimutatni: felhúztam felső ajkam, s így láthatóvá tettem agyaraimat. De a gazdi ilyenkor azt hitte, hogy mérges vagyok. „Mi van veled, Villám? Kire haragszol? Macskát láttál?” – kérdezte.

Szóval, sok mindent sikerült megtudnom az utóbbi időben. Például, hogy majdnem ugyanahhoz a fajtához tartozunk a gazdival. Én collie vagyok, ő pedig Kolja. Erre rop-pant büszke voltam. Megtudtam továbbá azt is, hogy jó házőrző vagyok – azért hívtak így, mert ha valami ismeretlen hangot hallottam a bejárati ajtón kívül, és az nem hagyott aludni, akkor elégedetlenségemet hangos ugatással fejeztem ki. Megtudtam azt is, hogy rettenetesen falánk a természetem. Az a két kifejezés, hogy jó házőrző és rettenetesen falánk nekem majdnem mindig ugyanazt jelentette, csak hogy az első a gazdi szemében voltam a folyósón, a másik pedig a feleség szemében a konyhán, amikor pillanatok alatt mindent felfaltam, ami a kutyatálban volt, és ki is nyaltam mindent az utolsó cseppig. Mindig enni akartam, és furcsállottam, hogy miért adnak nekem mindig kevesebbet, mint amennyit meg bírnék enni, s ráadásul még csodálkoznak, hogy mindig éhes vagyok.

– Mennyit bír ez a kutya falni! Hogy fér el benne ennyi? – mérgelődött a gazdi felesége. – Pillanatok alatt mindent eltüntet... S mindig éhes! – Hadd egyen, adj neki még. Hisz férfi! – próbált megvédeni a gazdi.

– Minden pénzünkből kiesz ez a dög. Semmit sem tudunk félretenni – mondta a feleség, és kikergetett a konyhából.

Sehogy sem értettem, hogy hús helyett miért kell pénz ahhoz, hogy én jóllakjam, és aztán miért kell azt félretenni? Sok kérdés merült fel bennem akkoriban, és gyakran nem találtam rájuk a választ, de nem bántam, mert a gazdi velem volt. S ez volt a legfontosabb.

2

Nemrég kezdtem rájönni, hogy miért nem adnak nekem eleget enni. Minden pénz, amit a gazdi felesége „félretett,” arra ment, hogy saját magának vegyen ennivalót. S anynyi sokat evett, hogy kezdett nőni a hasa. Minden hónappal nagyobb és nagyobb lett, és végül akkora lett, mintha egy olyan nagy gumilabda lenne benne, amivel a nyáron játszottam a dácán. „Minek eszik annyit, nemsokára kipukkad, de nekem azért sem ad semmit!” – gondoltam, s éreztem, hogy kezdek haragudni rá.

De a gazdi örült. Állandóan tapogatta a feleség hasát, még a fülét is odatette, s közben szélesen mosolygott.

– Szerintem már megmozdult... – suttogetta a feleségének, miközben alulról felfelé nézett rá.

– Igen, igen, már rúgott néhányat a lábával...

„Egek, mi lehet ez? – gondoltam. – S vajon a gazdi miért örül annyira a felesége falánkságának? Bezzeg, ha én eszem, egyáltalán nem örül. És mi az, ami ott megmozdult,

sőt rúg?” – értetlenkedtem, és próbáltam hangokat az én hasamból is kihallani, de semmit sem hallottam azon kívül, hogy korog a gyomrom az éhségtől.

Egy este a gazdi elvitte valahová a feleségét, aki aztán néhány napig nem is volt otthon, de aztán visszajött, és a hasa már nem volt nagy, de virágok voltak a kezében, és a gazdi egy kis lényt tartott a kezében, mely borzasztóan vinnyogott. Megjijedtem. Csak nem árult el a gazdám? Csak nem hozott még egy kutyát a házba? ... Vajon nem voltam jó házőrző? Miért? Hogy tehetett ilyet? Elfordultam, mert nem tudtam elviselni, hogy a gazdi olyan boldog.

– Nos, Villám, fogadd szívélyesen a vendéget! Mostantól fogva te is felelsz Szasenykáért. Vigyázz rá, nehogy valaki bántsa, hallod? – mondta a gazdi, és az orrom alá dugta az új kutyát.

„Szóval már neve is van – gondoltam. – De miért nincs semmi szőre, és vinnyogni is valahogy nagyon hangosan vinnyog, szélesre tátja a száját, és mind a négy mancsával hadonászik? És miért kell nekem rá vigyázni?” Azért úgy döntöttem, hogy végigszaglászom. Érdekes, majdnem olyan szaga van, mint a gazdinak... Úgy tűnik, nem is kutya...

Értetlenül bámultam a gazdira, de ő már meg is feledkezett rólam. Arról beszélgettek a feleségével, hogy mit is kell venni Szasenykának.

A kis lény itt maradt, és velünk élt. Velem senki sem törődött, csak vele. Mindig róla és vele beszéltek, racsolva és selypítve. Untam magam, és mindig a gazdi előtt lábatlanokodtam, amiért mérges volt:– Menj innen, Villám, nem látod, dolgom van!

Azóta mindig foglalt volt. Elvitt sétálni, de keveset, és játszani meg egyáltalán nem játszott velem.

Megjijedtem. Különösen éjszaka félttem, az álmaim közti szünetekben. Mindig ugyanazt álmodtam. Hogy Szasenyka óriásira nőtt, mint a gesztenyefák az utcán, és egész súlyával rám dől. Nem tudtam levegőt venni, de kiszabadulni sem tudtam. ... Ilyenkor felébredtem, és éreztem, hogy erősen rángatóznak a lábaim, mert el akarok futni...

És aztán megismertem a magányt. Olyan közel férközött hozzám, hogy komolyan félni kezdtem. Sírni szerettem volna, de ez volt az egyetlen dolog, amit egyelőre nem sikerült megtanulnom.

A gazdi felesége már két napja idegeskedett.

– Csinálni kell valamit azzal a Villámmal. ... Szasenyka rosszul van... Nem kap levegőt...

– Kicsoda? Villám? – ijedt meg a gazdi.

– Egek, ki beszél itt Villámról! A gyerekről van szó, nem kap levegőt, fullad... Hová tettem a lázmérőt?– Elmondanád végre, mi történt!

– Mindig mondtam, hogy ennek a kutyának sok a szőre. Még a szőnyeget sem tudom rendesen kitisztítani... Vidd el valahová, hallod?! De hová is tettem... Ebben a házban semmit sem lehet megtalálni... Ja, itt van. Az orvos azt mondta, minden órában mérjük a lázát. És ha valami van, akkor a mentőt kell hívni...

A gazdi hallgatott, és üres szemekkel bámult a feleségére, aki Szasenyka mellett sűrűgölgödött.

– Hová vihetném? ... És mi köze van ehhez a szőrnek? ... Mikor kezdődött? ...

– Reggel. Jól van, jól van, ne sírj már, mindjárt megmérjük a lázacskádat, csi-csi, baba, hideg, ugye? Nem baj, mindjárt elmúlik...

Sehogy sem tudtam megérteni, mi történik. Éreztem, hogy van valami Szasenykával, s ezért én vagyok a hibás. De hogy hol követtem el a hibát, nem tudtam.

A gazdi egész este telefonált. Sokszor rám nézett, de amikor találkozott a tekintetünk, elfordult. Ismeretlenekkel beszélt, és többször a nevemet is említette, még hozzá olyan hangosan, hogy odafutottam hozzá, mert azt hittem, engem hív.

- Mindenkit felhívtam, akit tudtam - mondta a gazdi. - Nem tudom, mitevő legyek... A szüleidnek nem kell? ...- Már olyan öregek, hogy járni is alig tudnak. Minek nekik kutya?

- Akkor mit csináljunk?

- Csinálj, amit akarsz. Csak holnap már ne legyen itt az a kutya.

Néhány napig a gazdi mogorván járt-kelt, és szinte alig beszélt a feleséggel. Ma pedig odajött hozzám, a szemembe nézett, és megölelt.

Nem tudtam, hogy a gazdi sírni is tud.

- Bocsáss meg, Villám, bocsáss meg...

Semmit sem értettem az egészből, és csak a gazdi arcát nyalogattam, s éreztem a nyelvemmel valami nedves és sós anyagnak a keserű ízét.

- Szóval holnap elaltatod azt a dögöt, vagy pedig a gyerekekkel visszamegyek a szüleimhez - mondta a gazdi felesége.

A gazdi nem szólt.

Akkor hát nekem el kell aludnom? Ha csak erről van szó, akkor én máris megyek aludni, és még a vacsoráról is lemondok. Ha csak épp erre van szükség...

Reggel a gazdival betültünk az autóba, és elvitt valahová. Egy ismeretlen nagy ház előtt álltunk meg, és bementünk. Nagyon sok különböző szag terjengett benne. De a legerősebbnek a félelem szagát éreztem.

Láttam, ahogy nyílik és csukódik az ajtó, és ahogy bemennek és kijönnek kutyatársaim gazdáikkal. Egy mellettem ülő pincsi elmagyarázta, hogy ebben a házban a kutyákat és a macskákat gyógyítják, ha valamijük fáj, és panaszkodott, hogy neki már egy hete beteg a gyomra.

De hát nekem semmi bajom! Akkor minek hozott ide a gazdim? Éreztem, hogy kezdek reszketni. Lehetséges, hogy csakugyan beteg lettem? Nem, nem, ez lehetetlen... De miért nem mond a gazdim semmit? Gondolataim összezavarodtak, csendesen szipogtam, és a gazdi lábához bújtam. A cipőjén megolvadt a hó, és egy kicsit nedves lett, de én jól éreztem így magam.

Az ajtó ismét kinyílt, és a gazdi húzni kezdett maga után a pórázzal. „Hová? Miért? - szerettem volna kiáltani. - Hisz nem vagyok beteg, nem kell engem gyógyítani!” De a gazdám még erősebben húzott, és én engedelmeskedtem.

- Mi a baj?

- El kell altatni.

Számomra ez csak két különböző hang volt: az egyik a gazdámé, a másik egy idegené. A gazdim hangját jól ismertem, és mindig hittem neki. De most mintha nem is ő beszélt volna. Rekedt volt, és úgy hangzott, mintha távolról, az ajtó mögül jönne.

- Beteg?

- Nem.

- Nincs kinek odaadni?

- Nincs.

- Menjén a másik szobába - mondta az idegen hang.

S ekkor megértettem: nekem nem szabad tovább élnem... A gazdi így döntött. Ez olyan egyszerű, és olyan rettenetes volt, hogy sírni kezdtem. Úgy látszik, nem is kell tanulni, hogyan kell sírni. Jön az magától.

- Nem! Várjon... én... vagyis... tudja... én... elnézést...

A gazdi összevissza dörmögött valamit, és a pórázt húzogatta. Aztán hirtelen az ajtó felé húzott.

- Menjünk innen, Villám! Gyere gyorsan! Gyere! Elnézést...

Kifutottunk az utcára. Emberek mentek el mellettünk. A gazdi leült egyenesen a hóra, és lehorgasztotta a fejét. Megsajnáltam. Odamentem hozzá, és a vállára tettem a pofám. Megölelt, és a szőröm azonnal nedves lett.

3

Már jó ideje a gazdám dácsáján lakom. Ez a legújabb játékunk. Csakhogy ez a játék egyáltalán nem vidám, és már régóta tart. Szabályai egyszerűek: a gazdi felesége és Szasenyka engem sohasem láthatnak.

Nyáron a gazdi elvisz a barátjához, aki egy másik házban lakik, s ősszel visszaköltözünk, és itt vagyunk a következő nyárig.

Most tél van. Alig változtam, csak már nincs kedvem a fehér pillangókra vadászni. Inkább csak a teraszon fekszem egy ócska, elhasznált heverőn, és a gazdit várom. Hetente egyszer jön, sok ennivalót hoz. Itt hagyja egy embernél, akinek biztonsági őr a neve. Az őr ad nekem enni. Sokat eszem, mostanában sohasem vagyok éhes.

Néha még játszani is szoktunk a gazdival. „Hozd ide”, mondja és eldobja a botot. De most már nem tudok olyan lelkesen játszani, mint azelőtt. Néha nincs is kedvem a bot után szaladni.

Az idő csak vonszolja magát, és nem akar véget érni. Arra a hosszú bedőlt kerítésre hasonlít, amely mellett mindennap elfutok. Nem tudom, mivel lehet ezeket a hosszú, hideg fehér napokat eltölteni, amikor nincs itt a gazdám. Egy ilyen napba minden belefér: a ház, az erdő, a felhők, egész eddigi életem, de még mindig sok hely marad üresen, de hogy minek, nem tudom. Nem tudok rá magyarázatot találni.

Megtanultam számolni a napokat. Ha számolom az üres napokat, akkor lesz egy olyan, amelyik nem üres. Ez az a nap, amikor a gazdi velem van. Aztán ő elmegy, és én megint kezdek számolni a napokat. Van egy olyan érzésem, hogy ha ezt nem teszem, a gazdi sohasem fog eljönni.

Időnként annyira sajnálom magam, hogy vonítani kezdek. Hosszan és sokáig. Reggel felé belefáradok az önsajnálatba, és elalszom. Annyira egyedül vagyok, hogy néha már Szasenyka is hiányzik.

Igaz, vannak barátaim. A biztonsági őrnek van három kutyája. Egyikükről sem lehet tudni, hogy milyen fajta, de nagyon barátságosak és vidámak. És ha már egészen eluntam magam, akkor hozzájuk megyek, és elmesélem nekik az életemet. Mindig ugyanarról beszélek: a gazdiról, Szasenykáról és a bánatról. Mindig figyelmesen meghallgatnak, és együtt éreznek velem, különösen az egyikük, a vörös Julí. Az én Julim.

Jól emlékszem, hogy amikor először játszottam vele, az a furcsa érzés támadt bennem, hogy jó lenne mindig, állandóan így játszani. És akkor egy távoli emlék jutott eszembe: a szerelem szaga, a „szégyentelen” szó, és a gazdi nehéz lihegése. Úgy tűnt, hogy mindennek valamilyen köze van a vörös Julához, ahhoz, hogy milyen örömmel, a farkamat csóválva futok eléje, hogy mennyire fénylik a szeme, és hogy milyen sokáig és kedvesen szagolgatjuk egymást. Szégyellem bevallani, de néha gyakrabban gondoltam

rá, mint a gazdira. Amint felébredtem, azonnal rohantam a barátnőmhöz, és aztán egy tapodtat sem tágítva egész nap mellette voltam. Nem tudtam magamnak parancsolni – Juli felől olyan édes illat szállt, hogy forogni kezdett körülöttem a világ, és az egész testem beleremegett. S akkor úgy elfogott az izgalom, hogy alig emlékeztem valamire, csak arra, hogy két lábammal erősen átfogtam őt hátulról, és azt tettem, amit a gazdi sohasem engedett meg nekem. Azelőtt, ha ilyen szagot éreztem valahol, és kész voltam akár a világ végére is elmenni utána, a gazdi szigorúan magához parancsolt, szorosra fogta a pórázt, és szinte húzott az ellenkező irányba. Sehogy sem tudtam megérteni, hogy miért olyan kegyetlen hozzám. Julival viszont minden olyan egyszerű volt.

Ám egy bizonyos idő elteltével Juli hirtelen megváltozott. Amikor megéreztem ugyanazt az illatot, de már nem olyan erősen, és megpróbáltam közeledni hozzá, Juli rögtön a hátsó lábaira ült, és vicsorított. Miért? ... Mi történt? Mivel bántottam meg? ... Nem értettem, és megsértődve félrehúzódtam, és csak járkáltam körülötte. Nekem semmit sem mondott, csak morgott és kimutatta a foga fehérét, ha közeledni mertem feléje.

Aztán ez az illat egyszer csak eltűnt valahová, és Juli ismét barátságos lett, és épp oly kedvesen játszott velem, mint azelőtt. S érdekes, nekem jólesett, hogy csak így játszhatok vele, mintha semmi sem történt volna közöttünk, és már nem is akartam vele azt tenni, ami nem is olyan rég még olyan lélegzetelállító nagy gyönyörűséget szerzett nekem.

Egy ideig minden úgy ment, mint azelőtt, de nagyon elcsodálkoztam, amikor észrevettem, hogy Juli hasa épp olyan nagyra kezd nőni, mint a gazdi feleségéé. Csak nem fog a világra jönni még egy Szasenyka?! Lehetetlen! ... Hogy őszinte legyek, halálra ijedtem. Mert ha Julinak Szasenykája lesz, akkor minden elveszett. Állandó rettegésben éltem. De Juli, úgy tűnt, egy cseppet sem izgult. Úgy szaladgált borzalmas hasával, mintha mi sem történt volna, és jókedvűen nézett rám.

Szerettem volna elmesélni a bánatomat a gazdinak, de féltem, hogy akkor visszavisz arra a helyre, ahol a beteg kutyákat szokták elaltatni, és ezért inkább hallgattam. Türelmesen vártam, hogy jöjjön, aminek jönnie kell, és figyeltem. Tudni akartam, hogy mozog-e valami Juli hasában vagy sem.

És bekövetkezett. A biztonsági őr leterítette a szoba sarkában egy régi bundát Julinak, és ő ijedt tekintettel feküdt, és nézett rá. „Ne félj, ne félj, hisz nem először csinálod” – mondta neki az őr, megvakarta a füle tövét, és kiment. Engem is kikergetett, és becsukta az ajtót.

Egész nap csak ültem az ajtó előtt, és megpróbáltam a Szasenyka szagát megérezni. De a benti szagok egészen mások voltak, és hallani sem hallottam semmit. Az őr többször is bement Julihoz, mondott neki egy-két bátorító szót, s aztán megint elment, és én kezdtem aggódni miatta. Úgy gondoltam, biztos nagyon beteg lett, és nekem kell őt megmenteni. Kétségbeesetten kapartam az ajtót, és hívtam Julit, de ő nem válaszolt.

Nem tudom, hogy éltem túl ezt a napot. Szerettem volna Julival együtt meghalni. De este váratlanul kijött a szobából, élt, és semmi baja sem volt. A nagy hasa is eltűnt, de a szeme fáradt volt. Odamentem hozzá, az oldalához dörgölöztem, de ő csak gyengén megcsóválta a farkát, és ásított. Ettől nagyon jól éreztem magam. Szerettem volna tetőtől talpig, azaz az orrától a farkáig végignyalni, csak azért, mert élt és nincs semmiféle Szasenykája, és köztünk megint minden úgy lesz, mint azelőtt.

Amint a szoba kiürült, bement az őr, tett, vett ott valamit néhány percig, aztán kijött, és egy zsákfésleség volt a kezében. A zsák mintha gyengén vinnyogott volna, és mintha

mozgott is volna benne valami. Juli meghallotta, hegyezni kezdte a fülét, odaugrott az órhöz, és elképzeltetetlen dolgokat művelt: panaszosan vinnogott, hangosan uगतott, és mancsával megpróbálta elérni a zsákokat. Az ór rászólt, elkapta az örvénél, visszavitte a szobába, majd rácsukta az ajtót. Aztán a zsákokat elvitte valahová a ház mögé, és a vinyogás hamarosan megszűnt.

El sem tudom mondani, hogy viselkedett Juli ezután! Összevissza rohángált az udvaron, mint egy őrült, szagolgatta a levegőt, nyüszített, kaparta a földet a szobában, ahol korábban a bunda volt, nem evett, nem játszott, s úgy nézett az órre, mintha az valami nagy bűnt követett volna el vele szemben. Igyekeztem megnyugtatni, amennyire csak tudtam. Kész voltam bármit megtenni az én Julimért, de nem tudtam megérteni, mi az, ami aggasztja. Egész nap a nyomában voltam, és segítettem neki keresni valamit, ami már nem létezett. Hogy tudtam volna neki elmagyarázni, hogy a múltat már nem lehet megtalálni, mert az egyszer s mindenkorra eltűnt. ... Úgysem hitt volna nekem.

De lassan, lassan mégiscsak megnyugodott, és kezdtünk újból úgy élni, mint azelőtt.

Elmúlt néhány év, és mindent megszoktam: a sétákat, melyeket Julival szoktam tenni, azokat a ritka örömteli pillanatokot, amikor a gazdival együtt lehetek, és a saját csendes bánatomat, mely az idő múltával egészen elviselhetővé vált. Most már nem szoktam idegeskedni minden apróság miatt, és Julinak is mind kevesebbet beszélek az előző életemről. Most már nagyon ritkán szoktunk játszani, és inkább csak egymáshoz simulva fekszünk a napon, és nem gondolunk semmire. S aztán, ha már jó melegünk van, elalszunk.

(Ortutay Péter fordításai)

Borisz Jevszejev

Borisz Tyimofejevics Jevszejev orosz költő, elbeszélő és regényíró különleges helyet foglal el a mai orosz irodalomban: a lét metafizikai titkát kutató, szimbólumokban, allegóriákban, korespondenciákban gazdag, s ugyanakkor a mai orosz életvilág minden ellentmondását is már-már naturalista módon föltáró, az orosz lelkiséget, sőt kiválasztottság-érzést kegyetlen önostorozással vegyítő műveivel, a nyelv minden lehetőségét kiaknázó, ornamentális stílusával az orosz „ezüstkör” – Remizov, Szologub, Brjusov, Andrejev, Pilnyak – legkiválóbb örökösének mondható.

1951-ben született Herszonban; 1970-ben végezte el az ottani zenei szakiskolát, 1974-ben pedig a Gnyeszinih zenei akadémiát – gyerekkorától kezdve hegedül, s zenei érdeklődése irodalmi munkásságában is jól érzékelhető. Egyik főműve, a Regényke című írása részben a hetvenes évek orosz zenei életéről, részben az akkori ellenzéki mozgalomról (Szolzsenyicinről, Rosztopovicsról, Viszockijról) szól. 1974-ben nyilvánosan fellépett Szolzsenyicin védelmében, s a hivatalos szervek ettől kezdve megakadályozták írásainak megjelenését. 1978-ban szamizdatban jelent meg korai műveinek kétkötetes kiadása, melynek hatására Pavel Bászinszkij, az egyik legnevesebb orosz kritikus „klasszikus igazságkeresőnek” nevezte. A kommunizmus bukása óta egy-két évente jelennek meg regényei, elbeszélés- és verseskötetei.

A Hronyikjor könyvkiadó főszerkesztője, s a magyar irodalom kiváló fordítójával, Tatyjana Voronkinával együttműködve rendszeresen jelentet meg magyar műveket is, így az elmúlt években például Illyés Gyula 1934 című naplóját és Örkény István Lágerek népe című könyvét.

Kutyahatalom

Mint a kutyák

„Mint a kutyák! Ebfajzatok... Még hogy emberek. Ezek? Ahogy úznak, hajszoznak! Ahogy hörögnek! Ahogy az égnek fordítják a pofájukat! Mintha csak a holdra acsarognának!”

Nehéz volt felfelé kaptatni a domboldalon és közben suttozni. De a nagy, hurkás testű férfi a kékesszürke, kigombolt kabátban, lapos sapkában és olyan arccal, hogy hátulról is látni lehetett lelógó, lötytedt pofáját, egyre csak suttogott magában. Lehet, hogy így próbálta nyugtatni magát, lehet, hogy szokása volt – az élet nehéz pillanataiban jelentkező szóinkontinencia.

A kocsiját a lötytedt arcú az országúton hagyta. Pofáját az árokba fúrva, farát a forgalomnak meresztve állt ott, elállva az út felét. A menekülő ember kétszer is visszanezett a domboldalról, és szeretett volna harmadszor is visszanezni: sajnálta a kocsiját!

De lent, az úton, a sáros dzsip mellett már ott szaladgáltak hárman vagy négyen az üldözői közül. Harmadszorra visszanezni már nem volt ideje.

Bozót szaggatta a kabátja szárnyát, száraz dudva szurkálta meztelen bokáját, de a lötytedt arcú csak feljutott a dombtetőre, és zihálva bevette magát a füledt, sűrű fenyőerdőbe. Továbbra is átkozta az embereket, egyszerű és mocskos szavakkal szidta őket, amíg váratlanul ki nem ért a lejtőhöz a domb túlsó oldalán. Itt a lötytedt arcú egy pillanatra megdermedt: így dermed meg az asztal peremén a sötétszürke higanygömb. Előtte és alatta egy kis rét zöldellt és sárgállott. A réten túl újabb, lépcsőzetesen növényes, sűrű, hatalmas erdő. Az erdő pereménél víz acélszürke háromszöge csillogott.

A lötytedt arcú hátrasandított, de egyelőre nem látta az üldözőit.

„A kocsinál baszkolódnak. Azt hiszik, átültem egy másikba!”

A lötytedt arcú kicsit megkönnyebbült, lefújta a verejtéket felső ajkáról, felnézett. Fent, a szemetes őszi égen halványan siklott az áttetsző reggeli hold.

Elszakította szemét a holdról, előre és lefelé kezdett nézni. Hirtelen hatalmas, vörös folt mozdult a réten, a víz mellett – mint lobogó tűz.

A falkájuk

A falkájuk tüzesen szikrázott futtában. És valóban szörnyű, házacskák és bokrok közt rohanó sztyeppi tűznek tűnt a falka futása.

A falkában természetesen voltak szürkés és feketés kutyák is. De a rohanó kutyák egyetlen tüzes-rőt színben olvadtak össze.

A lötytedt arcú, ahogy meglátta a kutyákat, először nem is fogta fel, hogy mit lát. S amikor felfogta (kellott hozzá néhány másodperc), egész teste megrándult, és bújtt vissza a sűrűbe azon nyomban.

Visszafelé azonban nem mehetett: már hallotta az ágak ropogását, a még távoli kiabálást... És a lötytedt arcú lesni kezdte a falkát az ágak között. Most úgy érezte, mintha csak vidáman futnának körbe egy cirkuszi porondon. Majd hirtelen az egész falka egyetlen szertelen-vidám házi kutyának tetszett!

A lötyedt arcú embert Ganejevnek hívták. „Kutyás” ember volt, ezért úgy döntött: leereszkedik a rétre, a kutyákhoz! „Elfutnak mellettem. Mennek, ahová indultak... A kutyák megérik, hogyan viszonyul hozzájuk az ember. Legvégső esetben – Ganejev balra pillantott, ahol valami tölcser mellett, a lejtő aljában egy sűrű és még zöld nyárfa állt – felmászok egy fára előlük.”

Az emberek most rosszabbnak tűntek neki a kutyáknál. És rosszabbak is! Már öt óra-ja üldözték Ganejevet városokon és falvakon keresztül, terelve őt az elkerülhetetlen, gyötrelmes halál felé.

„Az emberek az igazi kutyák. És a kutyák emberek. Jobbak, jobbak az embereknél!” Egyszer Moszkvában, zenészek társaságában mondta ezt neki valaki. És akkor is, most is mennyire igaznak érezte: a lelkéből szólt!

Ganejev fülelt, hallotta az ágak ropogását, a már majdnem kivehető beszélgetést, káromkodást, és elindult lefelé a lejtőn, a kutyákhoz...

Akik a háta mögött jöttek

Akik Ganejev háta mögött jöttek, hirtelen vad visítást hallottak, fogak csattogtatását és dermesztő, mélyből jövő üvöltést (ami különösen félelmetes attól, hogy nem eresztik ki teljesen a pofájukból).

– Állj! – mordult fel a fekete sporttáskát cipelő főnök. A táskából géppisztoly tusa meredezett.

– Állj! Kutyák vannak ott. Elszaporodtak, a kurva anyjukat. Huh! Na, Röfinek most nélkülünk is kampec. Talán jobb is így... Azért meg kéne nézni, mi van ott. Hé, kölyök! Menj, nézd meg!

Egyre hangosabb lett a visítás és morgás, mint dugóhúzó fúrta bele magát lentről a fenyvesbe. S hirtelen csend lett: se visítás, se vicsorgás többé.

A legalacsonyabb, leglustább a négy üldöző közül összehúzta magát, és félve ment a lejtő széléhez. Három-négy perc múlva visszajött, ferdén mosolygott, és rángott az arca.

– Széttépték Röfit, csak úgy röpködtek a húscsapatok! Lehetnek vagy kétszázan! Húzzunk innen, testvérek!

– Szóval röpködtek?

– Ja.

Julka, Citrom, Rigai, Röfi és a kölyök – a még becenevet nem szerzett kezdő tolvaj –, akik nemrég még együtt járták az élet útját, hirtelen létezőkre és nem létezőkre, élőkre és holtakra váltak szét. Esztelen gyorsasággal sodródtak más-más irányba, más világba, más földekhez és holdakhoz...

A tűzszínű kutya

Igazán vörös, igazán tűzszínű kutya csak egy volt a falkában. Valamikor régen az emberek ezt a nevet is adták neki: „Tűz”. Sok kutya annak is érezte: agyaras tűznek, bűntető tűznek, perzselő tűznek.

A kövér, de nem megroskadt, még nem vénségszagú embert, aki semmilyen, a kutyák számára veszélyes fertőzést nem hordozott, Tűz, ahogy vezérhez illik, elsőként

látta meg. Néhány pillanattal később meglátta az embert az egész farka. Először az előőr – tíz felderítő kutya, akiknek az volt a feladatuk, hogy kiszagolják a prédát. Aztán a harcosok – ők sokkal többen voltak, talán harmincan, talán negyvenen, az ő feladatuk volt a bekerítés és a támadás. Aztán meglátta az embert a többi kutya is, nekik az volt dolguk, hogy az osztozkodást intézzék, s közben védjék a zsákmányt társaiktól, a vér szagától félig megveszett kutyáktól. És legvégül meglátta az embert a néhány szuka is meg a három-négy, már szépen megerősödött kölyök. A gyengéket és a haszontalanokat a farka nem tűrte meg magában. Utódokról nem gondoskodott. Mert nem letelepedett, családos életre verődtek össze, hanem szabad lakmározásra, szabad futkosásra.

Kétszázan persze nem voltak a kutyák. Lehetek úgy hetvenen vagy nyolcvan. De egy nyolcvan szájból álló farka számára is ugyan mi volt az ember, aki lecsúszott a domboldalon: csak egy szag, egy kis étvágygerjesztő. Elsőnek ezt Tűz értette meg. Figyelmeztetőn felmordult. Mindannyian meghallották a morgását: az egyéves kölyök is, a prédaelosztó kutyák is, a szukák is. A farka, amely már készült, hogy rávesse magát az emberre, megdermedt. Némelyik összecsatintotta fogát a pusztá levegőben, némelyik kurtán, csalódottan felnyüsített.

Tűz ekkor újból felmordult. Erre már az összes kutya – majd' valamennyien Tűz bundájának színe alapján választódtak ki – hátrálni kezdett, előreengedve a vezért. Így tettek mindig, amikor nem egyszerűen támadni, harapni, tépni kellett – amikor valamilyen döntést kellett hozni, vagy valamilyen döntést megváltoztatni.

Tűz előrelépett, és egy pillanatra megdermedt: valami ismerős rémlett neki az alacsony, homályos szemű, lelógó arcú, malacorrú emberben. S rögtön utána egy elfelejtett érzés foszlánya rázta meg a tűzszínű kutya belsejét. Úgy érezte: nem kell, nem szabad széttépni az embert, aki lejtött a dombról. Még szükség lehet rá! Hogy mire? Minek? – ezt Tűz nem értette azonnal. De az idő minden újabb csomócskájával (amely számára olyasmis volt, mint a legyek, és rugalmas légyiszökkenésekkel röpdösött érzékeny, fekete orra előtt) egyre világosabban megértette, hogy szüksége van erre a hosszú, kék kabátot és lapos, meleg sapkát viselő emberre. És ettől az emberek számára szokványos, de a kutyáknál különleges megérezéstől harmadszor is felmordult: most már teljes erőből.

Ezt a morgást a farka sohasem tudta elviselni: a marjuknál alacsonyabbra lógatva heges pofájukat, alázatosan csapdosva rongyos farkukkal, gyáván sunnyogtak hátra, a kis tó vagy inkább elhagyott mesterséges tó szabályos háromszögéhez.

A tűzszínű eb és az ember kettesben marad – négyszemközt.

Lusta nevetéssel

– Vagy menjünk oda, nézzük meg Röfi csontjait? – kérdezte lusta nevetéssel az, akit a lejtő széléhez küldtek, a kölyök.

– Mi az, megvesztél? Ilyen üvöltést a zóna mellett hallottam. A csontjait se találjuk meg! Nem ügyészség vagyunk, kölyök, vágod?

– Ja, persze, de azért jó lenne látni, mi lett a mocsadékkal!

– Elég! – állította le a kezdő tolvaj locsogását a főnök, akinek a sporttáskájában volt a géppisztolya. – Még el kell sülyeszteni a dzsipet.

Ülő ember

A lejtő lábánál, a földön ülő ember megmozdult. A falkára akart nézni, de nem tudott. „Ezek széttépnék, de legalább egy pillanat alatt vége lesz. Azok meg egy hónapig kínoznának. Így is, úgy is vége. Vége! Mindennek...”

Érezve élete elkerülhetetlen és gyalázatos végét, Ganejev-ember mégiscsak kinyitotta a szemét, hogy még egyszer utoljára megnézzze a falkát. Röfi-Ganejev eleven eszű, bátor ember volt, igaz, meglehetősen lusta és hanyag – de azért szeretett minden fontos dolgot maga intézni.

Kinyitotta a szemét, és azt látta: a falka sehol. Meg azt, hogy egyetlen, de hatalmas eb nézi őt figyelmesen. A koszos bundájú kutya aranyvörös volt és félelmetes. A pofája kaukázusi juhászkutyáéra hasonlított, kerek fülei viszont mintha más fajtáról árulkodtak volna: lehet, hogy orosz őrkutya vére volt benne. Erősen kiálló és enyhén ferde orráról biztosan meg lehetett állapítani, hogy keverék.

Ganejev-ember halkan felvinnogott, annyira megörült annak, hogy a kutya egyedül van. Egyetlen kutyával, még ha ilyen hatalmas is, mint ez a piszkosvörös, el tud bánni! Lassan megmozdította kezét, és a zsebéhez csúsztatta, hogy előkapja a gázpisztolyát.

Tűz megrándult, és valami különös, rekedtes hangú nyüzszítés tört elő belőle. Azonnal puha léptek hallatszottak, meg rekedt lihegés, és a tűz felderítőkutya felsorakozott Tűz mögött. Ganejev keze elerőtlenedve hullott a térdére. Tűz hátán mintha hullám futott volna végig, halk köhögéshez hasonló hangot adott ki, mire a felderítőkutya sompolyogva indultak vissza a falkába. Ganejev újból nyúlt volna a zsebéhez – mire Tűz azonnal újból jelt adott: a felderítők megálltak, megdermedtek, készen rávetni magukat az emberre – csábította őket a zsíros, piszkos teste, és dühítette őket a piszmogás: hogy ennyit kell várni a halálára.

– Hah! Dresszúra! Egy hülye kutya dresszíroz! – nevetett fel hirtelen hisztérikusan Ganejev, belefáradva elmúlt tolvajéveinek kutyaéletébe. És egy kis időre kikapcsolt: nem érzékelte, hogy mi történik körülötte.

Fenyegető kutyamorgásra ocsúdott.

Tűz megállt fölötte, borzolta szőrét. Ganejev feltápáskodott – az eb, elégedetten figyelve, ahogy az ember engedelmeskedik neki, felnyüzszített. Ganejev rohant volna vissza a homokos domboldalra – mire az eb újból fenyegetően felmordult. Ganejev visszafordult eredeti helyzetébe – Tűz erre helyeslően kilógatta piszkoslila, a szélein kicsit habos nyelvét. Ganejev tett egy lépést a háromszög alakú tó felé, mire a kutya a háta mögé futott, és busa fejével boldogan lökdöste az embert arrafelé. Ganejev megértette: a tóhoz kell mennie, a falkába.

A kutyák ideje

A kutyák ideje nem úgy múlik, ahogy az embereké. Ganejev ezt gyorsan megértette, mindössze néhány órával azután, ahogy a fenékén csúszva leért a lejtő aljára. Először a tóban lévő kis szigeten üldögélt, ahová Tűz beteretle. Két mogorva, végleg és örökre elvadult terrier őrizte. A terrierek sokkal butábbak voltak, mint Tűz, de szigorúan őrizték az embert. Még azt sem engedték neki, hogy az órájára pillantson, úgy elgémberedett

a teste, hogy lélegezni is alig tudott, és persze aludni sem: minden idegszála pattanásig feszült. Az egészben az volt a legörjítőbb, hogy éppen ő, aki gyerekkorától szerette a kutyaikat, barátainak és szolgálóinak tekintette őket, temérdek időt töltött együtt velük, most zsákmány lett számukra, és a legszörnyűbb ellenség, melynek képét és húsát szét kell szaggatni, marcangolni, széjjeldobálni a réten és pusztaságon, amíg csak egy foszlány is marad belőle.

Valamennyi idő múlva – két-három óra lehetett? – visszatért Tűz és vele még vagy tízen. Dühösen és láthatóan éhesen tértek vissza: nem lehetett érezni rajtuk, hogy valahol telefalták volna hússal a bendőjüket, és bárány vagy akár csak macska vérért lefetyeltek volna. Miután kifújták magukat, majd hajkurászták egy kicsit a tó partján a három szukát, a felderítők egy időre elnyugodtak. Lehet, hogy az ilyen „kutya-percek” nekik egy negyed napig vagy egy egész éjszakán át eltartottak. Ganejev ezt pontosan nem tudta megítélni, de valamiért így érezte.

Elkergetve a sötétbarna, bogáncsos bundájú terriereket, Tűz Ganejev lehajtott fejéhez dugta a pofáját, és összecsatintotta fogait a hajlott emberi nyak mellett. Olyan közel a bőréhez és a húsához, hogy az ember félelmében felpattant, és megdermedt a kutya előtt, mint akinek földbe gyökerezett a lába. Még egyszer, most már halkabban összecsatintva a fogait, Tűz enyhén oldalra hajtotta a fejét: a tótól az út felé. Tűz szembogarába pillantva, Ganejevet egy életre átjárta a hideg rémület: a kutya szemében homályos düh vagy emelyítő állati sóvárgás helyett tisztán látta a fenyegető és bölcs gúny szikráit.

Az este nem ér véget

Sehogy sem akart véget érni ugyanannak a meleg, csendes őszi napnak az estéje. A fehér, nappali hold rég eltűnt az égről. A duzzadt éjjeli hold még nem jelent meg.

Ganejev, testén sok hosszú karmolással, kis harapásnyommal és egy-két komolyabb harapással, az út mellett állt. Hétköznapi volt, szerda. Kelletlenül, hébe-hóba ment csak egy-egy kocsit Moszkva felé. Tíz vagy tizenöt harapás után Ganejev felfogta: fel kell emelnie a kezét, megállítania egy kocsit. Néhányszor már fel is emelte a kezét, de Tűz figyelmeztetőn felmordult, és Ganejev keze félnék gyíkként visszasurrant a kabát zsebébe.

Végül egy kék, ütött-kopott, alig vánszorgó Ford mikrobusz közeledett. Ganejev keze magától rándult felfelé. Ezúttal nem következett morgás, és az emberkutya sárfoltos karja vidáman integetett a fényszórók tüzeiben.

Ganejev azt gondolta: felemeli a kezét, a mikrobusz fékez, és bárhogy rontsanak rá a kutyaik, ha törik, ha szakad, akár menet közben is, beugrik a kocsiba.

Rosszul gondolta. Amint fékezni kezdett a mikrobusz, a Ganejev mögött megbújó Tűz fogaival elkapta a lábát a bokája fölött, és erősen tartotta hatalmas, nyálas pofájában. Az ember egész testét átjárta a csontjából szétáradó fájdalom. Ganejev megértette: Tűz könnyedén átharapja az inakat, és szétroppantja a csontot is, s a keze ettől még vadabul csapdosott a levegőben.

– Mit rángatózol? – kiáltott oda a sofőr, kidugva szakállát az ablakon.

– Ide, ide! Van itt egy elveszett kiskutya! Fajtiszta! – kiáltotta Ganejev, ami elsőre az eszébe jutott.

– Mi van? Miféle kutya?

A mikrobusz lefékezett, orrát majdhogynem belefúrta az aszfaltba, zökkent egyet és megállt. Azonnal ki is ugrott belőle egy fiú és egy lány. A lány rövid farmernadrágot viselt, korához nem illően kislányosat. Mindketten azonnal rágyújtottak, egyet-egyét szippantottak, és Ganejev csontja ekkor megroppant, a roppanás után vad üvöltés ütötte meg a fülét, szemhéja megremegett az ijedtségtől, lecsukódott, s utána, mint egy fém teásdoboz fedele, halkán koccanva, lecsapódott Ganejev eszmélete.

Másnap

Másnap először is megint az országúthoz mentek. De nem ugyanarra a helyre, máshová.

A jóllakott, elszemtelenedett harcosok, nemigen értve, hogy mi történik, Ganejev mögött ügettek, fel-felnyűsítve, amíg Tűz el nem rendezte őket, megmutatva, hogy hol a helyük.

Tűz most új módon igazította el Ganejevet: karmolásokkal és harapásokkal arra kényszerítette az embert, aki félelmében, reménytelenségében megadta magát a kutyáknak, hogy fekdjön hanyatt az úton, a leállósávon. Maga Tűz is lefeküdt mellé, az oldalára, kinyújtva lábait.

Négy magányos autó ijedten kikerülte az úton fekvő embert és kutyát. Az ötödik megállt. Az őrmesteri bajuszt és épp csak az alsó ajka és az álla között megbújó szakállkát viselő öreg a fekvő Ganejev fölé hajolt. Ganejev rémülten pillantott az öreg sárgásfoltos szemébe, és csaholó hangon, mint egy kutya, felüvöltött:

- Fuss! Üsd...

Tűz fel sem állva, fektéből vetette rá magát az öregre. A kocsiból kileső kamasz gyerekre pedig egyszerre több kutya is rárontott az út menti bozótból. Már rángatták az erdőbe az összeharapdált embereket, amikor Ganejev, maga után vonszolva átharapott, vérző jobb lábát, az üres kocsihoz ugrált.

Ganejev élni akart még

Ganejev szeretett volna még élni, ha csak néhány percig is, csak annyi időre, hogy örülten elszárguldjon a kocsival, itt hagyja ezt a borzalmas helyet, kiszabaduljon az utóbbi években szörnyen megokosodott kutyák hatalmából, és valahol, nem túl messze, édesen összelapuljon egy fán vagy egy zúgó betonoszlopon.

A világ minden csillogása, minden szépsége összeolvadt Ganejev számára a pusztulás felé rohanó autónak ebben az elképzelt repülésében.

Már megfogta a nyitott ajtót, amikor iszonyú fájdalmat érzett a bal fenekében. Felsíkított, szájából nyál fröccsent, keze elszakadt a kocsiajtótól, és az ember tompa csapódással az aszfaltra zuhant.

Tűz valóban tűz

Tűz, a kutya valóban tűznek érezte magát. Ismerte saját nevét, ismerte ezt a kulcsot, amivel az emberek kinyitották a belsejét távoli házikutya-őrzőkutya életében. Valami módon azt is megértette, hogy mit jelent a „Tűz” szó. És ezért, ha villámcsapástól felgyulladt fát vagy lángoló falusi istállót látott, nem menekült a tüztől, épp ellenkezőleg: odament

hozzá, minél közelebről akarta érezni. Néha a tűz leégette az orrán lévő szőrszálakat, kicsit megborzosolta és megperzselte a hosszú szőr bolyhait a pofáján. Ahogy megérezte az égett szagot, Tűz hátrálni kezdett, de kellenlenül, épp csak annyira, amennyire muszáj volt.

Máskor pedig, ha nem voltak lángok, amiket bámulhatott, Tűz a fűben hempergett. A futás és hempergés segített neki, hogy elgondolkozzék a törtéteken, hogy már-már igazi gondolatokat találjon a fejében. És gondolkozni (már amennyire ezt annak lehetett nevezni) mindig az embereken gondolkozott. Tűzben nem volt olyan gyűlölet a kétlábúak iránt, mint szinte valamennyi kidobott vagy elkergetett kutyában. Ellenkezőleg: együttérzéssel, érdeklődve figyelte az embereket. És sok érdekeset fedezett fel bennük.

Tűz észrevette: az emberek, akárcsak a kutyák, különböző fajtákra oszlanak. És látott fekete, sárga és fehér bőrű embereket, akik mind ugyanahhoz a fajtához tartoztak. De látott olyan fehéreket, akik egészen más fajtához tartoztak, bár ők maguk ezt nem is gyanították. Tudta Tűz azt is, hogy sok embernek van a belsejében egy áttetsző, eleven felhőcske, amely hasonlít magára az emberre, igaz, vér, csontok, szőrzet nélkül. Ez a felhőcske – amely nem párából van ugyan, de nem is igazi testből – valahol az emberi szív és torok között bújik meg, közelebb a torokhoz. A felhőcske irányította az embereket, az hajtotta őket óltól ólig, harapástól harapásig, evéstől evésig. A saját belsejében Tűz nem érzett ilyen felhőcskét. De akadtak emberek is, akiknek nem volt! És ezért az ilyen emberek borzalmasabbak voltak a veszett rókánál! Az ilyen emberektől – akiknek nincs lüktető felhőcskéjük – tanulta Tűz a ravaszságot, az aljasságot. A hétköznapi házőrző kutya arra nem képes: durva aljasságot nem tud elkövetni. Nem képes rá a farkas és a róka sem. Igazi fondorlatot csak az emberek által jól kitanított városi szobakutya tud kitalálni. Már persze, ha nem lustult el teljesen, ha nem zsirosodott el az agya az emberi koszton. Nincs olyan kutya – hacsak nem vészett –, amelyik képes rá, hogy a gazdája kezét nyalja, aztán rögtön meg is harapja. De Tűz képes volt rá! A gazdájától tanulta, aki Moszkvában lakott, egy csendes utcácskában. Tűz gazdája, akinek eleinte volt lüktető felhőcskéje a torka alatt, de aztán valahol elveszítette, így játszott Tűzzel: odahívja, megsimogatja, megpusztilja az orrát, és aztán (amikor a kutya, elernyedve, lecsukva a szemét, elterült a szőnyegen) váratlanul fejbe verte egy kemény, épp csak meghajló gumibottal. Ezekről az ütésektől valami elmozdult Tűz agyában. És most, emlékezve azokra az ütésekre, egész kutyatestében megremegett, és még erősebben mart bele Ganejev lábába...

Az újabb reggel

Az újabb reggel különösen nehéz volt. A harapások és a mély karmolások most kezdtek igazán fájni. Ganejev-ember belázasodott. Ganejev-kutyát, Ganejev-gazembert, aki hat ember halálában volt bűnös, közben bénító merevgörcs űzte egy keskeny, hideg kőkamrába. Emberi veszetség borította vérbe Ganejev szemét – egyáltalán nem a kutyák veszetsége volt ez!

A harmadik nap reggelén Ganejev hirtelen rájött: ha csak egy időre is, kibújhat az embervadászat alól! Kihasználva, hogy Tűz valahová elszaladt, Ganejev, próbálva kerülni az őt őrző terrierek tekintetét, úgy ahogy volt, ülve a legközelebbi fa felé kezdett araszolni, majd négy ugrással sikerült elérnie a törzsét, és pillanatok alatt fent is volt a juharka sűrű ágai közt. Még zöldellt a lombja, nem hullatta a leveleit.

Elhelyezkedve az ágakon, Ganejev végre elaludt, most először azóta, hogy Tűz a kutyafalkába kényszerítette. Elviselhetetlen kutyaszag ébresztette fel, amely, mint valami undok víz, egyenesen az orrlyukaiba ömlött: mellső mancsával levelekbe, ágakra kapaszkodva, kinyújtva nyelvét a nagy koncentrációtól, vidáman-szaporán szuszogott Ganejev arcába ugyanaz a tűzszínű kutya.

Ganejev nem hitt a szemének: soha életében nem hallott még olyat, hogy kutya fára mászna. De mindent megértett, amikor lepillantott. Nyolc vagy kilenc kutya, egymásra állva, bizarr háromoldalú piramist alkotott, arra kapaszkodva mászott fel a fára a koszos bundájú kutya.

Tűz gyorsan lekergette Ganejevet az őszi jávorfa megsárgult lombjáról. Talán bosszúból azért, mert Ganejev engedély nélkül mászott fel a fára, talán valami másért, de Tűz aztán tovább kergette az embert maga előtt valahová az erdőn túlra, a mezőre.

A távolban épületek tűntek fel, nagy, széles ? alakban. Vízben úszkáló szárnyasok zsinatolása hallatszott, enyhe ganészag úszott a levegőben, tehének bőgték. „Állatfarm? – kérdezte magában Ganejev, akit Tűz hasra parancsolt. – Állatfarm, a kurva anyját...”

Ganejev sokáig úgy tett, mintha nem értené, mit akar tőle a vértől bűzlő kutya. Tűz, újból a földre parancsolva az embert, azt akarta, hogy Ganejev menjen oda az emberekhez, követelje, hogy nyissák ki a magas vaskaput, és egy kis időre hagyják is nyitva...

– Nem megyek! – üvöltötte Ganejev-ember. – Falj fel, te mocsok, falj fel, te rühes kutya! Tessék, itt vagyok – harapj, harapj!

Ganejev a hátára fordult, széttépte lemoshatatlan mocsokkal és kutyazsírral lepett inge gallérját. Édesen elterült, és kilógatta, pontosan úgy, mint a kutya, három nap alatt keményre, rugalmatlanná vált nyelvét.

A nyelvével, azzal is, ami a szájában volt, meg azzal is, amin az ember beszél, különben is furcsa dolog történt. Nem mintha már nem tudta volna kimondani az orosz szavakat. Nem, egyszerűen Ganejev morgó orosz szavaiban hirtelen kezdtek felbukkanni valami egészen más nyelv kis szigetei. Ez a nyelv hol újnak tűnt Ganejev számára, hol éppen hogy nagyon ősinek. Ganejev, aki soha nem kedvelte a tolvajnyelvet, és mérnök-arisztokrata származásából következően megvetette a tolvajokat, itt, a kutyákkal mégis „tolvajnyelven hadovált”. És a kutyák ezt az átkozott tolvajnyelvet valamiért jobban értették, mint az orosz! A kis szukák is kedvesebben reagáltak, ha így szólt hozzájuk. De lehet, hogy egyáltalán nem is tolvajnyelv volt ez! Hanem a tolvaj emberek és a tolvaj kutyák valami ősi, közös nyelve: az árulók nyelve, saját fajtájuk meggyalázóinak nyelve.

– Faszomba! Köcsög! Kinyírlak, benga állat! Csicska! – üvöltözte értelmetlenül a hátán fekvő Ganejev.

Tűz ráugrott a fekvő emberre, a képéhez nyomta a pofáját. Felkészülve a borzalmas halálra, Ganejev-kutya összeszorította a szemét. De hirtelen azt érezte: Tűz finoman, lágyan megnyalja az arcát! Aztán még. És még...

– Hé... cimbi... én... – dadogta Ganejev. – Miva, gecó? A faszikat nem hamham, ugye? Nem nyírod ki őket? Ugye nem?

Tűz balra, majd jobbra fordította a pofáját.

– Tutkó nem? Csak a disznókat hamham, ugye? Csak a röfröf...

Tűz komolyan bölintott, és halkán ugatott hozzá.

– Akkor fasza... Akkor nem genyaság, ha megcsinálok... Akkor megyek, frankón... Kajakra...

Tíz perccel később Ganejev-kutya, miután megrázta magát és az öt ujjával megfésülte a haját, a vállával, könyökével, fejével bedörömbölt a vasajtón. Valami kazah vagy talán baskír nyitotta ki, és szóltanul beengedte az embert. A baskír egy ronggyal megtörölte gépzsíros kezét, és mosolygott. De nem felejtette el behajtani a kaput Ganejev mögött.

- Mi van, tán eltévedtél? - kérdezte a baskír kedvesen.

- Aha. Meg itt vannak... a... kutyuskáim. Enni akarnak. Adj nekik!

- Etesd meg a vendéget! Aztán a kutyákat - kiáltotta csengő hangon a baskír valahova fölfelé, a kőház emeletére, ahova meredek lépcső vezetett.

- Hol vannak a kutyusai? - kérdezte egy jó alakú, nem baskír, hanem szláv, kemény testű, fehér bőrű nő, aki szinte azonnal jött is le a lépcsőn az emeletről.

Ganejev-kutya némán megrántotta a fejét a kapu irányába.

Tűz berepült

Tűz repült be elsőnek a farm kapuján. Fejével ledöntötte a sudár háziasszonyt, aztán a baskírt is, aki már indult be a házba, és megfordult a morgásra, visításra.

Tűz először valóban a disznókhöz vezette a kutyákat. Csakhogy azok jól el voltak zárva: mozdíthatatlan vasrácsok választották el a disznókat az emberektől is, a hívatlan kutyáktól is. És akkor a kutyák rárontottak a farm lakóira, az emberekre, akik nem tudtak időben elbújni házaikban.

A disznók meg hízelgően-biztatóan rőfögtek a rácsok mögött.

Kutyahatalom

Senkinek a hatalma a földön nem örömteli! És senkinek a hatalma nem igazságos, kivéve e föld Teremtőjének hatalmát. Rút az ember hatalma ember fölött, rút a felül lévők hatalma az alul lévők fölött, de még rosszabb, ha az alul lévők kerülnek hatalomra a náluk különbekkel szemben. De mindennél rosszabb az állat hatalma az ember fölött! Legyen az akár csak a szobakutya hatalma, mely kiköveteli a szeretetet és az ételt az egyedüllettől elvaduló és a rokonait titokban gyűlölő embertől; legyen az az őrkutya hatalma a zónában vagy az uzsorás-kutya hatalma, mely a hússal együtt harapja ki a kamatokat a koldus, vérszegény emberi testekből.

A kutyák hatalma néha az örületbe kergette Ganejevet, néha meg, épp ellenkezőleg, valami vinnyogó kutyaboldogsággal töltötte el.

Nem sok híja volt, hogy a farmon Ganejevet is megöljék a kutyák. Maga Tűz szabadított ki a harcosok közül. És ő vonzolta el az összemarcangolt, saját véreben úszó Ganejevet a rejtkehelyre, az erdőbe. Két napon át nyalogatta a kutya az ember sebeit. Három napon át öntözte csípős fertőtlenítő nyálával az ember tépett, szagatott húsát. Négy napon át húsította fekete, hideg orrával Ganejev lángoló ajkát, szemhéját. És a borzalmas sebek az arcán, a kezén és egy, a legmélyebb, a vállán, csodák csodája, kezdtek összehúzódni, behegedni.

Tűz halkan-bűntudatosan nézett Ganejev szemébe, de egyben szigorúan is, mint egy rendőrfőnök, vagy mint valami munkafelügyelő. Hogy pontosan mivel érte ezt el Tűz, azt Ganejev nem értette, de a kutya tisztán emberi viselkedése halálos félelemmel töltötte el - rosszabb volt, mint a tolvajoké.

A hetedik napon Ganejev-ember, aki ezekben a napokban nem evett mást, csak néhány fagyott almát, és a felismerhetetlenségig sovány és sápadt lett, úgy döntött, hogy megteszi, amit talán már rég meg kellett volna tennie: eldöntötte, hogy visszamegy – a *bandába*.

Furcsa, de amint ezt eldöntötte magában, megváltozott a belső beszéde (meg a külső is): kezdtek eltűnni belőle az olyan szavak, mint a „csicska” meg a „fasza”, és előbukkantak mások, amiket a hat nap alatt elfelejtett, meg mindenféle ritka szavak is. Ganejev-embernek, aki kényszerből került a bandába, előtte építőmérnök volt, váratlan gondolatok születtek az agyában. Egyfelől, gondolta például, a kutyák hatalma most erősebb, sőt jobb is, mint az embereké: minden egyszerű, minden jól szervezett, mindenhol rend van, még ha kutyarend is. Másfelől, honnan jött ez a hatalom? Hát az emberektől. És ennek ellenére még egyetlen állatvédő szervezet sem indított pert az emberi nem mint a kutyák megrontója ellen! Pedig ő volt, az ember, aki valamikor az ősidőkben magához csábította a kutyát, most meg százával, ezrével dobja ki őket az utcára. Így megy ez legálábbis Moszkva környékén, Moszkvában meg általában Oroszországban...

Közben Tűz, aki néhány napon át Ganejev sebeit nyalogatta, és most örült, hogy nem halt meg az ember, s ezért készen áll az újabb vadászatokra, egyszer csak eltűnt. És Ganejev elszánta magát. A buta terriereknek természetesen fogalmuk sem volt róla, hogy mi az a rádiótelefon. Ganejev már háromszor közelített engedetlen ujjai a zsebéhez. Az egyik terrier egyszer lustán ráugatott, de rögtön keresni kezdte szemével a vörös-fehér szukát, amelyik megvillant a bokrok között.

Ganejev nehézkesen mozgatta ujját a gombokon, s közben csodálkozva észlelte, hogy az ismerős számok között valami régi, furcsán eltávolodott gondolatok villannak fel. Ismerős hang válaszolt, és Ganejev félrenyelte a sok nyálat, köhögött.

- Citrom, te vagy? Én vagyok, Röfi...

- Az anyád! Nem semmi! Hát téged nem faltak fel a kutyusok?

- Citrom! Mondd meg a bandának! Megadom a pénzt. Csak jöjjenek ide. Majd irányítom őket, hogy merre.

- Szörnyű halál vár rád, cimbora.

- Tudom. De így... nem élhetek tovább.

- És hol vagy, cimbora?

- Itt. Nem messze. Van egy falu Hotykov mellett. Kraszko. Hallottál róla? Tőle északra erdő. Ebben az erdőben tartanak fogva. És nem hagynak meghalni.

- De hát kik tartanak fogva?

- A kutyák. Csalinak használnak! Mint egy kacsát! Úgy vadásznak. Helikopterrel gyertek! Egy egész szakasz kell hozzá, hogy szétkeresse őket. A vezérük olyan okos, mint egy ember!

- Megmondom, cimbora, megmondom. Ne halj meg egyelőre. Abban majd mi segítünk.

Meghallva a motorok zaját, mely keresztülsörtetett az erdőn, a falka nyugtalankodni kezdett. Tűz felugrott, egy percig csak állt meredten, aztán valamiért berohant az erdő mélyére. Majd visszajött, riadóztatta a felderítőkutyákat – indulás a motorok ellen. Ő maga, Ganejev lábikráját és fenekét harapdálva, elindult az emberrel valahová északkelet felé.

Ganejev-kutya futott és kiabált:

- Lőj, Citrom, lőj! Lőjétek, cimborák, öljétek őket!

De nemsoká elkanyarodott a motorok zúgása. Ganejev-kutya a falka közepén futott, és hallgatta a távolodó motorzúgást. S ahogy így hallgatta az erdő zajait, úgy érezte, hogy kívülről látja magát is meg az alacsony bozóttűzhöz hasonlóan lobogó falkát is.

A gonosz, dühödt, fogait csattogtató tűzfelhő farokcsapdosva, szőrét hullatva száguldott el Kraszko mellett. Aztán még valamilyen hevenyészett falucska tűnt el mögöttük, felviláglant egy kis templom hagymakupolája a platinafehér kereszttel. Ganejev nem értette a futásnak – vagyis a kutyaéletnek – az értelmét, de tisztán érezte lábikráiban és a csigolyáiban, és ez úzte-hajtotta Ganejev-kutyát: s vicsorgott közben – gyorsabban, gyérünk, tovább!

Hirtelen Ganejev-ember, lefékezve a mellében vágató szívét, élesen megállt. A motorokat már alig lehetett hallani. Ganejev leült a földre, megálltak a kutyák is, körötte nyüzsögtek, elégedetlenül vinnyogtak. Tűz odalépett elé. Minden kutyafigyelmével nézett Ganejev szemébe. És Ganejev váratlanul megnyalta a vezér borzas pofáját. És aztán nyalta, nyalta... Míg nyalta, csókolta a kutyát, ráncos szemhéját a szemére eresztette. És ugyanabban a pillanatban újra felzúgtak a motorok a távolban. Ganejev úgy érezte: katonai kétélűek jönnek, hogy megmentsék. Szétáradt benne az öröm, és nagy levegőt véve, Tűz orrát is megnyalogatta.

De a láthatatlan kétélűek megint elkanyarodtak valamerre, a zúgás halkult, elvékonyodott, majdnem elhalt. És a kutya iránti szerelemnek vége lett, jött a kétségbeesés. És kétségbeesésében, hogy folytatódni fog ez az embertelen élet, Ganejev minden erejével beleharapott a kutya fekete orrába. Teljesen átharapta az elernyedttűz orrát, és nyelte a kutya vért, amíg a vezér, panaszosan nyüszítve, az oldalára nem dőlt.

A vereségtől döbbsen a falka elnémult. De Ganejevnek már nem volt ereje, hogy megölje az oldalán elkúszó kutyát. Közben a motorok zúgása teljesen elhallgatott. Ganejevnek mégis úgy tűnt: a kutyahatalom, a kutyák hatalma az emberek fölött, mely átalakította a vörös szőrű ebek természetét, lassan véget ér!

A vad örömtől, mely már nem kutyaöröm volt, hanem emberi öröm, felnyüszített, megértve, hogy ha most nem cselekszik, minden helyreáll (Tűz orrát begyógyítják! Megerősödik! Újból az emberek ellen vezeti a kutyákat! A farmokra!) – s Ganejev nyomogatni kezdte a gombokat rádiótelefonján.

Míg ő beütötte a számot, a kutyák elbizonytalanodva reszkettek, sőt csóválni kezdték a farkukat.

– Itt vagyok, hé! Északnyugat felé gyertek, az anyátok istenit! – üvöltötte Ganejev a telefonba.

Egy vagy talán két perc telt el, s aztán a motorok zúgása két éles háromszöggé változott az erdőbe, Ganejev és az öt körülvevő kutyák fülébe, majd eldőrdült az első lövés – még csak vaktában, célzás nélkül.

A vesztét érző falka vad, sóvár üvöltése keserűen és ragacsosan – mint fekete epe a hashártyán – szétfolyt a hotykovi erdőben. Ettől az üvöltéstől észrevétlenül elvált és az ég felé repült a kékes, semmiben sem vétkes, a lelket és szellemet megelőző lehelet. De a Moszkva környéki erdőkben eltévedt kutyáknak ez a gyenge-értetlen lehelete is hirtelen elnémult, eltűnt, és a kutyák fölbőszült teste egy pillanatra mozdulatlaná dermedt.

A kutyák hatalma megrendült.

(M. Nagy Miklós fordítása)

Barcsa Dániel
Brüniszkáld

(A 134. számban megkezdett beszély 3. folytatása)

- Keresztények! Véreim! Kővár vidékének népe! S ti is, kik a távolabbi falvakból érkeztetek! - kezdte el beszédét az ácsolt emelvényre hágva az ifjú várúr. - Sokan ismeretek már. Henning Brüniszkáld gróf vagyok, ki a szebeni Hermann színe előtt tett szent esküvést, hogy a szász nemzetet megszabadítja a reá fenekedő két bestiától, a kővári haramiáktól, és a pogány zombori székeleyektől. S láthatjátok: alig múlt el egyetlen hét ama eskü óta, és az első veszedelemtől immár nem kell többé tartanotok. Ma jött el a napja annak, hogy tanúbizonyságotok alapján törvényt ülünk a kővári zsoldosok felett. Tehát, ha bárki közületek bármelyikükre tud valami terhelőt, azt ne hallgassa el, hanem bátran olvassa az elébetek állók fejére.

E szavakra felbolydult kővári piactéren összegyűlt népség. Éktelen vivátozás vette kezdetét, ám az ifjú gróf hamar meglegelte az ünneplést, és szigorú tekintettel, egyetlen kézmozdulattal csillapította le a fölzúdult tengert. S amikor csend lett, parancsára egyenként fölvezették mellé a megkötözött kezű rabokat. Volt közülük, aki kihívóan, dacosan nézett szembe vádlóival, de a legtöbbször megpróbálta lesunyini, elfordítani a fejét, hátha nem ismeri fel őket senki. Nem egyet végül magának Brüniszkáldnak kellett az üstökénél fogva megragadnia, s a gyáva martalóc orcáját a nép felé fordítva, vasmarokkal tartania.

A kővári várúr az ítéletre várókat - aszerint, hogy egy-egy zsoldost hányan s milyen bűnökkel vádoltak meg - három csoportba osztotta. A kisebb vétkeket megcsapatta, aztán hagyta, hadd iszkoljanak. A közönséges tolvajok jobbját ott helyben csapta le a szebeni hóhér. S végül a legelvetemültebbekre, az erőszakoskodókra és a gyilkosokra, bitó várt.

Mikor a halálra szántak hurokkal a nyakukban - a nép tetszésnyilvánításától kisérvé - éppen megkezdtek különös kötéltáncukat a magasban, szentori kiáltás hallatszott a piactér széléről.

Termetes lovas közeledett. Ahogy a tömeg zavartan utat engedett neki, egyre inkább nekibátorodott, s egyre hangosabban méltatlankodott. Az emelvény elé érve e szavakkal támadt Brüniszkáldra:

- Ki vagy te önkényeskedő ismeretlen? Honnan vetted a bátorságot, hogy foglyul ejtsd e vár katonáit, és a hóhér kezére add őket?

Brüniszkáld szótlánul, tetőtől talpig mérte végig a jövevényt. Tekintete olyan volt, akár a porban játszadozó gyermeké, ki a rög alól egy addig ismeretlen, ezerlábú férget lát előtekeredni. Így inkább csodálkozó kíváncsisággal, semmint undorral nézte a ritkás, rőt szakállat, a szederjes orrot, a puffedt, borostás arcot, a hiányos, fekete-sárga fogazatot, s a közel álló ravaszok szemeket.

A magányos lovast, mint annak előtte már sokakat, megtevesztette Brüniszkáld ártatlan ábrázata, és úgy érezte, addig kell ütnie a vasat, amíg meleg. Parancsoláshoz szokott hangon hosszasan, gyalázkodva követelődött, hogy a bitóról azonnal vágják le azokat, akikben még rúgkapált az élet.

– Csillapodj lovag! – szólalt meg végre a szelíd tekintetű. – Én Brüniszkáld gróf vagyok, ki a szász nemzet akaratóból immár Kővár urának mondhatja magát. S e tisztem jogosít fel arra, hogy ítéletet mondjak e vár latorrá lett katonái fölött, kik ahelyett, hogy védtelenek védői, istápjai lettek volna, loptak, raboltak, erőszakoskodtak és gyilkoltak... Ámde inkább te felelj uram, hogy ki vagy, ki fogadatlan prókátorként védelmébe veszed a védelmezhetetlent?

A nép felzúdult.

– Ó Konrád, a rőtszakállú gyilkos! ... A várnagy! ... Halál reá is! ... Ítélezz felette is, jó urunk!

– Valóban? Te voltál itt a várnagy?

– A kővári várnagy vagyok.

– Úgy. Akkor legfőképp neked kell felelni mindazon cselekedetekért, amiket embereid követtek el. – szólott csendesen Brüniszkáld – Szállj le a lovadról, jer föl ide mellém, és hallgassuk meg együtt, hogy miként vélekedik rólad a nép! Aztán ítéletet mondunk felőled is.

A várnagy most döbönt rá, hogy kutyaszorítóba került. Érthetően nem igen igyekezett frissiben eleget tenni a szíves invitálásnak. Megnyalta kiszáradt szája szélét, s lassan fölállott kengyelében. Körülnézett. Láta maga előtt a magas verpadot, amelyet elkerülni akart, s előtte a vasba öltözött gyalogkatonákat. Majd hátra pillantott: körülte sűrű, véle csöppet se barátságos érzületű tömeg. Visszahuppant a nyergébe, és nyugalmat mutatva tekintetét Brüniszkáldra emelte. – Nem grófum – szólott gőgösen –, nem ítélezhet fölöttem senki, még te sem! Bírám egyes-egyedül csak a király lehet! Tudd meg, nemes ember vagyok!

Csend támadt. Az ifjú gróf habozni látszott. Nem akart szembe szállni az ország törvényeivel, ám ugyanakkor nem szívesen engedte volna át az ítélezést olyasvalakinek, ki innen távol, valahol Fehérvár messzeségében trónolt, és akiről a fáma azt híresztelte Regensburgtól Nápolyig, Toledótól Krakkóig, keresztül-kasul a keresztény világban, hogy nem is valódi fejedelem, csak egy festett királyi báb.

A várnagy kihasználta Brüniszkáld határozatlanságát. Alkatát meghazudtolva fűrgén kirántotta pallosát, megforgatta a feje fölött, s lovát sarkantyúba kapva a védtelen emberekre rontott, hogy a fegyverteleneken keresztül vágjon egérutat magának. Ám a szász polgárok és parasztok ezúttal bátran viselkedtek. Férfi és nő, agg és gyermek, ki-ki néma dühvel, avagy ordítva, sivalkodva, vadul vetette rá magát a szökni akaróra. Bár többen omlottak el vérbe borulva, de rablók vezérének nem engedett tért egy se. A várnagy akárhogy is forgolódott, acsarkodott, egyre szorosabb gyűrű vette körül, s belécsimpeszkedve kantárba, sörénybe, lófarkába, kengyelbe, a felbőszült köz nem hagyta elillanni. Hamar lerángatták a lováról, s mire Brüniszkáld felocsúdó vasas gyalogjai odaértek, a várnagy épp akkor terült el nehéz páncéljában nagy csörömpöléssel. S ezt a zajt azonnal követte még egy csörrenés, csöppet sem kisebb az előbbinél: a várnagy lováról lecsúszott az általvető, s a földre érve a zsák oldala kihatott. Ezüst gyertyatartók, aranyozott kelyhek szóródtak szerte széjjel, s még egy úrfelmutató színaranya is megcsillant a szürke porban.

A döbönt csöndbe Brüniszkáld mennydörgő hangja hasított belé:

– Anyaszentegyházunk megrablója! A legalja, legmegvetendőbb pór se vetemedne arra, hogy Isten megszentelt házában fosztogasson! S még te merészselsz a nemességeddél kérkedni? ... Hozzátok föl legények e nemtelen, pogánynál is pogányabb férget!

A katonáknak gyengéd ütlegetésekkel kellett rávenniük a vérszemet kapott tömeget arra, hogy ne ott szedjék helyben ízekre a nyomorultat. Miután a népet nagy nehezen hátraszorították, fölnyalábolták az élettelelenné tűnő testet, és felvonszolták az emelvényre a gróf lába elé. Ám ott a tetszhalott ismét megelevenedett. A földön csúszva-tekergőzve, karját esdeklőn nyújtogatva könyörgött életéért, s Krisztus szent sebeire esküdözött, hogy nem tudja, hogyan is kerültek a lovára a templomi kincsek. Brüniszkáld hátrált: irtózott még a gondolatától is, hogy netán ez az emberi hernyó hozzáérhet. De az mégis csak elérte, átkarolta a lábát, s a csizmája szárát, térdét nyálas-véres csókokkal halmozta el, miközben a gróftot kegyelmes urának nevezte.

- Hallod-e komám! - szólt Brüniszkáld a hóhérhoz, elrúgva magától a nyomorultat - Lásd, azt ott a bitón, a sorban a negyediket! Mintha még mozogna... Vágd le hamar a kötélről, s ha megél, hát hadd fusson! De ezt itt, ne, hamar kösd fel a helyébe!

Lebeé László, nem tartotta nagyra a szászok harci erényeit, de a velük való háborút nem vette félvállról. Tudni akart mindent, ami az ellen falvaiban, városaiban, váraiban történik. Ezért hát jól megfizetett egy tucatnyi embert, kik a szeme helyett szemei, a füle helyett fülei lettek szerte az ellenség földjén: még egy fecskEFIÓKA sem pottyanhatott ki fészkeéből anélkül, hogy a zsombori várúr ennek rövidest hírért ne vette volna. Így eshetett, hogy Belzebub fuvarosai jóformán még be sem tértek a Pokol kapuján a kivégzett haramiák elkárhozott lelkeivel, mikor Lebeé László már értesült mindenről, ami kővári piactéren megesett.

A máskor tréfára mindig kész székelő főember jó kedélye elborult e kapott hírek hallatán. Félpufa, Lebeé László úr vén vitéze, karját összefonva, a fal mellett állva követte urát tekintetével, ahogy az a vár lovagtermében felhős homlokkal rőtta föl-alá lépéseit.

Félpufa a keresztségben nyilván kapott szebb hangzású nevet is, de ez már olyan régen történt, hogy arra maga se igen emlékezett. Babszemnyi legényke volt még, amikor összekülönbözött egy medvével. A mogorva barna öregúr nehezményezte, hogy a pásztorfiú nem akarja átengedni neki a kiszemelt tehenet: s csupán csak azért, hogy tanuljon jó modort, tisztelni az idősebbet, kissé meglegyintette. Ám az éles karmok mégis csak leberetválták egy nagyobb helyt a gyermek fejbőrét, hajason, de még a jobb orcájából is - innen ragadt rá e különös elnevezés - kiszakítottak egy jó darabot. Az is csoda, hogy a fiúcska megélt, de az még nagyobb csoda, hogy legénykénk a vérrel, fájdalommal mit se törődve képes volt megfeszíteni iját, s ígyen a rettenetes fenevad puha derékaljja szelídült. Amikor az eset híre eljutott Lebeé Sámuel, László úr nagypapjának a fülébe, azonnal magához hívatta a kis hőst, hogy idővel vitézei közé emelhesse. S ahogy teltek az évek, a zsombori várúr nem csalódott reményeiben, mert Félpufa, ha nem is a legszebb, de a legbátrabb és leghűségesebb katonája lett. Kardjával, eszével immár a harmadik Lebeét szolgálta, s úgy hozzátartozott Zsomborhoz, mint a vár ódon kövei.

- Szólhatok, uram? - kérdezte egyszer csak a vén vitéz.

- Te, Félpufa, bármikor.

- Ugye, uram, a kővári híreket rágod? Kiköpni nem tudod, lenyelni nem akarod őket.

- Folytasd!

- Vélem, hogy nem a zsoldosokat gyászolod.

- Azokat? Nemigen. Méltán érte el őket a sors keze. Hanem a háború törvénye mégis azt diktálja: minél rosszabb az ellenemnek, annál jobb nekem. A zsoldosok latorkodásai felettébb hasznosak voltak számomra.

- Azám. Míg Kővárt rablók regnáltak, Zsombor a szászságnak csak az egyik gondja volt.

- S e naptól kezdve már az egyetlen.

- Úgy hiszem, uram, gondjaidnak egy a neve: Brüniszkáld. Igen csodálatos, nemde, az a gyorsaság és erély, amellyel az ifjú gróf egy micre megszerezte Kővár erősségét, s a legveszélyesebb latroktól megtisztította Isten szép világát.

- Így igaz, Félpufa. Most szerte mindenütt, falvaikban, városaikban a szászok reménykedve emelik föl fejüket, s felsóhajtanak: no, az a Lebeé László immár az emberére akadt! Mikor megtudtam, hogy e neves lovag Erdélybe érkezett, reméltem, hogy hamar odébb áll. Mert a hírek szerint csatlakozni akart azon habókosokhoz, kiknek csontjait a kietlen Szentföldön a száraz szaracén szél szikkasztja hófehérre.

- Emlékszel-e, jó uram, mikor fából kardot csináltam neked?

- Bár még gyermek voltam, de hogy feledhetném!

- Nos, uram, csupa játékból vívtál, fakarddal, de mennyi tűz, erő, bátorság volt minden mozdulatodban. S amikor - tíz éves se voltál - atyád először vitt a harcba, sokan, igen-igen sokan féltettek. Jó anyád - Isten nyugussza - erőt rített, s a lelkemre kötötte: A két szemed, Félpufa, s a kisfiam! Mert ő, jaj, nem való még a harcba!

- Emlékszem erre is.

- De én felőled egy körömfeketényit se aggódtam. Mert nap, mint nap láttalak küzdeni, mégha csak egy fakarddal is.

- Miért mondod ezt el, öreg vitézem?

A szászok elleni harc eddig csak játékszámbe ment. Most ismét igazi csata vár reád, uram, de én most se féltlek. Mert megvan benned minden, amitől méltó ellenfele lehetsz akár tíz Brüniszkáldnak is.

(Folytatás következik)

ANDREJ LEHOCKY
GRAFIKÁJA

Szűcs István

Az álmok birodalma

Peremtelen és időtlen a tér,
csak a körforgás örök:
morog, dohog, dübörög,
szétesik és összeáll az anyag,
a vajúdás égi fényében
érlelődik a Rendi hangulat.

A csillag éli saját életét
– bár nem szakad el
az úr-köldök-kötelék,
anyaként él tovább a Nap,
gondozza méltón a családtagokat.

A Föld külön gyermek a Napnak,
hol a holt, teret enged
az élő anyagnak,
s a tengerek mélyén
hont foglalni
elindult a gyilkos küzdelem.

Az élet értelme

Az élet értelme a rend,
mely a világ részei között
egyensúlyt teremt.
Éli, túléli, s újraéli önmagát,
s születik méltó esély,
az élőknek a hűlő tömeg fölött.
Értelmet kap az idő,
a mindenségnek misztikuma.

Az Igazság

Az igazság súlyos, mégis légies,
mérni csak a lelkek mérlegén lehet,
nyugtalan inog fel-alá:
az egyik serpenyőn az egyén,
a másikon a norma,
s minden mérés viszonylagos.

A fajfenntartás örök alkalmazkodás:
a térfoglalás és idomulás művészete,
ha van tere, bővül az ereje,
virul, népes a populáció.

Az üzenetek

Lapozgatom a szövevények
foszlott háncaiban őrzött töredékeket,
fürkészem, mit üzennek a sárga kötegek.
Szól-e hozzánk a Teremtő?

S a nesztelen esték
hárfáinak szólamában
hallani a lelkek jajdulásait,
életre kelnek a konok korok,
évődnek a porkarcolatok,
hitet adnak a léthez,
a másság megélhetéséhez:
a fogalom mindig általános,
az egyén különös,
aki az idő fodrozó sodrában
szembe kell nézzen önmagával.

Az élet nagy kérdőjeleire
formálódnak lassan a válaszok.

Budapest, 2011. május

Turai Laura

Fekete mise

himbáldozó hófehér fordított kereszt
halkan lebeg a fehér fényben
nincs számára érvényes tér
csak leng a likvidált sötétben
hangtalan híg látomás ez
értelme csüggedten csüng, hisz semmi
a tagadás bösz szellemének
hangja üvölt: semmi, semmi!

Sajgó változat

mint gyémánt a gyógyulás
szikrázó jégsarkai üzennek
csak neked hajlik az ág
fehéren, s így száll beléd a kemény lecke
mint fürgetegbe fehér lepke
helyén a hernyó pillanat
de ahogy a pillangó szárnyat bontogat
megáll egy láthatatlan lovag –
szép árnya sajgó változat

Olyannak lenni

olyannak lenni
mint pipacsvirág-árny
szirma hártavékony anyagán
hélium-hálában
mehúzódni
ha kell csípni
mint a csalán

töviseimbe édes balzsamot szűrj
hogy ki csendes bánattal tele
belémakadjon észrevétlen
s én rózsaként meghalok vele

MICHAL KLBAČ
GRAFIKÁJA

Sonntag Gábor

(fény-árnyék örök vonulása)

holt elemhez tapadt vírus... szívem öröknek hitt dobogása
életnek nyoma a halál... mély álomban vett lélegzetek
víz után maradt sivatag... alacsonyan szálló fellegek
falevelek színe és fonákja... Isten vagy ember ki érti meg
fény-árnyék örök vonulása... fény árnyék örök vonulása
alacsonyan szálló fellegek... egyedülletem s a tömeg
szívem öröknek hitt dobogása... falevelek színe és fonákja
mély álomban vett lélegzetek... semmibe vetett reményem hit
Isten vagy ember ki érti meg... víz után maradt sivatag
egyedülletem s a tömeg... a tetten nem ért garázdaság
semmibe vetett reményem hit...életnek nyoma a halál
a tetten nem ért garázdaság... halott fába belémetsző kés
halott fába belémetsző kés... holt elemhez tapadt vírus
és nyomában a vérfakadás és nyomában a vérfakadás

fény-árnyék örök vonulása...Isten vagy ember ki érti meg
falevelek színe és fonákja...egyedülletem s a tömeg
szívem öröknek hitt dobogása... semmibe vetett reményem hit
mély álomban vett lélegzetek... a tetten nem ért garázdaság
életnek nyoma a halál... életnek nyoma a halál
semmibe vetett reményem hit... és nyomában a vérfakadás
Isten vagy ember ki érti meg... mély álomban vett lélegzetek
egyedülletem s a tömeg... holt elemhez tapadt vírus
a tetten nem ért garázdaság... szívem öröknek hitt dobogása
és nyomában a vérfakadás... halott fába belémetsző kés
holt elemhez tapadt vírus... falevelek színe és fonákja
halott fába belémetsző kés... víz után maradt sivatag
víz után maradt sivatag... fény-árnyék örök vonulása
alacsonyan szálló fellegek... alacsonyan szálló fellegek

(fecskeket sodor)

fecskeket sodor a nyári vihar
kicsiny testük légnek feszülő húr
falombok zöld ezüstje zúg alatt
zöld-ezüst hullámoknak taraján

némán hever a gravitáció
a mélyben nyugodtan várakozón
hogy mind beléhulljon mi fönt cikáz
arannyal futtatott hullámokon

(a létem mi nekifeszül)

öreganyám molyrágta fekete csipkekendője
a létem mi nekifeszül a megnyílt légnak
mint vén szilvafánknak póré kontúrja
szemben az ellenfényvel a házunk tövében

olyan jelentéktelen s olyan szép
játéka árnyéknak és fénynek
a zuhanó semmi a végtelenbe
fekete a kékbe az osztatlan egészbe

száll föl az árnyból a lángos-illat
a receptből a veríték-szag
a fekete kontúr-vonalak mögül
mint az elveszett remény rendíthetetlenül

áll a fény-árny teljes spektrumában
hol a fergeteg felhőt zilál
rendezett sorba túl hiten s reményen
vak fényképezőgépemnek szűz fókuszában

ez volna létem önéletrajza
szépen metszett fa koronája
mi belehalványul a vakolatba
a lehető legtermészetesebben némán

IMRICH FUHL FOTÓJA

Szűts Zoltán

Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”

A Ráció Kiadónál megjelent *A harmincharmadik nemzedék – Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”* című kötet fontos igényt próbál kielégíteni. Ujváry Gábor történész, a Kodolányi János Főiskola tanára és rektorhelyettese könyvében a két világháború közötti magyar kulturpolitikáról, annak hatásmechanizmusairól, legfőbbképpen a magyar kultúra hivatalos külföldi reprezentációjáról igyekszik áttekintést nyújtani. A kötet aktuális tendenciát tükröz, ugyanis kortárs kulturális és tudománypolitikai recepció mind gyakrabban fordul az olyan, korábban ideológiai okok miatt egyáltalán nem, vagy csak egyoldalúan feldolgozott korszakokhoz, mint például a két világháború közötti magyar (kultúr)politika vagy történetírás. A kötetben szereplő tanulmányok alapvetően az alcímben megjelölt három témakör köré csoportosulnak, a szövegekben alapvetően politika, kultúra és történettudomány hangsúlyos, de szerepet kap a két egymást követő miniszter, Klebelsberg és Hóman oktatásreformáló tevékenységének recepciója is. A szerző közli, hogy tanulmánygyűjteménye korábban már megjelent írásokat tartalmaz, ezeket azonban egységes vezérelv szerint egészítette ki vagy dolgozta át, a közzétett tanulmányok anyagát pedig osztrák és német levéltárakban gyűjtötte.

Fontos kiemelni, hogy olyan könyvet vehet kezébe az olvasó, amely nem csupán részproblémákat tárgyal, hanem a vizsgált korszak, a két világháború közötti magyar társadalom átfogó képét is felrajzolja, gyakran különböző nézetek ütköztetésével. Bátran kinyithatják a kötetet azok is, akik nem bizonyos, hogy tisztában vannak azon társadalom- és kultúrtörténeti hagyománynak a jelentésével, mely a két világháború közti Magyarországot jellemezte. Olyan vezérfonalat kapnak a kezükbe, melynek segítségével a kor legfontosabb politikusainak és történészeinek kulturpolitikai munkásságát

tágabb kontextusba helyezhetik és megérthetik annak jelentőségét. Figyelemre méltó a statisztikák és jegyzetek formájában megjelenő hatalmas adatmennyiség is.

Ami első olvasatra feltűnik, az az, hogy magyarázatra szorul a cím, illetve az alcímekben szereplő neobarokk kifejezés is, de a szerző előszava kapaszkodót nyújt. A cím a hagyomány melletti lándzsatorést jelzi. A könyv előszavának tanúsága szerint 896-tól, a könyvben főszerepet játszó generáció születéséig, 1886-ig pontosan 990 év, vagyis 33 nemzedéknyi idő telt el. Ehhez a meghatározó generációhoz tartozott a kötet főszereplőinek többsége: Klebelsberg Kuno, Hóman Bálint tudós miniszterek, Gerevich Tibor művészettörténész, Szekfű Gyula történész, Gragger Róbert kultúrdiplomata. A kötet tisztelgés is egyben, Ujváry Gábor ugyanis arra emlékeztet, hogy Kosáry Domokos hasonló címen akart összefoglaló munkát írni a magyar történelemről, ez a mű sajnos nem készült el.

A kötetben tárgyalt korszak vezető történésze és a kötet egyik főszereplője Szekfű Gyula „neobarokként” jellemezte a két világháború közötti társadalmat, mivel véleménye szerint egy alkalmatlan vezetőség tartotta össze a tekintélytisztelet és szolgálalkúség segítségével. Serfőző Lajos szerint: „A klasszikus és modern polgári értékrend többnyire defenzívában van (az eszméktől az életmódig). [...] Az az önértékelés és szerepfelfogás, amelynek negatívumai a millenniumi nekibuzdulásban egyre inkább megmutatkoztak, amelyek azonban még beleütköztek a liberalizmus élő korlátaiba is, a húszas években bizonyos „csakazértis” magatartást is tükrözve, konzervatív és újkonzervatív nézetek doppingján felerősödtek, normatív igénnyel közvetítvén a történelmi-nemzeti társadalom egyes meghatározó csoportjainak követelményrendszerét. [...] Az évtized elején

saját szerepének felfogásában a régi szereposztási sablont felborítva, illetve főszerepre aspirálva lépett fel az ún. úri középosztály, továbbá – sajátos és összetett módon – a parasztság is.”

A kötet első fejezete a két világháború közti időszak két meghatározó kultuszminiszterének, Klebelsberg Kunonak és Hóman Bálintnak a más-más hangsúlyú és elkötelezettségű, de mindenképpen meghatározó munkásságát hasonlítja össze a kortárs és a kor recepciójának tükrében. Az 1922 és 1931 között miniszteri posztot betöltő Klebelsberg Kuno nevéhez fűződik a magyar iskolarendszer legátfogóbb és talán legsikeresebb reformja, mely annak jegyében született, hogy az államtudományi doktori oklevelet szerzett közoktatási miniszter nem volt hajlandó belenyugodni az első világháború utáni békediktátum után a kultúrpolitikai fegyverletelbe is. A könyv szerint: *„A külföldi és belföldi elemzők a húszas évek legelején egyaránt azt gondolták, hogy Magyarország életképtelen állam, önállósága hamarosan akár meg is szűnhet. [...] Ráadásul kulturális és tudományos intézményrendszere is romokban hevert. A közoktatás dualizmus kori intézményeinek valamivel több, mint 40 százaléka, a tanerőknek és tanároknak ennél nagyobb hányada, majdnem a fele maradt a trianoni Magyarországon. Az elemi iskolai hálózattól azonban az állami intézmények csaknem háromnegyede az határon túlra került.”* (13. o.) Klebelsberg céljai között szerepelt a kultúrfőlény megvalósítása, illetve a magyar oktatási, kutatási és kulturális intézmények Európához való felzárkóztatása. Klebelsberg 1926-ban megjelent munkájában azt olvashatjuk, hogy: *„A művelődést minden nemzedéknek verejtékes munkával kell újra és újra kiküzdenie s a nemzetnek is folyvást dolgoznia kell, hogy a maga művelődési szintjét fenntarthassa.”* Ebben két fő eszközt különböztetett meg, a tömegműveltség fejlesztését, illetve az elitképzést. Elgondolása alapján vált kötelezővé a 8 osztályú népiskola, az elvesztett és „menekültként” ismert határon túli egyetemek pótlására Pécsen, Szegeden és Debrecenben egyetemi építkezéseket indított, és felkarolta a szellemtudományokat is. Ugyanilyen fontosnak tartotta a gyűjtemények (múzeu-

mok), illetve könyvtárak létrehozását és fejlesztését is. Mindezek mellett figyelemre méltó tájékozottsága. Ő volt az, aki 1930-ban hazahívta Cambridge-ből Szent-Györgyi Albertet és kinevezte a szegedi Orvosi Vegytani intézet vezetőjének. Így furcsának tűnhet, hogy megítélése, mint ez a kötetből kiderül, már kortársai között is ambivalens volt, rengeteg támadásnak volt kitéve. Ennek legfőbb oka talán abban a törekvésben kereshető, hogy az osztályok fölötti nemzeti szintézist megvalósítsa, mely sértette az akkori, sőt a későbbi politikai elit érdekeit is, hiszen ez műveltségükhöz kapcsolódó kiváltságaik gyengüléséhez vezethetett. Ujváry Gábor Klebelsberg megítélését nem akarja az egyedül lehetséges tekintélyelvű pozíciójába helyezni, ezért a döntést a következő kérdéssel az olvasóra bízta: *„A kultúra „fanatikus munkása” vagy „reformnimmfomániás” miniszter?”* (25. o.)

A fejezet másik kulcsfigurája Hóman Bálint, aki a maga korában jelentős történetíró volt, munkáit ma is újra kiadják, és korszerűnek ítélve használják. Nevéhez fűződik elődje, Klebelsberg munkájának folytatása: a mai magyar általános és középiskolai rendszer létrehozása is, a 8 osztályos általános iskola, valamint a 4 osztályos középiskolai, illetve szakoktatási állami rendszer létrehozása, de fontos szerepet játszott a magyar kultúra külföldi bázisainak létrehozásában is. A művészetben például nem kívánta szabályozni az egyes művészeti ágakat. Hóman politikusi tevékenységének megítélése azonban Klebelsbergéhez hasonlóan napjainkban is kettős, legproblematisabbnak a német megszállás alatti politizálását ítélik meg.

A kötet második fejezete a hivatalos magyar kulturális külpolitika analízisét tárja az olvasók elé, három intézmény: a bécsi, berlini, illetve római Collegium Hungaricum történetén keresztül. A hiteles megszólalást véleményem szerint az biztosítja, hogy a szerző korábban azon, az olvasók által is ismert Balassi Bálint Intézet alapító főigazgatója, mely a főleg határon túli és külföldi nemzetpolitika egyik fontos alkotóműhelye volt. A magyar diplomácia első világháború utáni érdekérvényesítési kudarcának egyik legfontosabb okát a történettudomány

egyres mai képviselői abban látják, hogy Magyarország nem fektetett elegendő hangsúlyt külpolitikai és kulturális reprezentációjára, így az Osztrák–Magyar Monarchiát a kiegyezés után is leginkább a Habsburg birodalommal és Ausztriával azonosították. A fejezetben a szerző kiemeli már a középkorban jellemző tendenciát, miszerint magyar diákok külföldi egyetemekre jártak, majd hazatértek hazájukba. Ennek tükrében már érthető a Collegium Hungaricumok létrehozásának jelentősége. Ezen intézmények a külföldi magyar tanszékek és lektorátusok mellett sikeresen töltötték be a kulturális nagykövetség szerepét is. A szerző rámutat, hogy bármelyik Collegiumban egyéves ösztöndíjjal tanuló fiatalok döntő többsége hazatérése után a magyar tudományos, kulturális és államigazgatási elit részévé vált, ami Klebelsberg, illetve Hóman törekvéseinek sikerét biztosítja. Itt egy dicséretes tényre hívnám fel a figyelmet: láthatóan meggyőződése a szerzőnek, hogy az adatok precíz, részletes közlése és a közérthető értekező nyelv korántsem zárják ki egymást. Ujváry Gábor beszédmódja előzékeny az olvasóval szemben, ügyel arra, hogy gondolatmenete kellőképpen kifejtett és követhető legyen. Példa erre a magyarázatokkal ellátott számtalan történet közlése, mely a kötet szereplőinek mindennapi, személyes küzdelmeit írja le, miközben a Collegiumok és tanszékek létrehozásán fáradoztak. Ilyen epizód például Szabó Dezső novellaszerű visszaemlékezése az ösztöndíjak kezdetben nem egységes szempontok szerinti elbírálásáról.

A kötet harmadik, és egyben záró fejezete főszereplői életpályájának összefonódását és távolodását vizsgálja. Az egyik szöveg Angyal Dávid és Hóman Bálint kapcsolatáról, míg a másik Hóman Bálint és Szekfű Gyula párhuzamos, majd távolodó életpályájáról ír. Közismert, hogy Hóman és Szekfű közösen jegyezték a Magyarország története című hét kiadást megélt átfogó munkát, melyet évtizedek után is lehetnek a polcról azok, akik el szeretnének igazodni a magyar történelem korszakai és szereplői között. Annak oka, hogy Hómantól eltávolodtak barátai a szerző szerint abban

kereshető, hogy a történész politizálni kezdett. A fejezet nagy lélegzetű témaköre az egyetemi ifjúság és katolicizmus viszonyával foglalkozik, különös figyelmet szentelve az Emericana szervezetnek. A kötetből megtudhatjuk, hogy a német mintára létrejött Emericana katolikus beállítottságú társadalmi szervezet olyan jelentőséggel bírt, hogy felsőoktatási intézmények életét is döntően befolyásolta és a két világháború között, erkölcsi tartására pedig jellemző, hogy egyszerre volt német-, nyilas-, szovjet- és kommunistaellenes. A történeti tapasztalatból pedig kikövetkeztethetjük, hogy a második világháború befejezése után, a külföldi magyar intézetekkel együtt az akkori hatalom nyomására az egyesület megszűnt.

Meglátásom szerint a két világháború közötti magyar kultúrpolitika megértése a jelen diskurzusainak szempontjából is fontos. Kézzelfoghatónak tűnik egy eset, egy történet rekonstrukciója. Kortárs esszéikben, cikkekben, de gyakran versekben is keserű hangnemben megörökített jelenség a határon túli magyarok egyik gyakori tapasztalata. Még a kilencvenes években is a magyar médiában és magánszemélyek között folytatott diskurzusokban szembesülniük kellett azzal nagyfokú meg nem értéssel, mely az identitásuk megtartása érdekében tett törekvéseiket övezte. Kisebbségként élve a nemzeti hagyomány iránti ragaszkodásukat és anyanyelvük ápolását a magyar média és politikai diskurzusban részt vevők nagy része reflexből nacionalistának titulálta. Pozitív tapasztalatom azonban, hogy az egyetemi közeg ez alól kivétel volt. A jelenség analízise során azzal kellett szembesülnöm, hogy mindez kevésbé volt tudatos attitűd a beszélők részéről, mintsem negyven év történetírásának és tanításának produktuma. A Trianon következtében elszakított magyarság kérdése ugyanis rendre kimaradt azon tankönyvekből, melyeken még a vitákban részt vevő személyek szocializálódtak, így talán kevesen képesek szélesebb kontextusba helyezni a kérdést, vagy változtatni tanult szemléletmódjukon. Ugyanezen történelemszemlélet jellegzetes megközelítése volt Klebelsberg Kunot a magyar nagyhatalmi nacionalizmus képviselőjeként bélyegezni. A szo-

cialista történetírás recepciójára jellemző, hogy a két világháború közti korszak kultúrpolitikájával nyomtatásban egészen a nyolcvanas évekig nem foglalkozott pártatlan módon, egészen addig, amíg Glatz Ferenc, vagy Tőkéczi László meg nem jelentették Klebelsberg Kuno kultúrpolitikáját tárgyilagosan vizsgáló tanulmányait, Glatz például Klebelsberg progresszív kultúrpolitikai eszményei folytatásának szükségességét hangsúlyozta.

Ujváry Gábor nem teszi próbára az olvasók türelmét a szakzsargon öncélú használatával, a szellemi teljesítményt az érvelés meggyőző voltában látja. A szerző egyértelműen egy demokratikus tudományfogalom elkötelezettje, kiter az általa közölt adatok körültekintő kritikájára, illetve értelmezési stratégiáira, gyakran távolságot tartva elemzése tárgyától, hogy így is tárgyi-

lagos maradjon. A recepció nem feltétlenül alapul konszenzuson, Ujváry Gábor ismerteti azokat a pontokat, amelyeken olvasata vitába száll más szerzők állításaival. A kötet három eltérő fókuszpontú tanulmányt közöl, felmerülhet tehát a kérdés, hogy megőrződik-e ilyen szerkezetben a kellő koherencia, amely egy tudományos munkával szemben elvárható. Ezt megítélés szerint az dönti el, hogy a részek mennyire párbeszédképesek egymással. Ezen a téren a kötet összetartozása biztosítva van. Nem kétséges számomra, hogy fontos munka született.

(Ujváry Gábor, *A harmincharmadik nemzedék – Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”, Bp., Ráció Kiadó, 2010.*)

Major Zoltán

Az áldozat értelme a múlt időben, a Dunatáj viharverte földjén

Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est vita. Magyarországon kívül nincs élet, ha van élet, nem olyan. Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényéből ismertté vált szállóige töbértelműsége nyilvánvaló. Számunkra első hallásra egyszerűen arra utal: a régi Magyarország sok évszázad óta egy külön kis élhető világ volt, a maga gondoljaival, bajaival, és bájaival, földrajzi és néprajzi szépségeivel, lehetőségeivel, lakóinak sokszor próbára tett összetartásával.

Borsi-Kálmán Bélának a témában második könyvét – az előző *Öt nemzedék és ami előtte következik... A temesvári levente-pőr* (Bp., Noran Kiadó, 2006.) – is elolvasva, Jókai és Robert Musil *A tulajdonságok nélküli ember* című regényfolyamának szellemi inspirációjaként döbbszemtem rá igazán a régi Magyarország diszkrét bájára és tragédiájára, mondhatjuk úgy, létének elviselhetetlen nehézségére. Robert Musil tömören így fogalmazza meg ennek a külön világnak az ő szóhasználatára szerint Kákániának, de mondhatjuk Császkiirának is, az álom és a valóság az egység, sokszínűség és a széthúzás erői közt vergődő birodalomnak, és benne Magyarországnak a tragikus sorsát:

„Kákániában, e közben már letűnt, soha meg nem értett államban, mely annyi mindenben volt elismeretlenül is példászerű, ott is volt tempó, de nem túl nagy tempó...”¹

A gazdasági, politikai integráció – dezintegráció egymást váltó időnként összekavarodó erői különösen pregnáns módon nyilvánultak meg Temesvár, Temesköz (más néven Bánság, Bánát) területén. A majd' négy évszázadig külső veszélyeztetettségnek kitétt terület magyar népessége szinte kipusztult. Szabó István, Horváth Jenő kutatásaiból tudjuk, hogy a XVIII. századi, a

Habsburg politika által levezényelt betelepítések során Európa szinte minden népessége megpróbált itt új hazát keresni.

A magyar állam politikáját erősen áthatotta a keresztyén universalizmus befogadó eszméje, aminek következtében a régi, 1848 előtti Magyarország a különböző népi, vallási közösségeket meghagyta saját külön privilégiumaiban, szabadságaiban. A magyar államot vérzivataros századai alatt sok csapás érte, mégis az állami és nemzeti lét aranyfonala – ellentétben nem egy magát nemzetinek valló közszereplőnek véleményével – nem veszett oda sem a Csele-patak iszapjába, sem Nagymajtény, sem Világos ingoványos mezejébe, reméljük, Trianon hivalkodó termeibe sem. Ezt a régi Magyarországot, a Kárpát-medence stabilizáló és integráló erejét, több nép közös hazáját érte 1918–1920-ban addigi történelmének legsúlyosabb, kívülről jövő támadása. A francia forradalom tanait részben féltreértelmező, részben abszolutizáló tanítás, a nyelvi nacionalizmus is kívülről jött a maga kizárólagosságával és terjeszkedő, hódító ösztöneivel.

A XIX. századi magyar szabadelvű politika fősodra nem törekedett sem más népek asszimilálására, sem más államok birtokállományának elvételére. A magyar államiság sajátos öntött vashoz hasonlítható szerkezete nem a nyelvi asszimilációt tűzte ki célul, az egy politikai nemzet fogalmába egyedül a belső kormányzati integráció fért bele. A kontraszt a régi, utóbb „nagy”-nak mondott Magyarország és az utódállamok nemzetiségi politikája közt nyilvánvaló, az előbbi javára. Elég, ha erre csak rövid pillantást vetünk. A régi Magyarországon az iskolák tannyelvét a fenntartó testület határozta meg. A nemzetiségi nyelvek használata a hatóságok előtt fenntartás nélkül megengedett volt. A pénzek felirata többnyelvű volt. A köztisztviselői pályázatok kívánatosnak tartották a helyi, nemzetiségi nyelv ismeretét. A hivatalos nyelv a magyar volt ugyan, de a nemzetiségi területeken a néppel érintkező tisztviselők tudták és használták a közemberek nyelvét. A magyar nyelven megfogalmazott írásokat rendszerint lefordították más nyelv(ek)re. A magánéleti nyelvhasználatba nem szólt bele senki. Címtáblákat nem rángattak le, szobrokat nem rongáltak meg, nem pusztítottak el, mint ma is. Embereket nem vertek el, és ... íróknak nem verték ki a szemét, nem gyilkoltak meg embereket, nem telepítettek ki népeket, ismeretlen fogalom volt az etnikai tisztogatás, ezzel szemben virultak a román bankok Erdélyben...

David Ben Gurion egy történelmi unicum, az „ősújorszag” a modern Izrael egyik megálmodója és megalkotója, vezetője így fogalmazott: „A történelemben nincs arra példa, hogy egy nép ezt mondja: mi lemondunk az országunkról, jöjjen egy másik nép, telepedjenek le, és legyenek többen, mint mi”. (idézi Colin Chapman *Kié az ígéret földje? Ellúzódó válság Izraelben és Palesztinában* Bp., Kálvin kiadó, 2003. 42. old.)

Mi is történt az 1918-as háborús vereség után? A magyar állam ún. forradalom útján hatalomra került vezetői naivitásuktól vagy éppen annak ellenkezőjétől vezérelve tudatosan az önfeladás útjára „tévedtek” vagy fogalmazzunk úgy, léptek, amikor sültgalambvárásukban és a győztesek előtti hajbókolásukban elmulasztottak gondoskodni a haza védelméről, Ben Gurion megfogalmazásával élve: lemondtak az országunkról. Tegyük hozzá, a nép megkérdése nélkül. Magyarország tragédiájának lényegét méltatlanul feledésre ítélt diplomáciatörténészünk, Horváth Jenő így fejezte ki:

„Magyarország 1918. október 16-án szabad rendelkezési jogát visszanyerte ugyan, de a forradalom a szelek játékává tette, a szelek pedig a feszült vitorlával induló hajót zátonyra hajtották. Tragédiájának szemmel láthatólag az volt az oka, hogy a nemzeti erők összefogásával nem kezdte meg az országnak védelmi állapotba helyezését, hogy visszanyert függetlenségét a külvilággal szemben biztosítsa. Hanem azoknak engedte át a hatalmat, kiket előttük sem ismert szálak az ellenséges hatalmakkal kötöttek össze és ahelyett, hogy a nemzeti hagyományok alapján a magyar államot megtartani törekedtek volna, ezektől elszakadva ellenséges erők befolyásának engedtek szabad utat.”²

„Magyarország olyan geográfiai egység, amelyhez foghatóra alig akadunk. Ennek a geográfiai egységnek minden porcikáját ezeréves múltnak, ezeréves küzdelmeknek hagyományai fűzik egybe elválaszthatatlanul. Ez a geográfiai egység, ez az ezeréves múlt erősebb, biztosabb és tartósabb mindenféle békekötésnél. Különben is nekünk olyan képtelen határokat készülnek kijelölni, amik határok nem is maradhatnak. Ilyeneket csak a gyűlölet őrülsége eszelhet ki, de amit az teremt, az csak ideig-óráig maradhat fent. A török ellen 150 évig állandóan harcoltunk. A magyarság színe-java elpusztult, s helyébe seregével költöztek az oláhok és a rácok. S mégis újra miénk lett az ország; mégis újra születünk.”³

Értékelve a leventék küzdelmét Borsi Kálmán Béla így összegez: „Mert akárhogy lett légyen is, az ifjú Niamessny Mihály vezérletével lezajlott 1919/1920-as temesvári honmentő diák-összeesküvés (levente-per) a közép-kelet-európai történelem és társadalomfejlődés törésvonalán, a modern magyar nemzettévalás/polgári átalakulás talán legveszélyeztetettebb végvidékén s egyik máig meghatározó korszakhatárán – igazi, akár történetfilozófiailag is releváns *határhelyzetben* – kifeszülő, egyszerre lehangelő s mégis fölemelő hamvába holt pozitív *kísérletnek* tekintendő. Felvillantva, szinte megelőlegezve vesszőfutatásnak bizonyuló „huszadikszázadosságunkat”: e világi rendeltetésünket, sorsunkat. Vagyis – ebben az értelemben is – valódi, jelentésszerű magyar történet:” (ismertetett mű 182.o.)

Igen. Végző soron mondhatjuk azt, hogy a Monarchia, és – a sokszor ellenséges Habsburg uralom ellenére is –, benne Magyarország rengeteg nyűgével és ellentétével mégis egy élhető világ volt, egy hosszú ideje együttélő népek által lakott birodalom, egy kis *Közép-Európai Unió*, amelynek szerves fejlődését kívülről akasztották meg, sokkal több bajt zúdítva a térség népeire rövid idő alatt, mint amennyit hosszú századok alatt elviselt.

Mai felgyorsult, internetes korszakunkban jószívvel kérünk minden olvasó embert, különösen a fiatalokat, vegye kezébe Borsi Kálmán Béla korabeli dokumentumokkal, képekkel, térképpel feldúsított alpmunkáját!

Végezetül ifj. Niamessny Mihály élettörténetének megismerésére hadd biztassak, Ravasz László mélyértelmű szavaival:

„Az emberek nagyságát nem a hasznuk méri, sem nem az eredményeik, hanem az *a szellemi és erkölcsi erő, amelyet életükben és halálukban megmutattak*”. (Ravasz László *Isten rostájában* 3. köt. 223.old.)

Egyedül az egymásért tett önkéntes áldozat tartja fenn a világot.

(Borsi-Kálmán Béla Ifj. Niamessny Mihály és a temesvári levente-per (1919–1920) című könyvéről. Bp., Helikon Kiadó, 2010.)

Jegyzet:

1. Robert Musil: *A tulajdonságok nélküli ember* I. köt. 40. old. és így tovább. Ld. még különösen az Egy államról, melyet a nyelvi nehézség tett tönkre című fejezetet (uo. 627–638.o.)
2. Horváth Jenő: *A Milleniumtól Trianonig. Huszonöt év Magyarország történetéből 1896–1920*. Nyitott Könyv Kiadó., 2004. Reprint 209–210.o.)
3. Új *Nemzedék* 1920. január 6. 6. old.)

Paulusz Richárd

Lederer Emma Egyetemes művelődéstörténetéről

A cím alapján látható, hogy Lederer Emma¹ hatalmas feladatra vállalkozott. Időben a kezdektől 1900-ig halad könyvében², egyetemessége viszont az ókort és a muszlim vallás kialakulását kivéve nemigen terjed túl Európán. Komoróczy György azt írta az első megjelenés idején könyvismertetésében a Századokban: Lederer „tolla nagyon alkalmas arra, hogy rövid mondatokban világok sorsát rója papírra, de ugyanakkor messze távolságokra beállított tekintete nem vette észre, hogy jellemzése helyenként a fölületen mozog”³. Az *Egyetemes művelődéstörténet* alapján az idézett gondolat második részével egyetérthetünk.

Az ókori görögségről például kellő bizonyítás nélkül kellene elfogadnunk a következőket: „És éppen ez a teljes egység, művészet és mindennapi élet, természet és vallás, isten és ember között jelenti a görögség egyéni kultúráját.” (80.o.) Rómáról azt olvashatjuk, hogy: „Városállam volt és maradt mindvégig. És éppen ez választja el a későbbi idők minden más birodalmától az Urbs Romana-t, a római világbirodalmat. Városállam, amely hódításában előrehaladva, felszív magába minden leigázott államot, amely nem terjeszkedik, hanem kitágul. De nemcsak a leigázott államokat szívta fel magába, hanem azok kultúráját is”. (115.o.) Az utolsó tagmondatot leszámítva homályos, vitatható sorok. Az Urbs mondabeli alapítását hibásan a VII. századra teszi. (115.o.) A reneszánszról írt sorai sem meggyőzőek. (219–221.o.)

A fejezetek alcímeiben egy vagy két szóba sűrítve igyekezik egy-egy korszak általa jellegzetesnek vélt sajátosságait megragadni. A klaszikus görög kultúra korát így például demokratikus-filozofikusnak nevezi, ami féloldalas beállítás, hiszen a poliszok jelentős részének belpolitikai berendezkedése nem demokratikus volt és a tömegek sem valószínű, hogy vallásuknál jobban érdeklődtek volna a filozófia iránt.

Szerinte idővel a kínai kultúrában „Az idegen behatásoktól való mesterséges elzárkózás megakadályozott minden [!] haladást.” (25.o.) Megtudhatjuk, hogy Keleten a perzsa Akhaimenidák idejében „túl kultúrált nagybirodalmak” (egész birodalmak) léteztek. (53.o.) A perzsákról szólva: a „kezdetben harcos katonanép [...] a kultúrfőlényben álló népekkel való keveredés folytán csakhamar elpuhult”. (55.o.) Az ókori keleti ember passzív, „meghunyaszkodik ember és isten előtt”. (61.o.) A kereszteshadjáratok idején: „a bizánci kultúra már megállott, [...] irodalma porszagú, [...] művészete merev”. (185.o.)

Többször sietve felsorolja az isteni panteon több tagját, rámutat bizonyos párhuzamokra, majd odábbáll. (A római vallásra: 123–124.o., a germánra: 154.o.) A kereszténységről olvashatni a következőket: „Azt a formulát, amelyen át a jézusi tanítások futótűz erejével terjedtek el főképpen a szegény római nép között, Pál Jézus földi életének apotheosisában találta meg, a csodában, amelyet ez a tömeg olyan vágyva várt.” (144.o., mintha a csodák Pál találmányai lennének.) Az iszlám pedig: „Tulajdonképpen [sic] az maradt ki belőle, ami egy vallásnak igazi értelmet ad: a lelki elmélyülés.” (186.o.)

A VIII. századtól kezdve jobban érzi a szerző a témáját. Későbbi érdekes megjegyzése, hogy a spanyol konkvisztádor személyisége egy szerencselovag, egy vallási fanatikus és egy reneszánsz törtető vonásait viseli magán. (248.o.) Foglalkozik a szocializmussal, s a trösztöknek is szán néhány sort. (357. s. kk.) Saját korát úgy látja, hogy abban az individualizmus áll szemben a kollektívizmussal. (363.o.)

Rengeteg hibára lelünk a szövegben (ezek egy része sajtóhiba is lehet, de az ismeretterjesztést így is gátolja). A hieroglif-írás félrevezető módon képirásként van megemlítve. (36.o.) A mű témája (címe szerint) művelődés-

történet, de arról, hogy a pontusi gabona élteti Athént, kétszer is tájékoztat a szerző.(77. és 87.o.) Arisztotelész *Politikájában* szerinte a monarchia híve.(94.o.) Átveszi a véleményt, miszerint az egyeduralom az ókori Rómában elkerülhetetlen volt. (135.o.) A középkor és a reneszánsz idején nincs „államtól független önkormányzat” Európa északi és nyugati városaiban. (219.o.) Francesco Sforzánál nem találunk évszámot.(224.o., élt 1401–1466 között.) Szapolyai János fia: János Kázmér.(256.o., valójában János Zsigmond.) Az anglikán vallást VIII. Henrik alatt szerinte szinte csak a pápa-kérdés választja el a katoliktól.(263.o.) A harmincéves háború alatt nála Ferdinánd a téli király. (270.o., pedig a pfalzi választófejedelem neve: V. Frigyes, cseh királyként pedig I. Frigyes és az említett jelző őt illeti.) Bocskai 1613-ban hal meg.(270.o., a valós évszám 1606.) Szerinte az újkori nemes nem adózik. (A feudális államokban: 285.o., Franciaországban: 306.o.) XIV. Lajosnak csupán „hozzátartozója” Fülöp. (286.o., unokája volt, spanyol királyként V. Fülöp néven uralkodott.) Bécs török ostromára 1684-ben került sor, a karlováci békét 1698-ban kötötték meg.(288.o., a helyes évszám 1683 és 1699.) Nagy Péter uralkodása 1715-ig tartott. (296.o., 1725 helyett.) Az első Internacionálét 1862-ben alapították.(350.o., 1864 a helyes évszám.) A török alól felszabadult balkáni államok létrejötté szerinte a Krími-háború következménye.(353.o.) Végül, de nem utolsósorban, 1541-ről szólva: „A magyar művelődés magas-

ba ívelő útja ezzel megtört; a török uralma a kulturális fejlődést teljesen lehetetlenné tette.” (256.o.) Mintha nem tudná, hogy a XVI. és a XVII. század is mennyire gazdag magyar kulturális erőfeszítésekben és eredményekben, melyeknek csak egyike Pázmány Péter 1635-ös nagyszombati egyetemalapítása.

Léderernek nem sikerült a nehéz feladatot megoldania, hogy a műveltség társadalmi tagozódását is bemutassa. Elhibázott, hogy hosszadalmasan ismerteti a harmincéves háborút és részletesen a francia forradalmat, leírásában egyiknek sincs a művelődéstörténettel szoros kapcsolata. A mű hiányossága, hogy nem közöl irodalomjegyzéket, mely a további tájékozódást, elmélyülést segíthetné. Egy névmutató hasznos lett volna. A szerző ellenben elhelyezett néhány keresztthivatkozást.

Ízelítő abból, ami kimaradt a műből: Jeromos bibliafordítása, talán Poitiers, biztosan Cassiodorus, a reformáció leírására ugyan jutott hely, de hiába, mivel felületes az ismeret: többet érdemelt volna ez is, már csak azért is, mert a katolikus kultúrkört új határok szeltek át, nincs zenetörténet, alig más művészet története vagy tudománytörténet, nem hallunk az újkori egyetemalapításokról, a népoktatásról.

E mű ismeretterjesztésnek sajnos pontatlan, hézagos, s bár sok mindenről olvasunk benne, nem eléggé mélyenszántó. Haszonnal olvashatók helyette pl. valamelyik színvonalas lexikon megfelelő szócikkei.

Jegyzet:

- (1897–1977) Történelem-latin szakon végez. Tisztviselő. Egyetemi magántanár (1945). A Fővárosi Népművelési Központ igazgatója (1945). Az országos levéltár tisztviselője. 1950–1969: a történeti segéd tudományok tanszékvezető egyetemi tanára az ELTE-n. 1952: a történelemtudomány doktora. Gazdaság- és társadalomtörténettel, a történetírás történetével foglalkozott. Péter László (főszerk.): *Új magyar irodalmi lexikon*. Bp., 2000., AK, Lederer-szócikke alapján.
- A mű első megjelenése: Lederer Emma: *Egyetemes művelődéstörténet*. Bp., 1935., Káldor Könyvkiadó-vállalat. Számos reprint kiadása létezik (1992, 1993, 1995, 1996, 2000, 2002, 2004, 2007), én a Bp., 1992., Aqua kiadást használtam. 2000-tól kezdve a Holnap Kiadó adta ki.
- Századok*, 1937., 71. évf. 1–3. szám, jan.–márc., 119.o.

Lukáts János

Cser sógor

Reisinger Attila az észak-nyugati határszög írója, művei Hegyeshalom, Rajka és Mosonmagyaróvár vidékén játszódnak. Vagy pontosabban: abban a kis-alföldi tájban, amelyet a Mosoni-Duna és a Lajta hullámai mosnak, amelyen leginkább csak átdübörögnek az 1-es számú autópálya gépcsodái, amelyre csak a távolból fehérlenek oda telente, Pozsony felől a Nyugati-Kárpátok bércei.

Reisinger Attila kisregényt ír, ezt a hálátlan, de nagyon szerethető műfajt műveli, történetei kevés szereplőt mozgatnak, eseményei nagyrészt a lélek belsejében játszódnak, a táj rejtett titkai ugyanúgy főszerepet kapnak, mint a megszólaló (vagy éppen bölcsen hallgató) ember szereplők.

A család, a történelem és a táj szoros egységet képez Reisinger Attila szemléletében, művészetében. Kibogozhatatlan egységet, de ezt a szemléletet éppen az összetartozás teszi szervevessé, erőssé és - reméli Reisinger Attila és vele az olvasó is! - szétéphetetlenné.

A család több nemzedékes, hagyományos közösséget jelent az író számára, olyan élő szerveződést, amelyben a tapasztalat, a támogatás és az emlékezés teszi harmonikussá a benne résztvevők életét. A családban az együtt élő nemzedékek okosan osztják el maguk között a tennivalókat, vagy inkább: a történelem, az idő szabja ki folyamatosan (és szabja át meg át alkalmanként) az elvégeznivalót.

A Cser család Reisinger Attila több regényében is visszatér, életük időnként újrafogalmazódik, a családon belüli szerep pedig az idő múlásával szükségképpen átalakul. Cser sógort (akinek József a keresztségben szerzett neve, és 1881-ben látta meg a Lajta-vidéki napvilágot) kilencvenhárom éven át kíséri figyelemmel az író, ezt követően kezd élete megírásához. Vagy nem is ezt teszi? Hiszen Cser sógor életének csak sarokköveit, epizódjait ismerjük meg, napi tevékenysége iránt csak mérsékeltlen ébreszti

fel kíváncsiságunkat. Inkább arról az emberi tartásról szól, amely évtizedeken át sugárzik egy hiteles, becsületes és megfontoltan cselekvő emberből. Aki úgy lesz példakép a család és a környezet számára, hogy fukarul méri a szót, és rendkívüli dolgot csak a szükség perceiben cselekszik. Egyébként pedig teszi azt a dolgot, amit a család, a köz(ös)ség elvár tőle -, de leginkább a saját lelkiismerete.

Huszárőrmester Cser sógor, amikor megismerjük, „a nagy háború” olasz frontján találkozunk vele az elbeszélő, a hozzá hasonló korú fiatalember. Okos emberi magatartásával, a rábizott emberek megóvásával, a kirótt kötelesség teljesítésével tűnik ki társai közül, nem pedig vakmerőséggel vagy felelőtlen lelkesedéssel. Ő már a háborúban is a békére készül, a munka és az élet folytatására. Ez a józan emberség hozza kapcsolatba a két hasonló szemléletű, egy vidékről származó katonát. Társát Cser ügyes kezű embernek ismeri meg, ezért leszerelése után örömmel látná a gazdaságban, ahol ő maga majorgazda. A katonaismeretségből munkakapcsolat lesz, hamarosan pedig rokonság (ekkor lesz Cser Józsefből egy életre szólóan: Cser sógor).

A dunántúli kisparasztkok életét éli a Cser család és rokonságuk is, a munka és az ember szeretet vezetni őket egymás felé, és tartja meg egymás mellett. A gépek, az állatok, a megmunkált föld, a táj harmóniája, a napi öröm és fáradtság egyensúlya igazi harmóniát, már szinte boldogságot alakít köréjük. A Tanácsköztársaság végnapjaiban fenyegető atrocitásnak Cser sógor vet véget, amikor a fegyvert kicsavarja a fenyegető komisszár kezéből. Az élet pedig folyik tovább, a nemzedékek egymás vállára lépnek, tagjai felnőnek, idővel pedig kiöregszenek.

A történetet a nagyapa, az apa és a fiú mondja el egymásután, és szövi tovább a maga emlékeivel és élményeivel. Kiegészítve, né-

melykor máshová helyezve a hangsúlyt, ugyanazt az eseményt egy nemzedéknyi távlatból újragondolva. Így lesz például a galambdúc elkészítése nemzedékek egymásra hagyományozott és soha el nem készülő feladata, az eltervezett jövő, egyúttal azonban az elmaradt beteljesedés jelképe.

A Cser család (és oldalágán a Reisinger család) a maga módján értelmezi a boldogságot, a dolgozó és munkájában örömét lelő, az egymást szerető és egymásra számító emberek módján. Ahogy csendes és józan életű emberek legtöbbször értelmezi és szeretné megélni a boldogságot. Nagy sikerek és nagy kudarcok nélkül, az öröm apró, de tartós rezdüléseit átélve. A maguk teremtette, vagy legalább formálta világban, kiszámíthatóan és tartalmasan. Olyan világban, amelyben a múlt, a jelen és a jövő az idő egymásra épülő harmóniája, nem a nyomasztó emlékek, nem a menekülés és az elvágyódás kora.

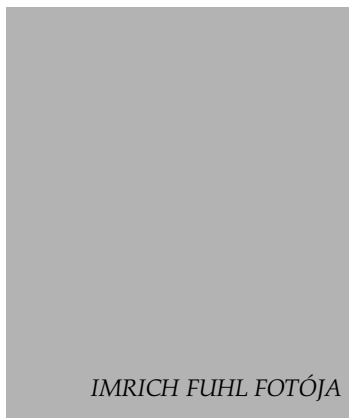
Cser sógor szívós személyiség, erős akaratú, de csendes természetű ember, indulatai helyett inkább a körültekintő tevékenység mozgatja cselekedeteit. A családi visszaemlékezés végén (mert hiszen a család életútja a kisregény) azt sem tudjuk meg pontosan, miként lépett ki Lajta-vidéki életéből a soha cselekvő közelségbe nem került Cser sógor. Csak fénye világít életében is, elmúltában is, nemzedékek távolából is.

Reisinger Attila a pasztellszínű írói megoldások mestere (ha érdemes egyik művészet

szavaival magyarázni a másik látásmódját). Kevés párbeszédet használ, azok legtöbbször is mintha a beszélő belső gondolatait hallanánk, a szavakat nem drámai ütköztetésre használja. A tetteket is alig, Cser sógor talán, ha kétszer száll szembe környezetével, valójában a történelem szükségszerűnek kikiáltott menetével: amikor a komisszár kezéből kicsavarja a fegyvert, és amikor az 1950-es években az önkényeskedő Tobozt megfenyegeti egy szódásüveggel. Mindkét esemény leírása 3-3 sor, nem kell több Cser sógornak, nem kell több Reisingernek.

A konfliktusok a szereplők lelkében zajlanak le, többnyire a dolgok rendbetétele formájában. Nagy hallgatások írónak le a regényben, az önmagukat kereső emberek megvilágosodásának állomásai. Ember és környezet találkozásának áldozati pillanatai: hűvös hajnalok és vörösödő naplementék, sűrű erdő és trapoló lovak, a dunántúli világ szépsége, nyugalma és alkalmanként rejtett szomorúsága. Reisinger Attila világa ilyen világ, gazdag és befogadó, változatlanságra törekvő. A változás elől félrehúzódik, dohoghat a vonat, düböröghet a sztráda, Cser sógor és a hozzá hasonló emberek a Lajta tükrén megvillanó esti napsugár ámulatában élnek. Mint annyian a dunántúli magyar földön az elmúlt évszázadban.

*(Reisinger Attila: Cser sógor.
Budapest, Littera Nova Kiadó,
2010. 89 oldal.)*

IMRICH FUHL FOTÓJA

Kráter-krónika

Barcsa Dániel történész-író lett a PoLíSz megbízott főszerkesztő-helyettese – változások a PoLíSz vezérkarában

A Rákóczi úti Kráter Könyvesházban őszi évadnyitó szerkesztőségi ülést tartott szeptember 8-án a PoLíSz. Nagy számban jelentek meg szerkesztők és szerzők az augusztus-végi lap bemutatóján.

Kaiser László volt főszerkesztő-helyettes lemondása nyomán a kritika-rovat is új gazdát kapott **Soltész Márton** fiatal kritikus és esszéista személyében, **Lukáts János** pedig a prózarovatban elsősorban új tehetségek bemutatására koncentrál a jövőben. **Kaiser** Lászlót költőt, író, a Hungarovox kiadó tulajdonosát **Turcsány Péter** az egyik főmunkatársi státuszra kérte fel, aki ezt elvállalta, s így munkakapcsolata a lappal a továbbiakban is megmarad, csak nem olyan szigorú intenzitással. Főmunkatársi felkérését **dr. Zsávolya Zoltán** is elfogadta, aki az általános esztétikai igényesség szellemében segíti a jövőben a lap munkáját.

Külön folyóiratszámot tervez a PoLíSz *Kelta múlt – ír jelen* címmel

A szám célja, hogy a Magyarországon kevésbé ismert kelta (gael) Írországot a XVII. századig bemutassa. Az első fejezet – bevezetés gyanánt – a többi rész történelmi háttereként fog szolgálni.

A többi rész elsősorban a korai (V–XIII. századi) ír kultúra egyes aspektusait fogja taglalni, egyes esetekben kitekintéssel egészen a kelta kultúra hanyatlását hozó XVII. századig. *Az ír nyelv a görög és a latin után Nyugat-Európában a legrégebbi irodalmi nyelv.* Mai irodalma főként angol nyelvű, de például a Nobel-díjas S. Heaney és John F. Deane költészete a kortárs élő líra legjelentősebb teljesítményei közé tartoznak.

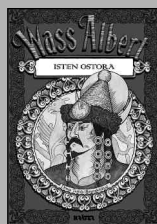
A tervezett szám legfontosabb témái: a kelta Írország a XVII. századig, a régi ír nyelv, az értelmiség, az „írástudók” szerepe a korai ír jogrendszerben, az ír verstan, zene és vers kapcsolata a korai Írországból. A felkért tanulmányírók: dr. Pődör Dóra, Kállay-Horváth Eszter, dr. Fodor Júlia, Kovács Gábor. A versek fordítói között a PoLíSz szerkesztősége számít Deák-Sárosi László, Ferencz Győző, Tornai József, Pál László Dániel, Turczi István, Erdődy Gábor, Gergely Ágnes és Turcsány Péter munkájára.

A WASS ALBERT MESESOROZAT REJTVÉNYÉNEK NYERTESEI

A Wass Albert Mesesorozatokban meghirdetett rejtvény helyes megfejtői közül szeptemberben az alábbi nyerteseket sorsoltuk ki:

Berkó Rozália (7 éves)	Budapest
Ferenczi Hunor (8 éves)	Makó
Gagyai Márta (10 éves)	Pilisszentiván

Gratulálunk! A nyertesek könyvjutalmát postán küldjük el.

Szerkesztői bemutatkozás

Térkép és tájoló

A Jóisten meglehetősen sok – különféle, még műszaki területekre is kiterjedő – kirándulás után vezetett vissza a PoLiSzhoz. Vissza, így mondom, mert itt jelent meg – akkor még hollófekete borító mögött – első tanulmányom, egy Áprilyról írt stilisztikai dolgozat, amely egyben első „szakmai” publikációm volt. Bertha Zoltán segített be ide, mint aztán később még sok helyre, a Magyar Naplóhoz, a Bárkához, a Napúthoz, a Kortárshoz, a Szépirodalmi Figyelőhöz, a Valóságához és így tovább. Átala lettem a kétezres évek végén alakult Agriának is viszonylag állandó munkatársa.

Az említett kirándulások – vasúttörténet, numizmatika, színház, falukutatás, kultúra- és neveléstudomány – persze nem voltak haszontalanok. Azt mindenesetre jelezték – s nemcsak kifelé, de a magam számára is –, hogy az irodalommal, a lét nyelvével foglalkozó kutatót semmilyen izolációs erőfeszítés sem szakíthatja el a kultúra alapvető antropológiai kérdéseitől. Talán ez adta a bátorságot, hogy időnként olyan könyveket méltassak, amelyek nem tartoznak szűkebben vett, nagyjából a modern és kortárs magyar irodalom címszó alatt körülhatárolható tárgykörömbé.

Nem is hiszem, hogy az irodalomtudományban – mint más, pozitív ágazatokban – lehetséges és/vagy termékeny volna, ha egyetlen iskola ragadná magához a hatalmat, ha egyetlen módszertan és irodalomfölfogás válna uralkodóvá. Az Argumentum Kiadó szerkesztőjeként, a Pest-Budai Esztétikai Kör tagjaként, s a PoLiSz kritikarovatának új felelőseként tehát a sokszínűséget, a többszólamúságot, a nézőpontok lehetőség szerinti ütköztetését kívánom szem előtt tartani. A fiatalítás szándékával kerültem ide, az újratertés jegyében látok munkához.

Pócsmegyer–Surány, 2011. szeptember 6.

Soltész Márton

Kráter Könyvesház
1072 Budapest, Rákóczi út 8/A – belső udvar
Nyitva tartás: munkanapokon 10–17 óráig
www.krater.hu

A lap ára: 500 Ft

PoLiSz 137. – 2011. SZEPTEMBER

PoLiSz

Politika-Líra-Széppróza szellemi-lelki „városálma”
A megújuló magyar, nemzetiségi és keresztény hagyomány fóruma
A Kráter Műhely Egyesület irodalmi és kulturális lapja

„A PoLiSz által eddig bemutatott nemzetiségi irodalmak között eddig csak a szlovák nemzetiségi irodalom közegében merült fel ilyen erősen a nemzeti életerő elapadásától, leépülésétől való félelem. Vajon mit kellene tenni az ilyen érzések, az ilyen helyzetek megelőzésére?”
(Konrad Sutarski: Bevezető)

Az „Együtt jobb” etnokulturális rovatban magyarországi szlovák szerzők: Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Alexander Kormoš és mások • „Kutyahatalom” – orosz írók az ember-kutya kapcsolatáról: Jeszenyin, Jermakova, Jevszejev novellái • Turbók Attila, Oláh András, Csontos Márta, Turai Laura, Sonntag Gábor és mások versei • A XX. századi magyar prózaművészet újrafelfedezése – Kollarits Krisztina Tormay Cécile Ősi küldött című könyvéről írt tanulmányának első része • Turcsány Péter Wass Albert *Az asszony és az idegen* című posztumusz abszurd dramolettjét elemzi • Folytatódik Barcsa Dániel *Brüniszkáld* című beszélya • Vajda Kornél tanulmánya a gender studiesről • Major Zoltán, Paulusz Richárd, Szűts Zoltán és Pátrovics Péter recenziói.

2011 szeptember

137.
megjelenés

A PoLíSz a Szellem városa

A MEGÚJULÓ MAGYAR ÉS KERESZTÉNY HAGYOMÁNY LAPJA

Csontos Márta Zsugorodás

Vezényszavamra vár
a gondolat.

Valami nem fér a képbe,
valami részbe szégyenült
az egész szépsége.

Vándorbotot formál a lendület,
s kezembe ejti végzetem.

Tovább kerget az elmulasztott.

Nincs kijelölt hely, csak a
rendellenességek térképe.

Keresem a megfelelő szavakat.

A PoLíSz című lap megjelentetését

a Nemzeti Erőforrás Minisztérium miniszteri keretéből a Nemzeti Kulturális Alap

és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium

Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Helyettes Államtitkársága támogatja.

Figyelmébe ajánljuk a PoLíSz jelenlétét a világhálón

a www.krater.hu/polisz elérhetőség alatt.

Elérhető menüpontok: Az új számból; Szerkesztőségünk; Archívumból; Előfizetés; Bibliográfia; PoLíSz kávéház.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület közhasznú szervezet • www.krater.hu

Felelős kiadó és alapító főszerkesztő: **Turcsány Péter** • <http://tp.krater.hu>

Főszerkesztő-helyettes: **Barcsa Dániel** (roocal@citromail.hu)

Szerkesztőség titkár és szöveggondozó **Liska Éva** • Telefon/fax/e-mail: (26) 325-321 • ptitkar@krater.hu

Szerkesztők **Bay Ágota** és **Lukáts János** (próza) bayagota@hotmail.hu, lukatsjanos@freemail.hu,

Bágyoni Szabó István (vers) bagyonisz@gmail.com, **Barcsa Dániel** (történelem) roocal@citromail.hu, **Madarász Imre** (irodalomtörténet),

Soltész Márton (kritika) solteszmarton@gmail.com, **Szapponos Gábor** (műfordítás) szapponosg@gmail.com,

Sutarski Konrad (Együtt jobb rovat) konrad.s@t-online.hu

Főmunkatársak **Ferenczi László**, **Kaiser László**, **Tóth Éva**, **V. Tóth László** és **dr. Zsávolya Zoltán**

Lapunk megrendelhető: telefon/fax/e-mail: 06/26/325 321 • ptitkar@krater.hu

10 szám ára egy évre 4500 Ft, külföldön 50 euró. Az előfizetés történhet csekken, illetve átutalással a **10200885-3261 1094-00000000** számlaszámra.

Korábbi számaink is megvásárolhatók: Kráter Könyvesház (1072 Budapest, Rákóczi út 8/A) • konyveshaz@krater.hu

Nyomdai kivitelezés *mondAe Kft.*

Felelős vezető **Nagy László**

ISSN 0865-4182

Michal Klbač

Imrich Fuhl

Andrej Lehocky

